† КИРИЛ
ПАТРИАРХ БЪЛГАРСКИ

БЪЛГАРОМОХАМЕДАНСКИ СЕЛИЩА В ЮЖНИ РОДОПИ

(Ксантийско и Гюмурджинско)

СЪКРАЩЕНИЯ

гл. — глагол; гледай
гр. — град
км — километър
л. и. — лично име
м. — местност
мах. — махала
м. и. — местно име
р. и. — родово име
с. — село
сб. — сборник
съб. — събирателно име

УВОДНИ БЕЛЕЖКИ

Тия проучвания съм направил на самото място през 1943—1944 г. Ползувал съм се от официалните книжа на общините, от данните на областното управление в гр. Ксанти, от тук публикуваните факсимилирани турски крепостни владала, но най-вече сведения имах от местни люде, едни от които са споменати в тая студия.

По топонимите в разните селища може да се правят изводи от исторически, езиков, етнически и стопанско-икономически характер. Естествено е било тия проучвания да се разширят, като се съберат, във възможна мярка, предания за миналото на селищата. Така и сторих. Това не бе никак леко, понеже простото българомохамеданско население не бе отзивчиво към моите издирвания. Отначало то се отнасяше недоверчиво, но после се успокои и ме посрещаше даже дружелюбно. По-голям успех имах при беседите си с някои местни хора, които разбраха искреността на моите намерения. За съжаление, работата не довърших поради много трудности, липса на време и немара от моя страна.

Статистическите данни се отнасят за 1943 г. — при тогавашната административна обособеност на общините.

Главното си внимание на първо време бях насочил към топонимни издирвания с оглед на българохристиянското минало на Родопите. Отбелязал съм всички топоними в българомохамеданските села на Ксантийска околия и някои от споменатите в тая студия села на Гюмюрджинска околия. Старал съм се да запиша точното произношение на всеки топоним. За съжаление, в гюмюрджинските българомохамедански села малко поработих, а там има богата, неразработена, даже неначената рудница на най-ценни езикови, етнографски и исторически сведения. Топонимите в селата на Козлукьойската община не можах напълно да установя и да проверя безусловната точност на произнасянето им от местното население. Техният брой обаче е малък.

При събирането на топонимите и на другите сведения съм изхождал от научно-исторически интерес, а не от езиковедски, поради което не съм събирал материал за говора на населението, което би дало възможност да се извърши по-пълно етимологизуване и класификация на топонимите. Някои топоними не съм обяснил, понеже смисълът им е ясен; други — понеже не са ми ясни; трети съм се потрудил да обясня етимологично или по народното етимологизуване; турските пък топоними съм обяснявал предимно в случаи, когато произходът или смисълът им не е ясен.

По топонимите не съм правил езиковедски проучвания и изводи, освен пътем тук-там. Но големият брой топоними дава донейде възможност на езиковедите да направят такива проучвания и изводи, особено като се има пред вид тяхната точност.

Във всички българомохамедански селища в южните склонове на Средни Родопи се срещат извънредно много български имена на местности, но има и турски, главно по имена на лица. Българските нарицателни имена на местности (нива, лозе, бърчина и др.) по-лесно са могли да се запазят, тъй като населението не знае турски език. Така е повече или по-малко навред из българомохамеданските селища в Родопите. Но и турските имена са получили български облик под естественото влияние на говоримия български език. Например *Джеферова* тарла, *Кадийска* тарла, *Смаилова* нива, *Джамията*, *Мисирище*, *Кадийско*, *Ямурово* и др.

Колкото селището е по-запазено от турско влияние, толкова топонимията е по-чисто българска; например във вътрешнородопските селища, във височините на южнородопските склонове към Беломорската низина. Гдето турското влияние е силно, там се е извършило едно значително туркизиране на топонимията. Тъй е например в селищата, близки до град Гюмюрджина, както и в ония, които лежат по яката на Гюмюрджински Карлък, та дори до град Ксанти. Интересно е да се отбележи, че планинските турски села (например Атиаджа—Ксантийско, и др.) не са могли да повлияят на близосъседните българомохамедански селища да променят наименованията на местностите, както не са могли да окажат някакво посилно влияние и върху езика и бита на българо-мохамеданите. Това се дължи на отчуждеността между турци и българо-мохамедани, която веднага пада на очи при едно внимателно и по-продължително изучаване на народностния бит в Родопите.

Туркизирането на българската топонимия е следвало най-вече едно правило: българските имена били преведени на турски. Това се вижда особено ясно в с. Яникево — Гюмюрджинско.

Гръцки топоними се срещат съвсем рядко. Гръцкото езиково влияние в Родопите е било незначително през цялото средновековие, въпреки че покръстването на родопските славяни, започнало във втората половина на VII век, е идело от Византийската империя, от архиепископските седалища във Филипопол, Траянопол, Филипи, Никопол на Места (Неврокоп — Гоце Делчев), и въпреки че Родопската област се е намирала под властта на Византийската империя през XI и XII в., а през XIII и XIV в. (до турското нашествие) господството върху областта с променлив успех са си оспорвали Византийската империя и българската държава.[1] А обстоятелството пък, че в българския език на родопските българо-мохамедани няма гръцки думи от църковно-културната християнска практика, но само български, е един интересен факт, който заслужава сериозна оценка. Това подсказва, че и църковно-религиозното влияние на Византия, чрез вейните митрополитски седалища, окръжаващи Родопската област, е било незначително, и че верско-славянското е било в сила. Към такъв извод ни навеждат думите *чо̀рква*, *комкане*, *гласяване* (*годеж*), *венчаване*, *говеене*, *говелка*, *разговяване* и др., както и имената на някои празници като *Колада*,

[1] Ив. Дуйчев, Родопската област по време на българския феодализъм, в: сб. Из миналото на българите мохамедани в Родопите. БАН. София, 1958, с. 22 и сл.

Суровак, Водици (Богоявление), Велиден (и Паскалё), Гьоргьовден и др.

Един важен родоположкоі въпрос е тоя за времето, когато е било помохамеданчено родопското българско население. Докато за чепинските и разложките българи, както и за някои села в Рупчос (Ахъчелебийско) има по-определени сведения,[1] за южния дял на Средни Родопи няма такива точни сведения, пък и малко изследвания в тоя край са правени. Това определя и значението на настоящото изследване, тъй като то съдържа данни, взети от местни предания и топоними, а също така и от някои турски владала (крепостни актове), по които би могло да се правят приблизителни изводи за помохамеданчването на тоя родопски край.

[1] Ст. Захариев, Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката каза. Виена, 1870, с. 67; Ст. Н. Шишков, Българо-мохамеданите (помаци). Историко-земеписен и народоучен преглед с образи. Пловдив, 1936, с. 38 и сл.; В. Добруски, Няколко сведения за погърчване на родопските българи. ПСп., кн. 21—22, 1887, с. 333 и сл.; Г. Димитров, Княжество България в историческо, географско и етнографско отношение, ч. I. Пловдив, 1895, с. 111; Ив. п. Павайтов Аспарухов. Принос за изучване на Разлога и по-частно на село Баня (Разложка). Бележки и спомени. Пловдив, 1915, с. 18. Много важни сведения съдържат и съчиненията на родополога Ст. Н. Шишков, които не посочваме, понеже са известни.

Освен познатата литература по тоя въпрос напоследък бе обнародвана и една чешка научно-популярна сборка от статии на наши историци под заглавие „Из миналото на българите мохамедани в Родопите" [изд. БАН, София, 1958]. Гл. там статията на Н. Тодоров, Насилствено помохамеданчване на родопските българи, с. 84 и сл.

БЪЛГАРОМОХАМЕДАНСКИТЕ СЕЛА В КСАНТИЙСКО

ОТМАНЕРИ[1]

На два часа североизточно от гр. Ксанти, на последните южнородопски склонове, само на час и половина от Беломорската равнина, в голите скути на височината *Го́рни по́т*, около 550 *м* над морското равнище, се е сгушило малкото селце *Отманери́*. Това е най-южното българско село в средния дял на Родопите. То има хубаво югозападно изложение и запазен от ветрове валог.

Село Отманери́[2], или както местното население го зове по българското му име *Ста́рото се́ло*, брои 392 жители. Към него са махалите: *Брусо́ва*[3] с 44 ж., *Кьо́стра* със 117 ж., *Пе́ва* с 60 ж., *Порта́кова* със 164 ж., *Ихтиа́р* с 55 ж., *Чайр* със 109 ж., Селото и махалите броят всичко 941 ж., българо-мохамедани. Турци няма нито един.

Отма́нерци са яки, хубави и трудолюбиви хора. Жените не носят черни фереджета, а зелени палта, шарени чорапи и цървули; не носят яшмак, а тестемели (домашно тъкани бели кърпи с червени краища), отметнати на рамене, стигат до кръста, както е било обичай до преди 30—40 години и сред цялото християнско родопско население. Това е била българската народна носия в Родопите.

Отма́нерските къщи са малки и неприветливи. В една и съща стая на пода върху рогозки спи цялото семейство. Поминъкът им е твърде оскъден: малки и слаби планински ниви, които раждат картофи и, в добра година, малко царевица. По-преди са имали имоти на полето (например м. ***Юката*** в Козларско землище), но гръцката власт е оземлила с тия имоти малоазийските гръцки бежанци, заселени в с. Козлар. Отманерци с мъка си спомнят за нивите си в полето. Сега повечето мъже са наемни работници из полето и дърварн в гр. Ксанти, а жените гледат полската работа или секат дърва (дъбови шубраци) и на гръб или на магаре ги отнасят и продават в града.[4] Тежко живеят отманерци. Селяни са ми казвали: „Мага́рчето живе́е; на́шето не е жива́лка."

Отманерци са добре познати в гр. Ксанти и полските ксантийски села. Всяка събота те, пък и всички горяни от тоя най-южен

---

[1] Числеше се към Коюнкьойска община.

[2] Във владала от първата половина на XIX в., оригиналите на които притежавам, селото се нарича също *Отма́н вира́н* или *Отма́н Ура́н*.

[3] *Може* би се вадят камъни за брусове. Гл. Й. Заимов, Местните имена в Пирдопско. БАН. София, 1959, с. 122: м. и. *Брусоветe*, Пирдопско; м. *Бруco* при Еникьой — Ксантийско. Топ. *Брус* на р. Пчиня под пл. Козяк се споменава в хрисовула на Стефан Душан от 1353 г., с който подарява църквата св. Никола́й на Серския митрополия Яков. Акты Русскаго на святомъ Аѳонѣ монастыря св. великомученика и цѣлителя Пантелеимона. Кіевъ, 1873, с. 363 и сл.

[4] Сиромашията е принуждавала и християнките българки да се товарят с дърва и да слизат от планинските селца в средищните села и пазарки, за да ги продават. За тая сиромашка неволя четем и в една дописка на Д. Димов от Софии от 13. I. 1868 г. в цариградския в. Македония, бр. 10 от 3 февруари 1868 г.

среднородопски предел, се спускат низ стръмните пътеки, натоварили на гръб дърва, за да отидат на пазар в Ксанти. Но ксантийци познават тия жилави планинци не само като дървари, а и като евтини работници в тютюневите складове. Познати са и из полските села, дори до морето, дето ходят като земеделски работници и ратаи. Издръжливи са в работата, търпеливо понасят несгоди и неправди, скромни са в отношенията с хората. Всякога свити и самосъбрани, те живеят в свой затворен обществен свят и рядко някога мечтаят да напуснат планинските си домове, за да търсят по-щастлив дом нейде из равнината. Горе сякаш са защитени в своята горянска гордост и свобода. Колкото и да е тежък животът им горе, дето мъглите се вият, те обичат родните свои огнища.

Отманерци са приветливи, разговорливи и гостолюбиви. Не правят изключение и жените. Те не се крият пред външни посетители на селото, каквито обаче много рядко попадат в това скалисто гнездо. Когато за пръв път бях в Отманери (на 9 ноември 1943 г.), край селото срещнах цяла дружина жени, които се връщаха от „къра". Поздравихме се и застанахме на разговор. Никоя се не закри, па не се опитаха да се и загърдят — както си бяха полуразгърдени, тъй си и останаха. Изплакаха мъката си поради тежкия живот. Понеже се смрачаваше, рекоха ни да нощуваме в селото, все щяло да се намери място за нас, трима-четирима гости. С нас беше и старият селски имам Хюсеин Асан Имамов. Без всякакво сумщение, даже в присъствието на имама, тези простодушни българо-мохамеданки ни поканиха да пренощуваме в селото им и да не бием нозе в мрака из каменливите стръмнини край тъмното *Отма́нерско дере*. Това е твърде характерно указание за липса на мохамеданска затвореност и прикритост у отманерските жени.

При второто ми посещение през зимата (19 февруари 1944 г.) те бяха още по-дружелюбни и открити, приеха ме като стар познайник.

Отманери е старо гнездо. Роило се е през разни времена няколко пъти. Тъй са се заселили махалите Пева, Брусова, Чаир, Ихтиар, Портокова (произнася се и Партокова) и Кьостра. Махленците сега не помнят кога са били заселени махалите им, но в Старото село те имат роднини и от старо време.

Близкото землище на Старото село, както махленците наричат Отманери, е малко. Тая недостатъчна и бедна земя не е могла вече да изхрани постепенно умножаващото се население на селото, та някои селяни са се изселили в по-далечните къшли. Отначало само лятото са прекарвали в къшлите, край които са си създали малки ниви и ливади. След време обаче съвсем са се изселили от Старото село и са заселили днешните махали, които не са тъй близки до селото.

За Пева махала ми разказаха, че е назована по някой си Пею. Това име се среща и другаде в топонимията на българомохамеданските родопски селища (например с. Мустафчево, с. Широка поляна — Ксантийско). Дълго време пейовци от мах. Пева са пазили фамилното си име. Внуците на последните пейовци отскоро взели турски презимена.

Такова заменяване на български фамилни и родови имена с турски се е извършило през последните няколко десетилетия на

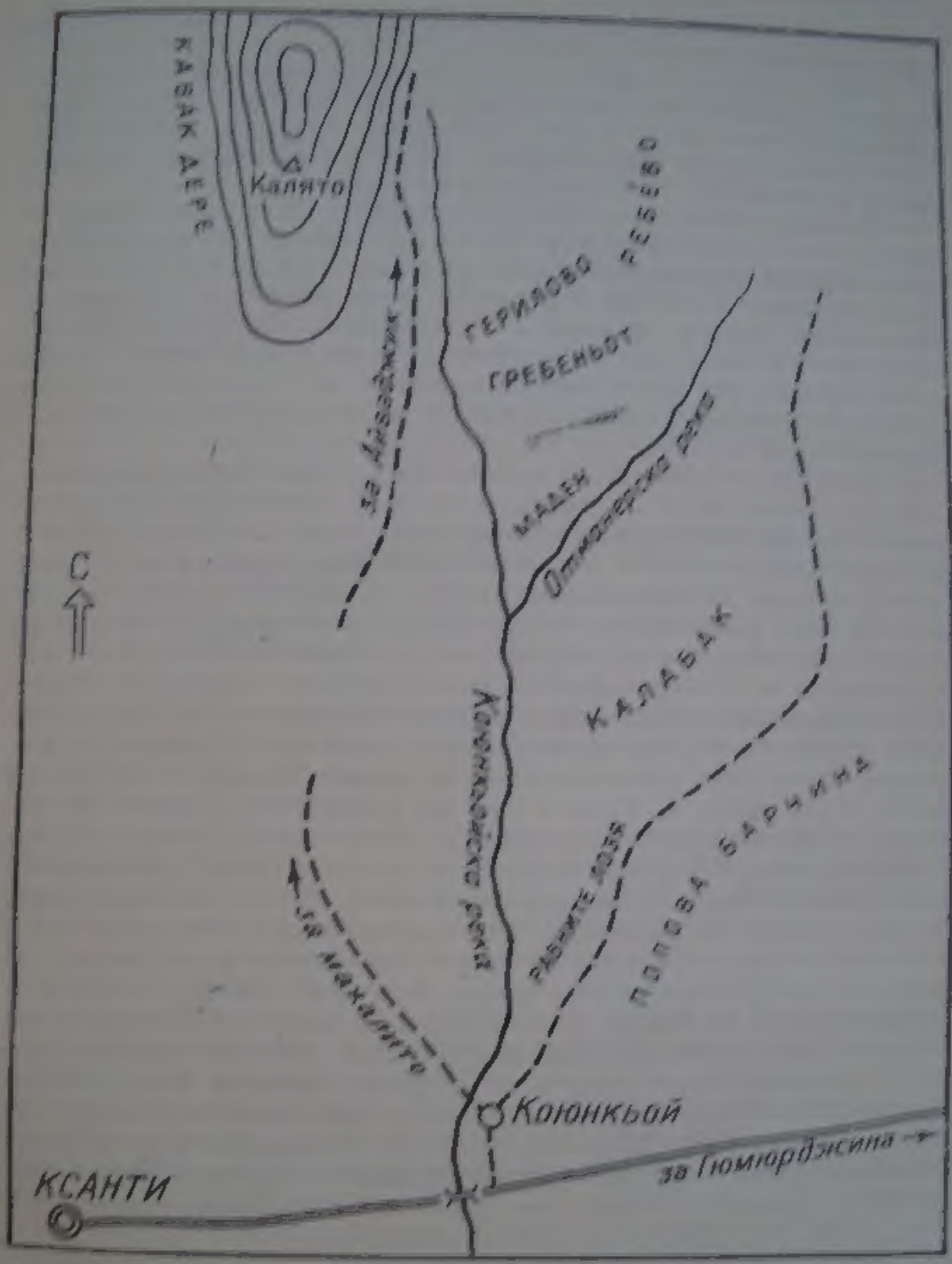

много места. Причини: религиозна ограниченост и противобългарска пропаганда. На българо-мохамеданите е бил внушаван страх, че заради имената им ще ги считат българи и ще ги насилят да променят вярата си. Но и без мотива на тая заплаха фанатични ходжи са изтъквали предимството за всеки „правоверен" да носи турско име, а не фамилно име на неправоверни. Може да се приеме като правдоподобна допълнителна причина (сочена и от българо-мохамедани) —

страхът от гръцката власт, която била предпочитала турските имена пред българските.

До Отманери и махалите водят две главни пътеки. Отманерската пътека прилича донякъде на път, ала кола по нея не може да мине. По тия места колата е непознато превозно средство. Селяните си служат с коне, катъри и най-вече с магарета. По-бедните нямат и магаре. Те носят товара си на гръб.

Отманерската пътека начева от с. Коюнкьой и държи северна посока. Пътеката за махалите тръгва от същото село, но държи северозападна посока, после, през камънаци и песъкливи сипеи, възвива на север — за Пева, Брусова и Чаир махали. Преди да достигне Пева махала, от общата пътека едно отклонение продължава все в северозападна посока и води в Портокова, Кьостра и Ихтиар махали. До Отманери се стига за $1^1/_2$ ч., до Пева — за 1 ч., до съседните ѝ махали — за $1^1/_4$ ч., до Портокова, Кьостра и Ихтиар — за 2 ч.

Кога човек погледне от полето нагоре към тия последни планински спусъци, не би повярвал, че в това царство на каменни сипеи и сиви гранитни вършини може да има селца. От Коюнкьой право на север планината обаче не изглежда толкова сурова и недостъпна. Тук е долината на Коюнкьойската река. От двете ѝ страни височините са голи, но се зеленеят: по тях трудолюбивият селяк намира колко-годе почва за лихи макар нивички. Навлезе ли се по-навътре в планината въз Коюнкьойското тясно поречие, по-често се срещат терасовидно разположени ниви по полегатите ребра на барчините. Вдясно от реката върви Отма́нерският път. Първата барчина отляво е *Равни́те лозя́*, а вдясно се издига *По́пова барчи́на*[1]. И двете тия барчини са дълги и по тях се зеленеят ниви и ливади. Оттук почва землището на Отманери. Пътят продължава все под Попова барчина. На около половин час, при м. *Маде́на*[2], в Коюнкьойската река се влива Отманерската рекичка. Пътят за селото продължава вдясно от дълбокото Отманерско дере, възвива за малко на изток, но пак поема северната си посока, минава под м. *Клису́рата*, гдето една странична пътека се възема нагоре и води към махалите. Кога се стигне до м. *Байря́мов вриз*[3] — пресъхнала сега чешма — досам отвъдния бряг на реката, на хубав югоизточен припек се виждат ниви — това е м. *Лозйе́то*. Някога е било лозе, но тук лозето не вирее добре, та отколе е превърнато в ниви. Пътят върви под барчината *Друмо́т*, североизточно над нея е по-голямата барчина *Ко́сево*, а още по на север се издигат високите барчини *Во́рот*[4], и *Го́рни по́т*. Вдясно от дерето е каменистата барчина *Ге-*

[1] Нива 1,5 *дка* на Шабан Расимов Алилов.

[2] Maden, араб. — мина.

[3] ἡ βρύση, ἡ βρύσις — чешма. В един граждански документ от XI в. на гръцки език за разграничаване от Иоанна Асикрита, царски нотарий и описвач на Солунски окръг, имотите на светогорския манастир „Св. Пантелеймон“ (от 1169 г. руски) в Касандрия се споменава селото Вриза (τὰ σύνορα τοῦ χωρίου τῆ βρυζᾳ). Акты Русскаго на святомъ Аѳонѣ монастыря св. великомученика и цѣлителя Пантелеймона. Кіевъ, 1873, акт № 19, с. 156.

Нямаме ли тук послъвячване на гръцкия топоним?

[4] Върхът.

рилово, а височината над нея се нарича *Ребево*[1]. Западният склон на Герилово стръмно се спуска към Коюнкьойската река, която тук минава през тесен дол. Отвъдният бряг на реката е също стръмен и извишава се гранитен масив *Кулито* с пилеста барчина *Гребеньот*. От запад на Калято е *Кавак дере*, което го дели от Коюнкьойския балкан. По този начин Калято е защитено от три страни — юг, изток и запад. От трите страни то е недостъпно — само кози могат да възлязат горе. Тая някогашна крепост е пазела долината на Коюнкьойската река от неприятелски нашествия от юг, т. е. от Беломорското поле. Върхът на Калято господствува над цялата южна част на долината. На няколко метра под него се виждат остатъци от каменни зидове. А съвсем долу — току над реката — по продължението на Калято върви една пътека за мустафчевската махала Айваджик. Колкото и да е била трудно проходима долината на Коюнкьой, тя е трябвало да бъде защитена, понеже въз нея неприятелските пълчища са могли да излязат през Мустафчево — Синиково в долината на Куру чай при с. Шахин и да се явят в тръб на защитниците на Ксантийската крепост.

След като се отмине Байрямов вриз, от двете страни на вече ниското Отманерско дере се виждат ниви — това е м. *Воденицата*. Някога е имало воденица, но то било отдавна. По-нагоре е м. *Ореше*, а вдясно — *Ореше дере*. Още по-нагоре в дерето е м. *Близната воденица*. В отколешно време е имало воденица, но сега няма и следи.

Оттук вече реката Отманери възвива на изток към барчината *Бял камен*, която е около половин час далеко. Отманерската река се образува от бялкаменските и други планински поточета, затова през лятото водата ѝ намалява.

До селото остават около 20 минути. Насреща се издига Горни път, а вляво от пътеката — барчината *Гуля́м ка́мен*, до нея нагоре въз пътеката — *Гро́бието*, където е и селското гробище. Едва като се стигне превала между Горни път и Гро́бието, само на около 200 *м* се вижда селото Отманери, разположено на западните склонове на *Го́рни по́т* и на *Ти́клата* (барчина). Изложението е западно с южен наклон. В тая падина, прорязана от Коюнкьойската река, духат северни и южни ветрове. Окото лови далечината на Айваджик, на мустафчевските и на синиковските барчини. На запад се вижда протегналата се в северна посока верига на *Калято*, която вече не е камениста, и се слива с барчините на Айваджик. От двата края на селото се спущат две сухи дерета, които се събират в стръмнината под селото.

В близкото селско землище нивите и ливадите са малко и са слаби. Над самото село нивите се наричат *Чу́ркова*[2] *махала*. В северния край няколко отделени къщи се наричат *Горни край*. Тук са горнокрайските ниви, до тях са *Ама́тьево*[3] и *Дурба́ливо*[4] (ниви).

[1] Дали не е от араб. гебый — пролетен?
[2] Отм. и
[3] Ахматево, л. и.
[4] Отм. и

Под селото на запад три барчинки се редят, свързани една с друга. По тях има поляни, твърде слаби за ниви, понеже имат дълбока почва. Северната барчина, която е най-голяма, се зове *Кúртина*[1], средната — *Чóрквата*, а южната — *Гúмбата*. Под нея е м. *Нивищата*.

От Отманери има преки пътеки за махалите. Поема се по гърба на Горни път, възвива се на изток край подножието на Вóрот, сетне пътеката се насочва на юг и върви над м. *Поляните* — хубави планински поляни сред камънаци и стръмни сипеи. Отдясно остава *Друмската барчина* — *Друмóт*, над който е пътят за с. Отманери. Пътеката е успоредна с пътя, но ние не го виждаме: той е ниско зад високите барчини. Друмóт е доста голяма барчина с гранитен връх на южния край. В равното било на барчината е м. ***Чóрквата***[2], позната на всички жители от махалите, особено на тия от Чаир, Пева и Брусова, защото Друмóт със сивия си камене г връх се е надвесил на юг към тия сгушени в падинките махали. С топонима *Чóрквата* е свързано предание за отколешно време, когато е имало черква. Селище на това място не ще да е имало — твърде тясно и неподходящо е. Вероятно е било оброчище с малка черквица.

Отмине ли се Чóрквата, пътеката възвива на югоизток и изток, пресича дерето на *Цéрцката*[3] *ряка* и пак поема към югоизток. Докле се върви на изток, отпреде се виждат две високи барчини — това са *Цер* и *Амбáрят*. Оттам иде Церцката ряка и се спуска на юг по *Церцката падúна*. Пътеката донейде продължава вляво от реката, после крие слабо на изток. Тук наблизо е мах. *Ихтиар*, но все още се не вижда. Минава се през малка и рядка дъбова гора, наречена *Жóлище*, и вече се мерват крайните ихтиарски къщи. Стрелката на часовника отбелязва от Отманери до тук около един час път.

Ихтиар[4] е малка махала, брои 55 жители; лежи на около 510 *м* над морското равнище, ала отманерци им завиждат, че по-ýбаве живóт: имали си по някоя нивичка в полето, а и тукашните им ниви и ливади са били стигали за толкова души — 55. Мярката за благосъстояние е относителна. На отманерци и това се струва благосъстояние. Па и благосъстояние е в сравнение с тяхната мъчна живáлка.

Махалата има южно изложение. Надолу е *Ихтиáрската падúна*. Под селото (юг) са нивите *Гуляк чайр*, *Трапóн*, *Кайбъцкото*, *Метлиева полянá*, *Лýпковен*[5] *полянá*. На изток край селото са нивите на *Барýгон*[6] и под нея *Младúето*[7]. На север — *Солáцкото*.

[1] Тур kurt — вълк.
[2] Ниви на Ахмед Асанов Бандаков.
[3] Цер — дърво, вид дъб.
[4] Ихтиар — стар, старей, вероятно значи стара махала, или показва, че тук ще да е живял старейшината на махалите.
[5] Окончанието *ек* може би е съкратено мн. ч. на *яне*, *ени*. Гл. К. Иречек, Пътни бележки за Средна гора и за Родопските планини. ПСп., кн. XI, 1884, с. 17, Пътувания по България. Пловдив, 1899, с. 463. Подобен е и топонимът *Чепеловец* в с. Шахин.
[6] Бара.
[7] Млада покарала дъбова гора

По-далечни имоти на изток – *Тумбата* (барчина), североизток – *Амбарат Дълог чаир* (под *Цер*), *Студена вода* (в Церския балкан), север – *Каньовец дабот*, запад – граничи с Брусовско: *Кучумерско* и *Кльомовско*. Тук „и от Брусон дохódат, оти имат грамади“ (ниви).

От Ихтиар махала пътеката, която води за Портоково, се възкачва по югоизточните височини и върви на изток, после югоизточно. Минава през пусти и каменисти места. Под нас, на юг се разстила едно просторно плато, цялото осеяно с камънаци. Големи камъни са изправени нагоре, сякаш човешка ръка ги е нареждала. Южният край на платото представлява каменни грамади, които се спускат надолу към полето. Югоизточният край на платото се възсма нагоре към югоизток, и стига до една висока гранитна върхина. Това е *Калято* на *Кьóстра махалá*. По това плато тук-там има ниви и ливадки, па и къшли. Ала изгледът му е твърде суров и мрачен. И все пак оттук се откриват прекрасни гледки. Бургьол се е простнал напреко на полето и стига до подножието на планината, а полето се слива с блясъка на беломорските води. Два свята и две стихии се съединяват от тясна ивица земя — планината и морето са свързани неразлъчно. Портоково е на около 520 *м* над морското равнище и на 500 *м* от полето, а планинските гранитни грамади са възправени като приказни стражи над цялата равнина и над морския бряг. Те са разсипани надолу, сякаш планината в гневливи часове е разтърсила могъщата си снага.

Портоково има стръмно южно изложение. Брои 164 жители. На около 5 минути източно е другата махала — *Кьóстра* със 117 жители. Три рода отманерци са заселили Портокова махала: *Бандáковци, Мýтьовци и Кърджалийци*. От Бандаковци някои са останали в Старото село. Най-голям е този род. Заселването на махалата е ще да е станало твърде отколе, може би не повече от стотина години ще да са изминали оттогава. На такова предположение ни навеждат и до сега запазените близки роднински връзки с отманерци. На всеки случай заселването ще да е станало след помохамеданчването на Отманери, ако счетем за достатъчно указание общите вече турски родови имена в двете селища. Но и по-рано тук ще да е имало някакво стражно селище. Махалата Кьостра е досам *Калúто* камениста барчина, която гледа на юг, от изток защитена от *Долот (на Долáне)* — дълбоко речно дере. Името си Кьостра носи от *castron* – средновековна крепост. Тая крепост е пазила долината, която води навътре в планината и извежда към *Горносиниковската пазйча*. Ти е трета крепост в изходите на успоредните долини, като се започне от Ксанти: 1. Ксантийската – над града и прохода на Куру чай; 2. Коюнкьойската и 3. Кьостренската. Кьостренското кале е в системата на Момчиловата защитна стена, която започва от южните склонове на планината, дето е най-северната точка на Бургьол.

Портоковци са бедни люде с оскъден поминък, ала и те са по-добре от отманерци, защото някои от тях си имат по два три декара ниви в полето. Иначе тия планински ниви на камениста почва не биха могли да ги изхранят и при най упорит труд. Пък и не са много нивите и ливадите им: *Гóрно Портóково* са ниви и ливади

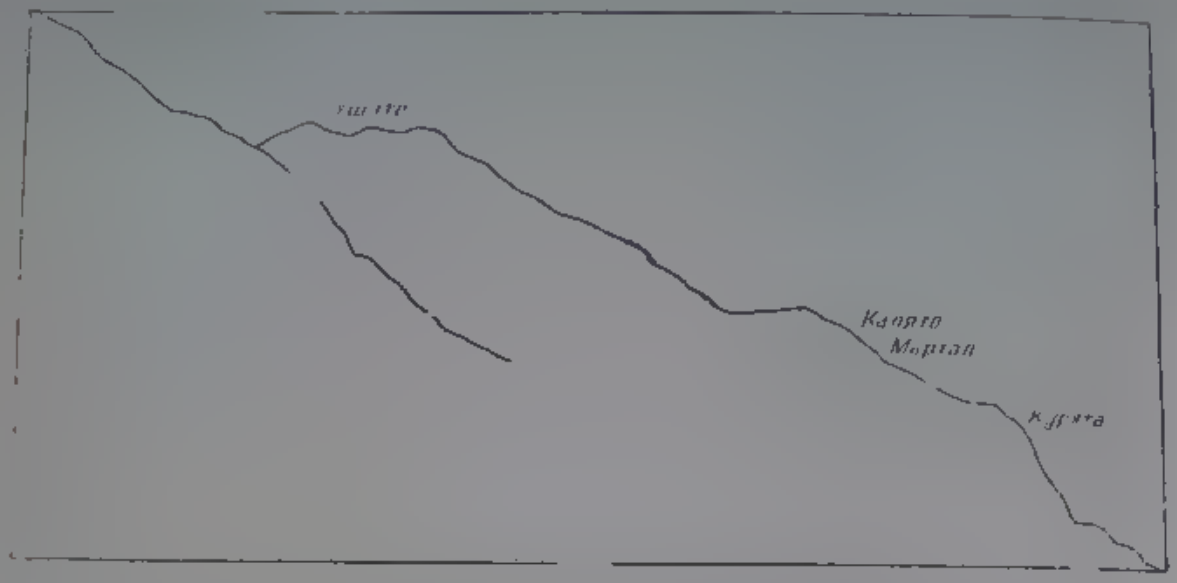

Поглед от Кеанти към Чаир махала Отманери

над махалата, *Зелето* над Кьостра, *Пре́слона* около ½ час на север в Балкана, *Пре́вала* над Кьостра, *Це́рците* ниви и ливади в *Церцко*; под махалата на юг: *Чита́цко* (ниви и ливади), *Ягусник*[1], *Мисирище* (югоизток), *Сту́рено зе́ме*[2], *Реси́лково* (поляна), *Камашгок*[3] (сега празно място), *Пре́гада* (празно място), *Просище* (югозапад — празно място), *Капи́ните* (½ час южно), *Кру́шките*, *Домуз чандра* — ниви и ливади, граница с мах. Чаир.

Кьостренското и Портоковското землища не са строго разграничени, понеже двете махали са съвсем близо една до друга. При самата махала кьостренци имат малко земя: *Гря́да*[4] (поляна), *Рогле́во*[5] (ливада), *На Крушо́к* (ниви), *Планинките* (ниви на изток, тук и портоковци имат дялове). По-далечни са им имотите на север в балкана: *Ло́ля пла́нина* (ниви), *Ло́чката*[7] (ниви и ливади).

Други топоними

в Отманери

1. *Ба́рио*, 2. *Барчи́нка*, 3 *Бо́рдо*, 4 *Грани́ще*, 5. *Кочи́ще*[8], 6. *Ку́ково*[9], 7. *Лезе́то*, 8. *Льо́щица*[10], 9. *Маде́на*[11], 10. *Манко́ла*[12],

[1] Ягусник, голямо дърво, плодовете на което узряват преди ябълките, сравнително рано зреещи ябълки, круши и др.

[2] Стърнеи, полята се свлича

[3] Вероятно от тур. камишлик място обрасло с тръстика

[4] *Гряда*, т. е. градище м. и. в Родопите под Елин връх, над с. Каменица (Беланград имало следи от постройка), м. и. *Градо* (възвишение) в с. Рогозово, Велинградско (Ив. П. Делирадев, Принос към историческата география на Тракия т. II САН София, 1953, с. 188, 208, т. I, 1953, с. 151, 152.

[5] Роглево, фамилно име срещащо се из Родопите и сред християните, например *Роглевци* в с. Османково

[6] Крушка. [7] Ложа. [8] Кочина или кочанище? [9] От кукувица. [10] От ложа

[11] Мадан място. Населението знае, че там се било копаело желязна руда

[12] Извор.

11. *Пранчерата обрѣз*, 12. *Мостата*, 13. *Равнище*, 14. *Сиротакова кука*, 15. *Селски обрѣз*, 16. *Студени врит*

в Портокова махала

1. *Брѣстите*, 2. *Дембова*, 3. *Лчково*, 4. *Полчна*, 5. *Средна ѫ̀чина*, 6. *На ливѣ*

в Къстра махала

1. *Ѫ̀гнит*,[9] 2. *Пожарене*

в Брусова махала

1. *Бърчината*, 2. *Ізрии* — дъбова гора, намира се на Крумската бърчина; тази местност се вари още и *Чбр..ато*, 3. *Поповата нива*[4], 4. *На кокоча*.[5]

в Чанр и Пева махали

(на десетина минути една от друга)

1. *Бъза (на Бъзачи*, 2. *Бърчините*, 3. *Бъкавата гора (на Бъкавата гора*, 4. *Курята (на Курята)*[8], 5. *Пиратливата*[9], 6. *Търньовото*[10], 7. *Калайка*[11], 8. *Ушите*[12], 9. *Казанкая*[13], 10. *Мартала*[14], 11. *Мартала*[15], 12. *Кѫ̀ртката*[16], 13. *Дюзлер*[17], 14. *Кѫ̀кува чѫ̀ка*, 15. *Пазлакова нива*[18], 16. *Гашковите*, 17. *Гечкова*.

[1] Бъзата
[2] Кък тур. = топар
[3] Имот на Хаджи Халилев Софтов
[4] Имот на Сали Мехмедов Софтов
[5] Имот на Хасеин Мехмедов Софтов
[6] Дали не е само случайност, че поповият и черковният имот са притежавани от фамилия *Софтовци*, т. е. наследници на мохамеданско духовник? Същото предание и в с. Гратаново (Ахинтийско) — *Софтов кат* махала (5 къщи) е в съседство с м. *Чѫ̀ркато*. Може би ще трябва да се предположи, че черковният и поповият имот е преминал при помохамеданчването във владение на мохамедански духовници. Дали и самите свещеници са се помохамеданчили?
[7] Нива, която по-преди имало там къщи, сега са изчезнали. Имот със същото име се признава *оба Бозов дол*, също в синчецката махала *Усрѣли*, в с. Кетенлик (Мустафченска община), а в с. Козлуджа и в с. Демерлък — *Сазлъ*. Тълкуванията в това съчинение.
[8] Къса гора в планината, на около един час
[9] Нива, която имала толкова еднакви: единият „*На Бъзата*", другият между *Бърчините* и Портокова
[10] Нива над *Курята*, към мах. Портокова.
[11] Трудно ѣ се произнася като руското „ы". Мястото е камънак, близо до
[12] Нива край селото
[13] Нива *Казанбаир*.
[14] Голяма скала = скали. Каменисто място долу при м. *Калята*
[15] Нива на пътя и нива при вратата *Куря*.
[16] Вероятно ѫ̀ = ѫ̀, ѫ̀ и вместо гр. *Сакарлия*. Дали не е от гръцки *σκάφη* = *Гребен* = спинка?
[17] Вероятно *Мартала* в Средни Родопи не съм намерил, въпреки старателните разпитвания. Думата мартала не е позната, но по-стари родопчани знаят израза „*Умѣло се мартялаваш*", употребен за пестрячен, бакен, кахъ човек.
[18] Тур. *kiti* = *kuyu* = скала, вълча скала, близо до *Калинкач*
[19] Скалисто каменисто място.
[20] Обикновено *стъ* = *ѫ̀*, остатък за пасбище

Фамилни имена

Мавродиев, Момков, Генчев, Кисьов, Бозов, Сираков, Бандаков, Зимничков, Каралинчов, Карапидьов, Гопалов, Чолаков, Коруев, Ходжов, Садъков, Салиев.

Във всички селища се срещат еднакви родови имена или „подкарии", както те казват: *Дорагънци, Каровци, Чаракчийци, Буярци, Курпици.*

Следи и спомени от миналото

Местните хора наричат себе си ахряни (тъй турците ги били наричали) и по-рядко помаци, но казват, че говорят помашки, защото не са читаци (турци).

Следи от българохристиянско минало са топонимите *Чóрквата* и *Пóпова барчина* в с. Огманери, също и *Чóрквата* в Брусова махала.

От християнските празници помаците знаят за Паскалй, т. е. Великден, за Колада, т. е. Коледа, за Суровák (Васильов ден), за доската, т. е. за Водици (Богоявление), понеже тук кръстът се нарича дóска.

Знаят също за Гьоргьовден, наричат го с това име или Едрелес[1]. Тоя ден е за тях „личен ден", обличат се добре и не работят. Сутрин преди изгрев отиват за студена вода, събират зелено биле, турят го във водата и мият „óбразовите, главúти, ракúти" (лицата, главите и ръцете). От такава вода дават и на добитъка да пие. От сутрин окичва. със зелени клонки кошарите и къщните врати за здраве на добитъка и на човеците. Правят люлки за децата и за момичетата. Момичетата биват забулвани от 15-годишна възраст. И забулените ходят на люлки, но отделно. На техните люлки отиват и момчета, пред които се отбулват. Пеят песни, но отделно от момчетата. Крият се, за да не би старите да ги видят отбулени

Огманерци знаят, че е празник и Димитровден; така го и наричат, макар да е в употреба и турската дума Касъм[2]. Оттогава всеки трябва да се погрижи да си обезпечи и брашно, и дърва, или както казват да има „на килá брашна, на герме дарвá".

Употребяват също глагола говéем във връзка с байряма.

Месеците наричат както и в други помашки селища смесено, някои с турски имена, но декември се нарича Никулúца [по Никулден].

[1] Хадърелес, хадърилиас (араб.) — зелен илиас. Указва мохамеданската легенда (отразена в Корана) за срещата на пророк Илия с Моисей. Това било ставало през пролетта.

От бълг. аро-мохамеданите в Родопите хадърелес е преиначено на едрелес, адрелес, хадрелес и се отнася към Гергьовден като ден на пролетта.

[2] Касим (араб.) м. ноември в турския календар. Причастие от глагола касама — разделям. Следователно, думата касим или касъм, отнасяна за Димитровден (8 ноември), означава разделно време — между есента и зимата, т. е. начало на зимата, според народния календар

Обичаи при женене, раждане и др.

Женене. Момчето, което е за женене, наричат *колеле*. Когато се любят момчето и момичето, наричат ги *талéник и талéница*. Аси Асанов Доралъчев от Чаир махала разказва как той се оженил: едно девойче „*заталено от малку*“ му станало жена. Той е бил на 20 години, а то по-малка. Провождал майка, татко и други да я „*изпращат*“. Родителите се съгласили и я дали. Но не искат ли да дадат момчето, то може да избяга при момчето, „*ако го сдогова*“, т. е. ако обича момчето. При отказ родителите казват: „*Малка йе, още не фтáсала, нема още дрини, голата те*“. Но ако са съгласни, казват: *Куга́ со́ бендусоват, ще да со дъомат*“; или: *ако бъйди късмéт, ще со зъомат*“. Тогава родителите на момчето не дават никакъв дар, но след туй се изпраща нишан *пóрстен*, след известно време *кóрпа*. Момчето праща *ушници* или такъм от алтъни, а момата праща дрехи. Тия дарове се занасят от близки хора, и те са само за „*главéж*“ (годеж).

Един ден преди сватбата вечерта каносват на момата косата, но не и нокти. През това време дружките ѝ пеят.

На сватбата правят *никях* — договор за обезщетение, ако мъжът напусне жена си.[2] Сватбата наричат *венчило*. Имамът венчава младите, като чете молитви. Момичето не се прибира при мъжа си преди венчавката: „*Дур ги не венчéе хóджата, не сбират со*“. След това отвеждат невестата в дома на момчето; става веселие с *хора́* и свирки.

Ако невестата не излезе девствена, младоженецът може да я върне. На утрината след венчилото майката на „*копелето*“ отива да разбере как е излязла невестата.

И тук българо-мохамеданите не са многоженци. По-преди се е случвало, и то много рядко, някой да има две жени. Сега обаче не, и на двуженците не се гледа добре.

Раждане. Като се роди детето, някоя стара жена или сама майката отрязва пъпа. След това го *солят* да се не развали.[3] Новороденото не се задойва от друга жена.[4] Веднага на челцето му се *турят* пари или цветен конец, за да го пазят от лоши очи. Пеленките не се изнасят навън, за да не ги види лош дух или някой да не направи магия, та детето да пати.

Наричане на името. Новороденото дете получава името на *баща* си, на дядо си или на някой сродник. Кое да бъде името се определя така: наричат лъжици на имена на сродници и ги пускат в *поток*; която лъжица мине напред, на това име го назовават.[5]

[1] Така приблизително постъпвали и родопските християни Ст. Н. Шишков, Родопски старини, кн. I. Пловдив, 1887, с. 8.

[2] Вж. с. Исперен.

[3] Такъв е обичаят и сред българите в Смолянско. Ст. Н. Шишков, Р. ст., с. 1888, с. 34. Животът на българите в Средна Родопа. Пловдив, 1880, с. 60.

[4] У смолянските българи обичаят е бил друг: роди ли се детето, веднага търсят жена с голяма гърда, която да го кърми, докле се спусне мляко на родилката. Тоя обичай създава роднинство. Р. ст., I, с. 10.

Тоя обичай е общ почти за всички българомохамедански селища в тоя край на Родопите. Вж. с. Шахин.

Имената на децата биват и променяни; напр. когато детето плаче, боледува, не расте добре.

Малките деца се подхранват с „прясно мляко", а не само с „мляко", под което разбират кисело мляко.

Магия. Изобщо пазят се много от магия и по добитъка. Така например, когато се окози коза, на козлето турят вишан на ушите не само да го познават, но и за да не бъде урочасано.

Когато чрез магия някой „превземе" млякото на козата, собственикът й отива при ходжата да му напише мускал за козата. Тоя мускал се връзва за врата на козата и се държи докато мине болестта или безмлечието, или докато сам падне.

Същото става и при заболяването и при „превземането" на млякото на крави. Когато собственикът види, че млякото и се крати, отива при ходжата да му „пóйе" и да му направи някой мускал.[1]

Вярва се, че има жени, които с магии могат да вземат житата (*житомамници*).

Дете урочасано също се завежда при ходжата. Но има и жени баячки срещу магия. Най-често те гасят въглен във вода и с тая вода се измива урочасаното дете. Така и възрастните, когато страдат от уроки, отиват при ходжата да им полее и да им напише мускал, или пък отиват при баячки да им гасят въглен във вода.

КАРАОЛАН

Няма селище *Карáолан*[2]; под това име се разбират десетина махали, според барчината *Карáолан*, именно: 1. *Хан махле*[3] (централна махала) - със 185 ж.; 2. *Солуджá дере́* — с 238 ж.; 3. *Караджалáр* — със 102 ж.; 4. *Карá чукýр* — с 55 ж.; 5. *Али чехая* със 101 ж.; 6. *Хамбаржи́ дре́* — с 61 ж.; 7. *Юсеин гедик*[4] със 113 ж.; 8. *Боклуджá* — с 82 ж.; 9. *Иси́ мерéн*[5] — с 61 ж.; 10. *„Джинкая"* — със 70 ж., всичко 1088 ж.

Населението на тия махали е българомохамеданско. Говори български. До 5 брои по български, нагоре — по турски.

Селяните се оплакваха, че поминъкът им бил много тежък. Там не ставали тютюни, а само царевица, ръж и картофи. Добитък, овце и кози имали малко.

[1] Гл. за тоя обичай в с. Шахин. Изобщо за превземане на млякото сб. Родопа, II, 1940, с. 143.

[2] Не успях да споходя всички пръснати махали, които съставят селото. Селянията събрах донейде от общината в село Кокиньой, донейде от селяни из махалите като Сали Мининьов Делимесенов и Юсеин Османов Дубанов от Солуджа дере.

[3] Тук бе седалището на кметския наместник.

[4] Населението я нарича *Исен гедик*.

[5] Броят се към мах. Боклуджа.

Топоними

в Хан махле[1]

1. *Бо́залик*[2], 2. *Веря́на нихала*[3], 3. *Вриз*, 4. *Воденицата*, 5. *Гла́вчево*, 6. *Гьочево*, 7. *Голяма барчина*, 8. *Джефер махала́*, 9. *Дрението*, 10. *Калято*[4], 11. *Ля́пната я́бо́лка*, 12. *Лъсината барчина*[5], 13. *Пото́кот*, 14. *Ра́вна барчича*, 15. *Ра́вна нива*, 16. *Смалово нива*, 21. *Чо́ран ка́мен*.

в Солуджа дере (на 15 мин. от Хан махлеси)

1. *Аваг тарла*[8], 2. *Бо́рце*, 3. *Бешка́рско гро́бие* (наричано и *Старо гробие*), 4. *Во́ртки́ше*[9], 5. *На Габране* (Габри)[10], 6. *Дльга нива*[11], 7. *Дре́нка́та*, 8. *Коо́жа́ кая́*, 9. *Ку́клята* (*кукаль и кукля*)[12], 10. *Пожа́рева падина*, 11. *Равчища́*, 12. *Оскрушките*, 13. *Ря́ката*, 14. *Сармаши кая́*, 15. *Филизлика*, 16. *Чекъркла́*[13] (Мутьова).

в Караджалар

1. *Бі́рта*[14], 2. *Да́нчо*, 3. *Лема*, 4. *О́шище*, 5. *Смайлова ни́ва*, 6. *Черве́ната тарла́*, 7. *Ямуро́во*.

в. Карачукур

1. *Га́бран*, 2. *Мандрата*, 3. *Търнива нива*.

в Юсеин гедик

1. *Агова ни́ва*, 2. *Бучу́ка*, 3. *Кадийско*, 4. *Чу́кано*, 5. *Чу́ките*.

Спомени от българохристиянското минало

Тия спомени са оскъдни. Пък и поради верска мнителност и затвореност на населението не можах да узная много нещо.

Селяните знаят кога е точно Гьоргьовден, но нямат никакви обичаи на тоя ден. Знаят за Паскал[15] — Великден, за Ко́лада: „кога разгове́те“.

[1] От с. Гьокчилер, на посоката Ксанти — Гюмюрджина, до тая махала се стига с кон за три часа.

[2] Бъз.

[3] Малки ниви в планината. Обясняваха ми ги нивички „верян работа“, т. е. слаби.

[4] Няма следи от кале.

[5] Лъс[illegible] кон с било на челото.

[6] Агъл, тур. — колара.

[7] Грън.

[8] Овес. Знае се и старото име на тая местност — *Оскруши*. Топонимът е бил прейзиран. Така се обя́ няват много турски имена на местности във всички махали на Караолан.

[9] От гл. въртя. В Родопите *вёртка* се нарича един уред за навиване на прежда.

[10] Габър.

[11] Дълга нива.

[12] Селяните я произвеждат от *кукаль — куклят — кука*. В Родопите куклата — великденските хлябове със забити върху тях едно-две яйца. Р. ст. II с. 3.

[13] Барата.

Селяни българо-мохамедани ме уверяваха, че в Хан махле има местност *Чóрквище*.

Топонимът *Бешкáрско грóбище*, наричан и *Стáро грóбище*, представлява особен интерес и е една важна диря за фолклорни проучвания във връзка с кукерството. Местното предание за това гробище е следното. Някога отдавна било това, бешкари от две села, от Солуджа дере и от Синиково, се сбили и мнозина били убити. Убитите били погребани отделно, а не в селското гробище. Това станало вазпóдзима, т. е. през есента. Какви са тия бешкари (или бешкалии? Макар и не съвсем охотно, солуджанци разказват, че това са били млади хора, които се преобличали в „смешни дрехи", нацапвали си лицето с черна или друга боя; ходили да събират жито — да бешкат, и играели из селата „за джюмбюш". При една среща на две такива бешкарски дружини, едната другоселска станало кръвавото сбиване. От онова време гробището се нарича бешкарско или старо.

От населението не бе възможно да се узнае нещо повече за тия бешкари и за техните игри. Дали наистина не е останал никакъв спомен за религиозно-обредния смисъл на бешкарските игри? От неохотата, с която съобщаваха преданието, останах с впечатление, че населението знае нещо повече, а именно бешкарските игри се отнасят към българския народно-религиозен обреден обичай. Може би те го смесват с коледарските обичаи, та поради това отбягват пред външни хора да разказват всичко, каквото преданието е запазило.

Старият и буден някогашен кмет (в гръцко време) на село Мустафчево Афуз Хасан Мехмедов ми разказа (на 11 януари 1944 г.), че в с. Синиково и други някои села и до сега бил пазен обичаят да играят мечкари. В с. Мустафчево тоя обичай не бил съществувал.

Синиковският обичай, както Афуз го представя, напомня кукерските игри. Младежи и по-възрастни хора се обличат в смешни дрехи (женски и др.), някои надяват мечешка кожа, мечката и мечкарите скачат, играят и пеят; едни удрят мечката с тояги, тя реве. Дружината носи дюмбереци (хлопатари) и чанове (звънци) и през цялото време звънят и пеят песен, която била българска, но често се повтаряло „беш, беш". Поради това играчите се наричали бешкари и бешбеци, а цялата дружина мечкари.

Дружината ходела да бешка нощем, и то вазпóдзима (есен) до Димитровден. Ходели по къщята и стопаните ги дарявали с жито, фасул, брашно, масло и др. Бешкарите (бешбеци, мечкари) сварявали събраното и дружно го изяждали.[1]

Синиковските бешкари ходели и из други села и махали. Такива дружини излизали и от с. Караолан. Веднъж една синиковска дружина се срещнала в с. Караолан с друга дружина от полето и се сбили. Старите хора разказвали за това сбиване, при което имало и убити играчи.

Старите не обичат бешкарските игри, а ходжите ги гонят. Тъй разказва Афуз Хасан Мехмедов от с. Мустафчево.

[1] Р ст., IV, 1892, с. 43.

В българомохамеданските села въобще не говорят охотно за тоя обичай и навред се срещат хора, които отричат да го има или даже да го е имало някога у тях. Това казва Афуз за с. Мустафчево. Същото казват и шахинци за тяхното село. Но шахинци знаят и твърдят, че бешкарският обичай се пази в „долните села": Синиково, Солуджа, Караджалар и Угурлии. От разказа на шахинци обаче се разбира, че и в селата Мустафчево и Кетенлик има, или поне е имало бешкарски игри. Вижда се, тоя обичай е съществувал навред из всички помашки села. Тъй или иначе, глаголът бешкам е влязъл в обикновената езикова употреба в смисъл на събирам, което отговаря на едно от съществените действия в бешкарските игри, именно събиране на дарове.

В Златоград (Даръдере) е имало сред българите християни и мохамедани обичая на бяшбеците. Там игрите ставали през септември, след като се прибират всички земни произведения.

На някои места в Родопите има детска игра (на момичета), която се казва бешки, понеже се играе с пет (тур. беш) валчести камъчета.[1] Тая игра няма нищо общо с бешкарските игри.

Ясно е, че в бешкарските игри срещаме следите на известните кукерски игри. В Костурско и Воденско те се наричат ешкари. За костурските и воденските ешкари, па и за кукерите изобщо, се знае, че са вършили буйства и насилия, които понякога стигали до кървави сбивания и убийства. Убитите ешкари не били опявани от свещеник, нито погребвани в общите гробища. В Емборе има ешкарски гробове.

Ешката в Костурско била малка и голяма. Малката правели деца и юноши от 10 до 18 години на 31 декември, а голямата по-възрастни хора — на 1 януари.[2]

Както в Костурско, така вероятно и в Родопите кукерите са се наричали ешкари, отдето е и думата бешкари. А може би са били наричани и кукери.

Аналогията между костурските и солуджанските ешкари е голяма: 1. Еднакво име. 2 Приблизително еднакво време на игрите 31 декември и 1 януари в Костурско, а в Солуджа вазподзима (есента) - преданието не определя точно времето, но и тая неопределена посочка е достатъчна, за да отнесем игрите поне приблизително към едно и също време. 3 Еднаква проява на буйност и насилие, което завършва и с убийства. 4. Еднакво и тук, и там

[1] Сб. Петдесет години Пролед, 1943, с. 194.

За ешкарите гл. К. Шапкарев, Сборник от български народни умотворения (особено издание), кн. VII, 1891, с. 101, кн. IV, 1891 с XVI, особено проф. М. Арнаудов, Кукери и русалии. СбНУ кн. XXXIV, 1920, с. 40—43. За ешка-старци на 31 декември и 1 януари гл. Т. Панчев, Допълнение към български речник от П. Берон. Пловдив, 1908, с. 112.

Фолклорът на камбарбаните и долнополдите (славянски племена в Солунско) е бил много интересен. Пяло песни за бога Сурва (Нова година), за бога Дудол (при безгъжие) и Лазаровден, играели „Русалии" с ножове и събирали помощи за благотворителна и благоустройствена цел. Гл. Божин Д. Продапов, Славянските племена „Камбарбаци" и „Долнополци" и изгонването им откъм Бялото море. Сп. Македонска мисъл, г. I, 1946, кн. 9—10 с. 424.

Ако у беломорските славяни са съществували тия обичаи, имало ги е и у съседните родопски славяни.

убитите ешкари не са били погребвани в общите гробища, поради което в Емборе има ешкарски гробове, а в Солуджа бешкарско гробище.

А не са били погребвани в общите гробища, понеже църквата им е отказвала църковно опело поради езическия характер и неприличните сцени на игрите.

Против бешкарските игри са били до помохамеданчването на помаците християнските църковни власти, понеже са виждали в тия игри вредни остатъци на езически култ, а след помохамеданчването против тях са били ходжите, които пък са ги считали за християнски обичай, свързан с коледното и васильовденското празнуване. Предаването за бешкарските игри, колкото то и да е бледо, както и името *Бешкарско гробище* са следи от българохристиянското минало на Солуджа.

Месеци: големи́л (I), малкуша́н (II), ма́рта (III), лошку (IV), майс (V), хавасто́с (VIII), никули́ца (XII), а другите – по́ турски.

Обичаи при родилница

Родилницата бива спохождана от жени, които ѝ донасят хляб, мляко и др. В началото родилницата лежи, а до 40-я ден нищо не работи. Обикновено излиза за малко, колкото да се раздвижи. Пелените на новороденото вечер се прибират вътре, за да не би, ако останат навън да съхнат, зли духове да промъкнат в тях своята сила, която пък да напакости на новороденото.

Тоя 40-дневен срок напомня религиозния обичай у християните: родилката не излиза от къщи 40 дни, едва на 40-я ден отива на църква да ѝ се прочете „чиста молитва".

АТМАДЖАНСКА ОБЩИНА[1]

В общината има три българомохамедански селца (от лявата страна на Чая дере: 1. *Братáнково* — с 44 домакинства и 170 жители; 2. *Широ́ка поля́на* – с 30 домакинства и 143 жители; 3. *Люлка* – с 26 домакинства и 101 жители, или всичко 100 домакинства с 414 жители.[2]

Село Братанково се състои от 3 махали: 1. *Братáнково* — 34 къщи; 2. *Телки́ево* — 5 къщи; 3. *Сифтовци (Софтовци)* 5 къщи.

[1] Селищата на тая община посетих няколко пъти, но в бележника си съм отбелязал само датите 30 октомври и 8 ноември 1913 г. Разговарях с мнозина, най-вече с Мустафа Мехмед Буюклиев от с. Люлка и Идриз Асанов Лочев от с. Братанково. Общински кмет беше Златн Пеев Златев от с. Синина, Казанлъшко, а секретар-бирник Стоян Войчев Юрданов от с. Марин, Коларовградско.

[2] Това са старите имена на селцата.

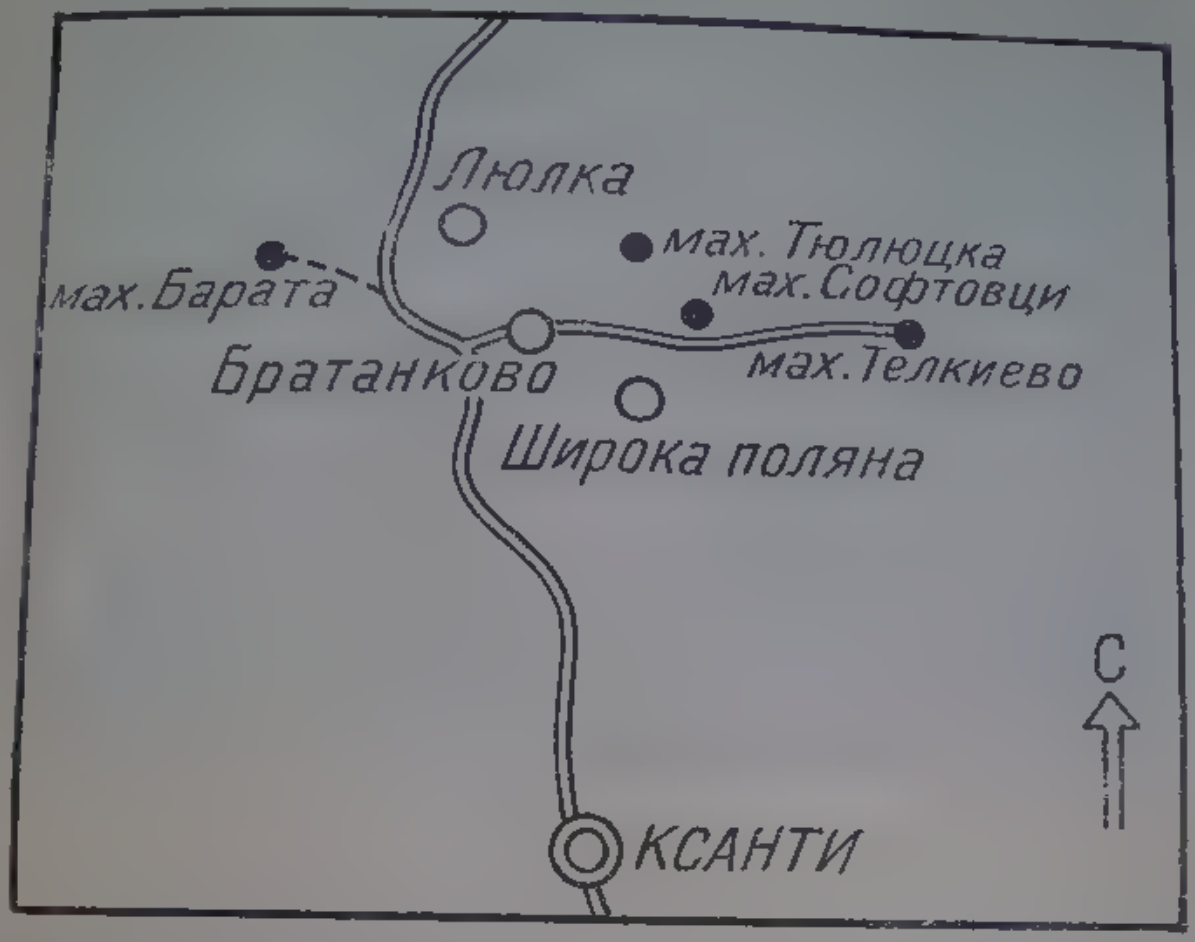

Село Широка поляна се състои също от 3 махали: 1. *Широка поляна*; 2. *Тюлюцка*; 3. *Барата*.

Село Братанково се намира на два часа северно от гр. Ксанти. На 8-я километър от шосето една пътека вляво от р. Чая из банра *Коин алан* води през шубраци и камънаци в селото. Отива се за $^1/_2$ час.

Махалите са на десетина минути една от друга. Софтовската махала е на най-горния край на селището, вляво от *Марин поток*, северно от село Братанково. Телкиевската махала е североизточно.

И трите тия махали са разположени на голи и неплодородни места в подножието на трите възвишения *Марина* (ляво), *Чуката* (в средата) и *Фойна* (дясно — южна посока). Височина над морското равнище — 500 *м*.

Населението е българомохамеданско и говори само български. Тук-таме знаят по някоя турска дума, освен онния, които са проникнали в общо употребление.

Братанковци, люлковци и широкополянци се считат за ахрйени: „И ние сме ахрйени като тия от Ахъчелебийско". Жени на читаци (турци) не дават, понеже „здѐтът незйкът" им били различни. Само една мома от Люлка се задомила в турското село Кечели. В същото село имало една помакиня от Златоградско и само един помак — Асан Сюлейман Еминов от смолянското село Средногорци.

Маринска чука или Голяма Марина при с. Братайково

Мъжете са открити, разговорливи и любезни. Жените не се крият при междуселско общуване. А и пред чужди хора, па били християни, се явяват незабулени и с любопитство водят разговор. Кога са с в село, облечени са в долна бяла риза, горна черна дреха с обикновени тесни ръкави, на гърдите не „скопчена"[1], родопска пъстра престилка, на главата фесче, над него т у р а (червена забрадка), а над нея т е с т е м е л бяла забрадка, завързана на гушата). Когато излизат извън село, турят си черно ф е р е д ж е.

За народните им обичаи не можах много нещо да науча. И тук, както и другаде, с о л я т н о в о р о д е н и т е, за да не прогният от болести. Освен курбаните по домовете, имат и о б щ и к у р б а н и, но не на определени дати, а когато се случи нужда. Курбаните се колят за плодородие, за здраве, за радост. Общите курбани се правят пред джамията на открита поляна.

Фамилни имена

Далевци, (почти половината къщи са в Братаньковска махала), *Лочеви* (три къщи), *Чилингирови* (двамина братя), *Шетирови*.

И тук повечето от топонимите са български. Някои се срещат и в стари турски документи и от тях могат да се направят важни изводи.[2]

[1] Така ме поправи едва ломакиня.
[2] Гл. последната глава Документи.

Топоними

в Братаново

1. *Асойка*, 2. *Барчика*, 3. *Багаджа*, 4. *Големов*, 5. *Вълчата вода*, 6. *Габрот*, 7. *Граната*[2], 8. *Гробището*[3], 9. *Дъгандженско*[4], 10. *Жълта вода*, 11. *Карково*[5], 12. *Костово*, 13. *Крушата*, 14. *Кучево*[6], 15. *Кюшкет*, 16. *Лъщако*[8], 17. *Мартинска чука* или *Марина* (най-общо употребително), в.и *Гулъма Марина*[9], 18. *Малка Марина*[10], 19. *Марин поток*[11], 20. *Междуката*, 21. *Нивище*, 22. *Планината*, 23. *Прасище*[12], 24. *Равни ниви*, 25. *Резенчукот*[13], 26. *Ръката*, 27. *Салкозов*[14], 28. *Сенлъето*, 29. *Сенлъово*, 30. *Синорот*, 31. *Славчет*, 32. *Славища*, 33. *Сточново*[15], 34. *Телкиево*[16], 35. *Фойново*[17] (одрина) и *Фойнова планина*, 36. *Хлевово*, 37. *Чаталлат*, 38. *Чаинец* (или *Челин*) и *Чаинско дере*, 39. *Чукарката*, 40. *Чорек камък*[19], 41. *Чърквата*[20].

в „Широка поляна или както го наричат *Широкото*[21]"

1. *Асойка*, 2. *Буково*, 3. *Вранският вриз*, 4. *Граовище*, 5. *Голяма гъмна*, 6. *Гулъма нива*, 7. *Гергиново*[23], 8. *Козарка стръга*[24], 9. *Коржикова планора*, 10. *Кючево*[25], 11. *Крива бърчина*, 12. *Кър-*

---

[1] Сега имало бъкаци.

[2] Сиз Сега е голо място.

Над мах. Телкиево – и селе гробище.

[4] Хубава висока местина на север над селото

Голямо място – дъбова ниска гора и ниви вдясно от баира Фойна

[6] Бърчина с ниви между баирите Фойна и Чуката

[7] Към Фойна – люлковски имот.

[8] Две къщи под Марин

[9] Каретов масив на север над селото, гол и сух.

[10] Ниви и гора на Люлковско землище, над Гулъма Марин. Тез имена ми каза Асен Асанов Баджаков от Софтовска махала в Братаново

[11] Вдясно от Гулъма Марин в дерето, тече към Братаново.

[12] Над р. Чая

[13] Бърчина в селото. Рязана чука, т. е. стръмнина. Срв. м. *Резньовата* (Ново село)

[14] Над р. Чая.

[15] Зад Костово, в посока към с. Мустафчево

Прави впечатление че местностите *Карково, Костово, Кучево, Сточново* и все нагоре — по-далече от главния асфалтов път. Ами сега е останало да запазят имената си.

[16] Махалата

[17] Хвойлово

[18] Челин – храсти или пчелин, сега няма пчелни кошери, но мястото е станало много сгодно за пчели.

[19] Бърчина в селото (до Резенчукот) с тъмни скали.

[20] В долния край на едно каретово хълмче (възлак между Марин и Сточ. дерето) и дясното (на десетина метра) дере, над Софтовската махала. Край това място минава пътеката за с. Люлкет. Има следи от основи на постройка.

[21] Турските имена са много малко.

[23] В м. *Гергиново* има много грамадни камъни, вероятно от срутени огради

[24] Стръга, стръгъ, стърга, също *стръга* – вдига в Тазлъка (Добрево) *стръга* – вратца на овчата кошара, през които минават мазниците (овце, за да се издоят мързачите (ср. Д. Мирчев, Овчарите овчари ИСъ. 61, 1961, с. 33). Стръга значи също и междина из две колета лозя на стена. Л. Милетич Нашите павликени СбНУ, XIX, с. 50, Дол. р. Н. Г., с. 299.

[25] Между българското население в Ср. Родопи се среща женското име Кючюк (Славейно и Петково)

баница, 13. *Ломат*[1], 14. *Мустайков гроб*, 15. *Османова чука*, 16. *Пъсово*, 17. *Равница*, 18. *Рахтова чукарка*[2], 19. *Рябата*[3], 20. *Горни тарла* (и Тюлюцката махала), 21. *Гълъй дере*, 22. *Трахандженско*[4], 23. *Зъмк бурун*, 24. *Чобанско*.

На бърчината *Асладин* пирокополянци (от Тюлюцката махала) обработват *Поп-ката поляна*, притежание на съседния Кеатийски манастир.

в Люлка

1. *Бялата лоза*[5], 2. *Васильо*[6], 3. *Вранец*[7], 4. *Гробец*[8], 5. *Добрево* (нива) и *Добровска падина*, 6. *Голямо Кирково*, 7. *Кунилево*[9], 8. *Марина*[10], 9. *Преслоп*[11], 10. *Рав-камен*[12], 11. *Сарина*[13], 12. *Салището*[14].

Християнско минало

Особено внимание заслужават имената *Маринска чука*, обикновено наричана *Голяма Марина*, а най-често само *Марина*, както и имената *Малка Марина* и *Марин поток*. Отде иде това име? От Мара и Мария не е. Наистина, потокът се зове Марин поток, но се казва и *Маринski*, а дерето *Маринско*. Чуката се казва *Маринска*. Ясно е, че се касае за името Марина. Затова и чуката (карстовият масив) се нарича най-често просто *Марина* или *Голяма Марина*, а зад нея *Малка Марина*. Тук срещаме името на св. Марина. Доказателство е и фактът, че край потока и досам Марина се намира м. ***Чôрквата.*** Единственото възможно заключение е, че черквата на с. Братаньково се е наричала св. Марина и тя е дала името си, запазено и до днес, на високата скалиста чука, на потока и на близката околност.

При черквата има студена изворна вода. Тук лятно време братаньовци си правят селска мандра. Околността сега е гола, но ня-

[1] Лом от ломя, тол. на стръмно място. В Широка поляна така се нарича един дълбок дол. Но лом е и повалена или изсечена гора за пчелни. Гл. Н. Хайтов, Миналото на с. Яврово (Асеновградско). БАН, София, 1958, с. 177.

[2] Христова чукарка.

[3] Каменни като вареве и.

[4] Също м. и. *Търканово* в с. Кетенлък. От стбълг. трькъ — връзка, верига. Топонимът е основа трак. гл. П. Зайков, пос. съч., с. 270.

Трахандженско и *Търканово* — планинска местност, която свързва верига. В Родопите трахана или тархана наричат повзпечена пшеница, сварена двукратно мента мелничка (трахаица) каквато се среща често в родопската къща. Трахаиата, както сега сушат и пр

Трахана се варяла и ядяла от било брашно, яйца и кисело мляко, а може към тях и сол. За трахаиата като ястие гл. сб. Летдесет години Пролед, с. 198.

[5] Обработват се с братанковци.

[6] Стръмно, баир.

[7] Вероятно и мустафчевци.

[8] Равнище от братаньовското. Намира се към Марина, на около 10 минути.

[9] Кирково и Кунилево — имена, които са споменати и Братаньово общ имот.

[10] *Марина* е на Люлинско землище, макар и братаньовци да имат там имоти.

[11] Седловина.

[12] Равен камен.

[13] Тоя топоним се среща и другаде, а то има и другаде. Ние от тревата сме ... — Апелативно изглаждане. гл. П. Зайков, пос. съч., с. 26.

[14] Селището.

кога е била къщата (не и Голяма Марина) с основи и фасторна гора, част от които са останали и до днес.

Името на местността *Чорката* и сега напомня за орлан белоопашат, че някога са били храстовиш, а не гола отрина.

Не от много да се предполага, голяма местността е била изсечена по нашето на някой си Марин, собственик и ни земи. Това е голкова по-невъзможно, понеже Голяма Марина е пл[illegible] масив, който никога не е бил и няма смисъл да бъде частно [illegible].

Името Ка[illegible] срещаме и другаде из Родопите: 1. Гиз[illegible] ръка е една помашка махала между селата *Кьолюце* (Лозоград), по течението на р. Арда, и *Пашкул*, първото българомохамеданско, второто — християнско. 2. В махалата *Аладжа* (Хустафчевско) има и *Кара[illegible]*

СИНИКОВСКА ОБЩИНА

Тая община се състои от няколко селца и махали, пръснати из планинска местност. Общият брой на къщите е 160. Повечето от махалите са турски, но съседството ни с българомохамедански селца и махали е оказало твърде незначително взаимно влияние. Турците едва знаят по някоя българска дума, а българо-мохамеданите — по някоя турска.

Общинското управление се намира в м. *Ряката* (220 *м* над морското равнище), която е на пътя, идещ от главното келтийско шосе. Огражда се от изток с м. *Волча могила*, от юг с м. *Бозово бърдо*. Нарича се *Ряката*, защото е на Синиковската река, която тече надолу, събира се с Шахинската река и текат към Келти под името Чай. Самото село *Синиково*, или както го наричат *Старото село*, е най-голямото селище на общината, състои се от 60 къщи, отстои на около 4 *км* югозападно от общинското управление в един дол, наричан *Малки дол*.

Местността е планинска, поради което поминъкът е труден: малко земеделие и тютюн.

Българомохамеданите в къщи и в селото говорят само „помашки". Те се наричат помаци или ахряни: „Който помашки говори, за[illegible]ме го ахрянин, а които говорят турски те са „игали".

Българомохамедански махали са: *Узуркя*, *Сарая* (изт от Синиково), *Горно* и *Долньо Полско[illegible]* (югоизт. от Синиково).

Турски махали са: *Дургутлар*, *Габаклар*, *Мирали* (или *Мирада*), *Чеперли*, *Джуванци* (на Мечковската река), *Курджулар* *Мирада*), *Чеперли*, *Джуванци* (на Мечковската река), *Курджулар* (народът я нарича *Курчелар*; съседна е на *Джуванци*), *Кюрклар*.

[1] Посетих селото на 10 ноември 1941 г. Разговарих с много селяни, които се показаха дружелюбни. Най-добрият ми събеседник беше имам Рамадан Хасанов Имамов 55-годишен, от с. Синиково. И баща му е бил имам, та оттук и прозвището му — Имамов

Имената на местностите в българомохамеданските селища са обикновено български; само тук-таме се срещат турски

в Синиково

1. *Асойка*, 2. *Баирцко*, 3. *Баканацко*, 4. *Барчината*, 5. *Бегликът*, 6. *Златото*, 7 *Борзиво*, 8. *Борцето*, 9. *Бозев дол*, 10. *На Брадине*, 11. *Брод*, 12. *Брънкацко*, 13. *Варадят*, 14. *Велйово*, 15. *Вели тарла*, 16 *Вольча могила*, 17. *Вота*, 18. *Габрот*, 19. *Гериково*, 20. *Глашница*, 21. *Голяма нива*, 22 *Голубарцко*, 23. *Горна ряка*, 24. *Горова нива*, 25. *Гратйвица*, 26. *Дарголйов дол*[2], 27 *Дълога нива*, 28 *Доливо*, 29. *Еничерско*, 30. *Живака*[1], 31. *Извор*, 32. *Имамска падина*, 33. *Каменива чука*, 34. *Капината*, 35. *Кашлище*, 36. *Кителичовица*, 37. *Круша*, 38 *Курбанище*, 39. *Ленище*, 40. *Летничище*, 41. *Лисичка*, 42. *Лозйе*, 43. *Локвите*, 44. *Люта ябалка*, 45 *Маково*[4], 46. *Малки дол*, 47. *Махтина*, 48. *Мезарлък*[5], 49. *Мемишецко*, 50. *Мичко място*[6], 51. *Могилйе*, 52. *Мостов дол*, 53. *Муса дере*, 54. *Оарилъ*, 55. *Омурово*, 56. *Ороково*[7] 57. *Осика*, 58. *Оскруша*, 59 *Остра чука*, 60. *Падала*[8], 61. *Панйе*[9], 62. *Песак*, 63. *Пехчовица*, 64. *Припара*[10], 65. *Прйпека*[11], 66. *Присоя*, 67. *Равно*, 68. *Ровинце*[12], 69. *Рожище*, 70. *Ропина*[13], 71. *Ряката*, 72. *Самоково*[14], 73. *Селище*, 74. *Сечище*, 75. *Синя порс*[15], 76 *Скокот*[16], 77. *Слепа чука*, 78. *Спилата*[17], 79. *Стоката*, 80. *Страцко*[18], 81. *Гиса*, 82. *Тисиво*[19], 83. *Горище*, 84. *Горньовица*, 85. *Турльовски дол*[20], 86. *Увес*[21], 87. *Церйво (Цер)*, 88. *Чал тарла*, 89. *Червена порс*, 90. *Черёша*, 91. *Черский*

---

[1] Може би означава хлътнало място. На глутница в Средни и Южни Родопи се казва сюрна вълкове Но не е изключено някога думата глутница (глътница) тук да е била позната в сегашния и смисъл и постепенно да е била заменена с турската дума сюрия.

[2] В Средни Родопи често се среща прякорното име Дарголь. Вероятно от дръгло гребло за сено.

[3] „Бял камен".

[4] Може би от мак, сега обаче не знаят какво е мак. А може да е от л. и. или р. и. Мако – Макавей. Гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 207. Най вероятно е от мъка

[5] Сега е гробище.

[6] Мъничко място.

[7] Вероятно от уроки

[8] Т. е. водопад. Същият топоним се среща често в Родопите (напр. в с. Брезе Сб. Родина, кн II, 1940, с. 147).

[9] Със от пон, лън.

[10] Припар — усойка.

[11] Прйпек — присойка упар

[12] От ровина място, изровено от порой.

[13] От рона, рула стръмнина, урва При Брацигово: *рупината*. Със значение на яма, гаи ипе, котловина, гл. П. Делиралев, Родопите като селищна област и планинска система. София, 1937, с. 58; Ст. Младенов, Студии по славянско и сравнително езикознание. Год. Соф. ун., Ист.-фил. фак. кн. XII. XIV, (1917 1918). София, 1919, с. 104.

[14] „Въз кетенлицката", отляво, на 5 минути от Синиково.

[15] Синя пръст.

[16] Водопадче

[17] Това е варлю и каменисто място. Гл. П. Геров, Речник на българския език, ч. V. Пловдив, 1904, с. 226 канара, скала.

[18] Може би от л. и. Страти.

[19] Храст зелен и зиме. Бръшлян? Ерьокнер?

[20] Тур л. и.

[21] От овес, вероятно старо произношение. На овеса сега казват авес.

в Сарай

1 *Бетил*, 2 *Грабе* 3 *Пиор*, 4. *Ласто*, 5. *Котлово*, 6. *Кон тарци*, 7 *Лапаво*, 8 *Церово*

В турските махали от Синиковската община топонимите са тур ските по вси още от сръбски и български топоними.

в Мурата (Имарета)

1 *Гаври*, 2 *Гюдов*[1], 3 *Лопе*, 4 *Лока*, 5. *Пиящо*, 6. *Райтово*

в Хореклер

1 *Кока*, 2 *Надена*, 3 *Сопще*, 4. *Юлиново*

в Гурчестар

1 *Гиящо*, 2 *Пирпиц*.

Фамилни имена в с. Синиково

Арнеов, Гешишев, Дубитов, Йўров, Йолгеров, Карайов, Кишьов Кьосев, Кьовалиев, Кьюджов, Гопилов, Хинтов.

Обичаи и спомени

*Жените в село хо*ят открити и пред чужди хора. *Обичаят да* се закриват не е познат.

Новородените деца се *олят*, както и в другите помашки села, за да се не развалят.

Мъртвеците погребват, според турския обичай, обърнати към Мека.

От християнската вяра всички знаят за Пасхаля, т. е. Велик ден, когато християните имали баирям; за Коледа били чу вали от християните; за овеене: „*Новъ́семе и рамазáн*".

Махрéмзина — майка на Иа, но за нея бил знаел само оня, който е пéеник (т. е. грамотен)[4].

МУСТАФЧЕВСКА ОБЩИНА

Село Мустáфчево отстои на 18 $\frac{1}{2}$ *км* от гр. Кавали и на 8 $\frac{1}{2}$ *км* от с. Шагин, близо (на $\frac{1}{2}$ *км*) до шосето на Кавали — Шахово. В Мустафчевската община влизат още селата: *Кетеник* (на 6 *км*) и *Голяме бунар* (на 5 *км*) и махалите: *Бинайково* (на 3 *км*), *Змие* или *Нъмци* (на 5 *км*), *Кара* (на 6 *км*), *Гюлиа* (на 7 $\frac{1}{4}$ *км*), *Котина* (на 8 *км*), *Ливаджик* (на 9 *км*). Някои по-малки махали са приседи-

[1] Гюлов.
[2] От хан.
[3] *Вж. Пирата* в с. Синиково.
[4] За този въпрос у помашт. гл. Ст. Н. Шишков, Българо-мохамеданите с. 33 и 34

Шахин
Гьокче бунар
ШАХИНСКА ОБЩ.
Мустафчево
мах Измис
Кетенлик
мах Кьра
мах Аивайджик
Зюмбюл мах.
мах Кочина
Круша
мах Егнига
Секиз пенир
Арнаут мах
Камски кол
АТМАДЖАНСКА ОБЩ.
Брисови кол.
Хамодни кол.
СИНИКОВСКА ОБЩ.
КОЮНКЬОЙСКА ОБЩ.
Общинска граница
Шосе
Коларски път
Пътека
Село
Махала, колиба

Цялата община брои 916 сгради, от които 613 обитаеми, с 3460 жители.[3] Сградите се разпределят по села и махали така: с. Мустафчево — 249, обитаеми 183; с. Кетенлик — 370, обитаеми 213; с. Гьокче бунар — 57, обитаеми 47[4]; мах. Басайково — 29, обитаеми 21; мах. Змис (Памис) — 80, обитаеми 53; мах. Кьра — 50, обитаеми 37; мах. Гюлила — 27, обитаеми 21; мах. Коняла — 27, обитаеми 20; мах. Анваджик — 27, обитаеми 18.

Главният поминък на населението е обработването на тютюн. Ниви имат малко — по 4—5 *дка* на къща. Средният годишен доход на семейство е около 25,000 лева (тогавашни пари). Също такова е положението и в останалите села и махали на общината.

Село Мустафчево по-преди е било на един час източно от днешното селище, в м. *Припека* (на $^1/_2$ час от с. Кетенлик), дето сега има само две колиби и старо гробище. Отначало се изселило малко по-надолу от сегашното селище поради чумата, която върлувала и уморила мнозина. Вероятно това е станало в началото на XIX век, тъй като селото не е старо. Сегашното си име носи от някой си Мустафа, който според преданието бил овчар. Не е известно дали и на предишното си място е носило същото име.

В сегашното село Мустафчево няма местност, която да указва някогашна черква. Такава не е имало, понеже селото на това място е заселено вече като мохамеданско. Но на първото му място на *Припека* е имало, както се вижда от топонима ***Чо́рквата***. При *Прѝпека* са местностите *Голя́ма нива, Чоба́ново, Вртоль,* и *Еминска чу́ка*. На тая чука са се правили и се правят молитви за дъжд. Ще рече, тя е старо християнско оброчище.

Село Кетенлик е най-голямото (213 къщи) в цялата Мустафчевска община. На два часа от селото има м. *Чо́рквата*. Сега там има 2—3 колиби. Не се помни на това място да е имало село.[4]

Мах. Змис[5] или Измис се намира на 114 *км* на шосето от Пловдив за Ксанти. Джамията е вляво от шосето, а над нея местността

[1] Посетих селото, селцата и махалите към същата община на 28 юли, 30 октомври, 10 ноември 1943 г., 11 януари, 15 февруари, 23 март 1944 г. Разговарях най-вече с бившия селски кмет Афуз Хасан Ахмедов, 60-годишен, с когото създадох връзки на взаимно доверие и уважение, каквото той най-вече заслужаваше. Този човек ми услужи твърде много с полезни сведения, както и с оригиналите на турски владяла документи (документи за владение на имоти), от някои приготвих фотокопия.

В услуга ми беше и тогавашният български кмет Давид Иванов Стоянов от София.

[2] Според сведенията на общината при преброяването през 1942 г.

[3] Според Ст. Н. Шишков (Из Беломорската равнина. Пътни бележки и впечатления. Пловдив, 1907 г. 18), през последното десетилетие на XIX в. Гьокче бунар имало не повече от 80 къщи.

[4] Не можах да открия и следи от черква в селото или близо до него.

[5] Един селянин от тая махала ми обясняваше, че дето извира самото с *Змис*, а дето завира — *Кара Змето* едва ли не от змия, змище а по-вероятно от змийник, растение, или измишльотно стръмна ниша. Сп. Доп. р. Н. Г. с. 137, 144.

[6] Ст. Н. Шишков (Из Беломорската равнина с. 22) погрешно е отбелязал, че цялата местност от Мустафчевския мост до Ксанти се нарича *Змията* и кой топоним обяснява със змиевидното кривуличене на реката или с многото змии на тамошните каменисти припеци.

се нарича *Чôрквата*, нагоре пък нивите се наричат *Архангел*. Очевидно тук е имало черква „Св. Архангел“ и на нейно землище е била построена джамия, а може самата черква да е била превърната в джамия.

Местността *Архангел* е била някога църковни ниви и ливади, а сега е собственост на Абдула Мустафов Емиртев, Ахмед Хасанов Хаджийски, Мустафа Ахмедов Шанков и други около десетина собственици.

Българохристиянското минало на мах. Змис се указва и от името на друга местност *Попово* (на 5 мин. южно от м. *Чôрквата*), сега ниви на Ахмед Идризов Гъдов, Мустафа Ахмедов Шанков, Мустафа Мехмедов Гъдов. За това минало свидетелствува и топонимът *Читашко дере*, т. е. турско дере.[1]

Мах. Кьра — и тук е имало черква, макар махалата да е била малка и близо до мах. Змис. Сега мястото, наричано ***Чôрква*** (в източния край на махалата), е тютюнева нива на наследниците на Абтурман Юсенов Отузбиров.

И тук е имало попови ниви — м. *Пóпово*, сега собственост на Ахмед Осм. Османчев, Ахмед Хас. Кикьов и още неколдина други.

Мах. Егнила — от местни хора чух, че името идело от огнило, ала то ще да е от ягнило — там са се ягнили овцете. Това указва и м. *Бала мáндра* — имало там мандра.

В мах. Егнила има м. *Папáз търлá* — попова нива, сега собственост на Юсеин Асанов Абаджийски, Мехмед Ахмедов Рушанов, Идриз Идризов Сеферов и други.

Мах. Кочина — не е вероятно името да произлиза от собственото име Кочо, а от кочина — място, дето са били отглеждани свине. Тоя топоним се среща често из Южните Родопи.

Село Гьокче бунар е имало черква според топонима Чôрквата, сега нива на Летиф Юсеинов Идризов.

В бита на населението са запазени остатъци от българохристиянското минало.

Празници

Гергьовден. Наричат го Едрелес и го празнуват. Пекат агнета, правят люлки, окичват къщите със зеленина за здраве на хората, овцете и добитъка.

Димитровден. Наричат го Касъм. Знаят го като празник, но не го празнуват. На тоя ден овчарите се главят.

Пасхáл наричат Великдена (от Пасха).

Употребяват думите говéем, разговяваме, комкаме се. Старите жени казват на малките деца: „Ела да се комкаме“, което, както обясняват, било значело — да се омием.

[1] Българо-мохамеданите са наричали турците „читаци“ и с това са означавали народностната си отлика от турците. Макар и да са мохамедани, те дълго време са помнели своята принадлежност и са се отграничавали народностно от турците. Постепенно българското им народностно съзнание избледняло и почти се загубило. За народностната отлика, която ги отграждала от турците, говорят и други наименования на местности като *Читашки гроб*, *Читашко дере*, *Турчинов гроб* и др.

Някои обичаи при раждане, венчавка и умряло

Роденица жена, която е родила, до 40-я ден не прави никаква молитва; едва от 40-я ден започва да се моли. Очевидно това има отношение към църковно-християнския обичай на 40-я ден от раждането жената да си „вземе молитва" в църква.

След като се роди, детето веднага бива окъпвано в солена вода.[1]

При роденицата отиват само жени и дарят детето с пари, а на нея занасят мермеруди колаци с масло или зехтин, или пита, или кълин.[2]

Пелините до 40-я ден стоят навън да съхнат само до залез, за да не би по тъмно лоши духове „да им сторят нещо", което да навреди на новороденото.

След венчавка младоженците се прибират и гледат един друг да се настъпят, защото който превари, той щял да заповядва в къщи. Но невестата още след „венчавката" целува ръка (полюби роката) на младоженеца.

При умряло близките на починалия раздават на бедни пари, дрехи и др. Но има и „подаване за умряло" и то на всички: пита или друго нещо за ядене. И тоя обичай е църковно-християнски остатък.

Уроци. Когато дете се разболее от „уплаха", жената, която „лекува" от уроки (само стари жени), „гаси въглища". Това става така. Жената събира съчки от мястото, дето е станала уплахата. Взима косми от главата или конец от дрехите на уплашеното, или пък косми от животното, което е уплашило детето, ако животно го е уплашило. Със съчките наклажда огън, в който туря космите и едно вълнено парцалче от урочасаното. Взима развалени маши, строшени ножове или някой друг железен предмет, и като ги тури в огъня да се зачервят, гаси ги във вода, взета от няколко места, в която се туря захар. С тях прави кръгове около уплашеното, което е легнало. След като „вôлвото рухо" (парцалчето) изгори, събира пепелта му и заедно със счукан чесън увива ги в кърпичка, която добре зашива като кесийка. С това прави знаци по челото и ушите. От пепелта кърпичката почернява, та и знаците са черни. После връзва кесийката на пояса на болното от лявата страна.

С водата омива ръцете, нозете и лицето на урочасаното, и то върху огън на къщния праг. Дава му да отпие малко от водата, да вдиша от парата ѝ, а останалата се излива в реката.

Докато става това „лекуване" в стаята не бива да остане никой и нищо живо, освен баячката и уплашеното.

---

[1] Родопските българи християни къпят новороденото в солена вода. Ст. Н. Шишков, Животът на българите, с. 66.

Български обичай е било новородените деца да бъдат осолени. Казвало се, че гърлите вонели, понеже не били осолени, та всеки ден се мислили и къпели. Те били „безсолна вяра". Перуника, кн. VI, на Съвременни книжки, издава Илия Р. Блъсков. Варна, 1883, с. 22.

[2] Другаде се наричат маруданици, гл. тук с Козлуджа, а за Ахъчелебийско — в Р. ст., II, с. 33–34.

Месеците зовят отчасти по български (напр. големиль — януари, малкушан февруари), отчасти по турски

Бабинеге дене[1] са трите последни дни на март. Тачат се от всички не само в с Мустафчево, но и в другите околни села и махали.

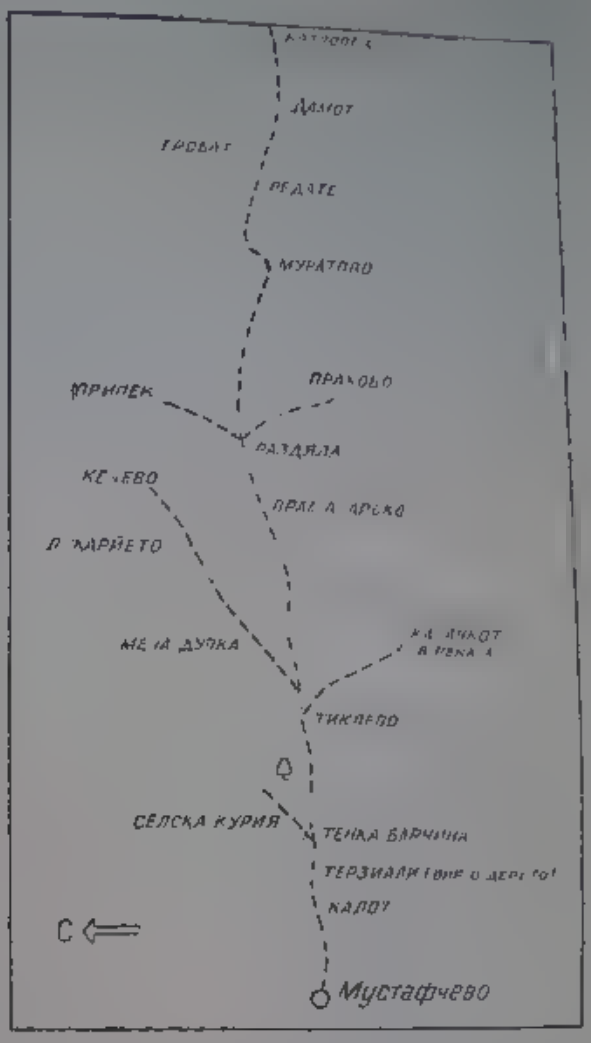

Топоними

в Мустафчево

1. *Аралово*[2], 2. *Аралова лока*, 3. *Асанчево*[3], 4. *Асойка*[4], 5. *Барчево*[5], 6. *Балевица*[6], 7. *Бостаница*, 8. *Бунарят*, 9. *Букат*, 10. *Бухлево*[7], 11. *Бяла вода*, 12. *Вешево*[8], 13. *Ераните*[9], 14. *Валявица*, 15. *Вертоль*[10], 16 *Гробие*, 17. *Гребенарево*, 18. *Ганева лока*, 19 *Гробот*, 20. *Габар*, 21. *Градина*, 22. *Голяма нива*, 23. *Горното гозие*[11], 24. *Гуниво*, 25. *Дамот* (*Дам*), 26. *Дунска чука*[12], 27. *Дурево*, 28. *Дорова лока*[13], 29. *Даргольово*[14], 30. *Долната нива*, 31. *Длього борце*, 32. *Емйнска чука*,

[1] В. с. Козлужда, Кеанлийско, Бабини дене са трите последни дни на март. Гл. това изследване.

В Смолянско Бабини денйе са двата последни дни на март. Р. ст., II, 1886, с. 49.

Съществуващият из Българско Бабинден, 21 януари, има еднакъв произход с родопските Бабини дене.

[2] В Средни Родопи името Харалампи съкратено се произнася Арала: св. Арала, бай Арала, Аралан. Св. Арала Харалампи е тачен и с народни обичаи (10 23 февруари) Р. ст., II, с. 33, също сп. Славиеви гори, кн. I, 1894, с. 46, 47.

[3] На юг едно до друго с *Дурево* и *Остра чука*.

[4] Усойка усойно място.

[5] От барчина баирче.

[6] Бал (тур.) мед. Побългарено балевица. Но може да иде и от собственото име Балю. В родопското село Славейно има местност *Балцко*, вероятно от бейлийско.

[7] Изток, при м. *Козловец*.

[8] Вели — турско име, Велиево побългарено.

[9] На това място и люлковци имат имоти.

[10] Гл. същия топоним в Синиковската м. *Ургулий*.

[11] Североизточно, над м. *Кирево*.

[12] Дуня — дуля. И в средни Родопи се казва дуня. Оттук името на смолянското село Дуньево.

[13] Дорю и Доро е съкратено от името Тодор.

[14] Гл. с. Синиково.

33. *Зобево*[1], 34 *Испахиево*[2], 35. *Кирево*[3], 36. *Капинница*, 37. *Калот (Кал)*, 38 *Казанкот*[4], 39 *Карийско*[5], 40. *Кечево*, 41. *Киселичево*, 42. *Катарльово*[6], 43. *Качулково*, 44. *Караджово*, 45 *Козловец*, 46. *Косталяско*[7], 47. *Кончево*, 48 *Костово*, 49. *Крайсело*, 50. *Кривà нйва*, 51. *Круша*, 52 *Курбанище*[8], 53. *Лехчиково*[9], 54. *Лезова лóка*[10], 55. *Лозище*, 56. *Лóка*, 57. *Лукаристо*, 58. *Махалинка*[11], 59. *Мáлка круша*, 60 *Мечà дупка*, 61. *Мишево*, 62. *Мочурот*, 63. *Муратово*, 64. *Мъгъла*[12], 65. *Оскруша*, 66. *Орехи*, 67. *Остра чýка*, 68. *Пайéково*[13], 69. *Пайекова чука*, 70. *Пажáр*, 71. *Параджика*, 72. *Пиряцко*[14], 73. *Прахóво*[15], 74. *Присада*[16], 75. *Праматáрско*[17], 76. *Прúпек*, 77. *Преслап*, 78. *Псево*, 79. *Равнище*, 80. *Раздял*, 81. *Ревáите*[18], 82. *Секúспенир*[19], 83. *Селище*, 84. *Стояново*, 85. *Стóвните*[20], 86. *Средóк*, 87. *Студена вóда*, 88. *Студенците*[21], 89. *Талища*[22], 90. *Герзиали*[23]

[1] Зоб = заъб, топонимът означава назъбено място

[2] На Кантийското шосе, отсам реката.

[3] Отвъд шосето, в полите на м *Мисигунь*

[4] В реката.

[5] Не е ясно, отде иде това име. Фамилното име *Каринкови* се среща в среднородопското село Серафимово (Алами дере), Смолянско

[6] Побългарено от турската дума катър.

[7] Във Врачанско има село Костелево. Косталяско е от Косталево — Косталевско (елизия на *в*, като Агоско и др.).

[8] Вероятно старо християнско оброчище, дето се е клал курбан.

[9] От леха или от тур дума елехча смокиня. Има помашко село Елехче между Кантя и Смолян, с. Елеха (сега Тракиец), Хасковско.

[10] На 18 *км* по Кантийското шосе, отдясно на реката.

[11] Намира се в селото

[12] Тоя топоним се среща и другаде: *мъгъла* в с. Козлуджа – Кантийско, *Мъгълово* в с. Гьокче бунар — Кантийско В Смолянско българо-мохамеданите на могила казват *мъгла*. В с. Забърдо, Асеновградско, има *Могилата* (сб. Родопи, II, с. 147). Но и в с Вълканово Кантийско, има м. *Могила*

[13] От паяк.

[14] Тоя топоним се среща и в кантийските села Алмала, Демерджик и Козлуджа. Идва от собственото име *Пирага*, което сега в Мустафчево и в южнородопските помашки села не се среща, но го е имало сред помаците, например в Смолян и Чепеларе — гл. В Дечев, пос. съч., с. 124, 233, 235. Отзук в Чепеларско топонимът *Пираговско* и *Пирговско* (там, с. 36—37). В с Гроглед (Чепеларско) казват *Пираговско*. *Пиряцко* се е получило от стягане: *Пираговско, Пирагоско, Пирагско, Пиряцко.*

В Устово има семейство *Пирянови*

Едва ли ще е от раст. *пир* (Agropyrum repens), известно под това име в Македония (Куманово, Паланка и др.) Д П Апостолов, Приос към българската терминология на флората в Македония. ПСп., 61, 1901, с. 353.

[15] Прах Гл. Ст. Младенов, Бележки към словашкия говор СпБАН, 17, 1925, с. 77 сл.: стб. прахнѣнъ гнил, загазена общославянска дума

[16] Присадено плодно дърво

[17] Праматър, търговец на дребно от гр. πρᾶ(γ)μα вещ, работа, πρα(γ)ματευτής, търговец на дребно, амбулантен търговец. На изток — в дясно от Мустафченската река.

[18] Може би от ред, редове или от араб redaet-ti — низост, покнара, но и злокачественост (при пъпки и болки).

[19] Гл. обяснението на същия топоним — приложените документи № 1.

[20] Стомна. В Средни Родопи думата стомна или стовна сега не се употребява.

[21] Студенец, слав. кладенец (иде от студен извор), среща се на повече места в Родопите: на вр. Караманджа, на вр. Юрукалан и други.

[22] От тал тур — обор, ихър. Доп. р. Н І, с. 303. Побългарено като пивища, селища, солища.

[23] Герзи, тур — шивач

(вир), 91. *Тесно́ва ло́ка*[1], 92. *Тенка барчи́на*, 93. *Тиклево*[2], 94. *Гудо-рапово*, 95. *Цингова ло́чка*[3], 96. *Чаир тарла*[4], 97. *Чобаново*, 98. ***Чо́рк-вата***, 99. *Чу́ка*[5], 100. *Чуменище*, 101. *Шахиново*[6], 102. *Шаренпол*[7], 103. ***Янево***.

в Кетенлик

1. *Армелево*, 2. *Балаба́ново*, 3. *Ба́ра*, 4. *Боболи́цко*[8], 5. *Бозова кру́ша*[9], 6. *Волат*, 7. *Вожище*[10], 8. *Вятърнище*, 9. *Гарбецко*[11], 10. *Га́бер*, 11. *Граничие*, 12. *Гозилово*[12], 13. *Го́нище*[13], 14. *Го́рмат*[14], 15. *Гро́здовище*[15], 16. *Гро́пки*[16], 17. *Гле́тница*[17], 18. *Дерлу́гово*[18], 19. *Дие́во*[19], 20. *Дълбо́ге*[20], 21. *Драга́ново*, 22. *Драгу́шево*, 23. *Другалево*, 24. *Ду́ба*, 25. *Желиево*, 26. *Желя́зко*, 27. *Зара́сло*, 28. *Зеле́ново*, 29. *Ка́чево*, 30. *Кале́ново*[21], 31. *Ка́рово*, 32. *Кова́чево*, 33. *Ко́синово*, 34. *Кочина*[22], 35. *Кри́зово*, 36. *Ку́цево*, 37. *Къщала́та*, 38. *Лещево*,

---

[1] Тесна лъка.

[2] Тикла — плоча за покрив вместо керемида.

[3] На 18-я км отляво на Ксантийското шосе. Цинго — циганин, с. *Цинга*, Дряновско.

[4] Ливада и нива.

[5] Нива на Ахмед Шабанов Ахмедчиков.

[6] От *Имуменище*, като началната гласна е изпаднала. Гл. *Юмениште* в с. Вълканово, Козлуджанско.

[7] Произнася се и *Шайново*, намира се в селото на края.

[8] Шаренпол — шарампол, шарампол е защитен зид срещу нападатели отвън. Село Чепино е било оградено с четири аршина висок зид, наричан шарампол. Гл. сб. Родина III, 1941, с. 288, Доп. р. Н. Г., с. 329; ПСп, 15, с. 355; И. Делирадев, Принос към историческата география на Тракия, т. I. БАН. София, 1953, с. 213, 327—328.

[9] Вероятно от боборак — таласъм. Така наричат и човек нечист и занемарен. Срв. боборок — таласъм (Самоковско); с. *Бобораци*, Радомирско.

[10] Бо́з — бъз.

[11] От въже.

[12] От гърбица, гърбав, гърб — гърбица, гърбав, гръб.

[13] Гозде — гвоздеи за подковаване на добитък (клинци). Фамилно име *Гоздеви* се среща в гр. Смолян и в селата Чокманово и Арда. В Арденската община има българомохамеданска махала *Гоздевица*.

[14] Място за изгонване (изкарване) на добитъка на паша.

[15] Гърм — нисък дъбов храст. Гръм, гърмица (Грънско: гръмлье — храст, шу-рак. Доп. р. Н. Г., с. 84.

[16] От диво грозде.

[17] Гропка — дребни топки от измет на кози и овце. В Смолянско — грьопка и гроян — гроздове; в Софийско — дърдонки. Другаде — брабонки, бибенки, бибиленки.

В с. Чокманово (Смолянско) с думата грьопка изразяват и лекото незначително, особено за човек. Например: „Какво ми седиш като грьопка на седлянк", т. е. що ми се мотаеш ненужно. Или за незначителен човек, който дойва „Махай се бе, грьопка ниедна".

Гропки като топоним — място, където пладнуват овце или кози, поради което е наторено. Гропка в преносен смисъл — малка и слаба нива.

[18] Гл. топонима *Гле́тница*, с. Синиково.

[19] Дерлюга (с. Никюп, Тетиевско) — изровено от порой недълбоко място (Доп. р. Н. Г., с. 90).

[20] Името Мавродия в Средни Родопи се произнася съкратено Дио. Отук — Диево.

[21] Дълго, удължено.

[22] От клей.

[23] Кошара за овце.

39. *Ликово*[1], 40. *Ляшково*, 41 *Ма́тево*, 42. *Ма́ковин*[2], 43. *Малкочиново*, 44. *Мурево*, 45. *Свището*[3], 46. *Обланско*[4], 47. *Ограда*, 48. *Ора́х*, 49. *Осиче*[5], 50. *Паляна*, 51. *Панешево*, 52. *Пазла́к*[6], 53. *Патак*[7], 54. *Петрачиево*, 55. *Плевня*, 56. *Пре́слап*[8], 57. *Пролетник*, 58. *Пясъкот*, 59. *Равно*, 60. *Расилево*[9], 61. *Рибарско*, 62. *Ро́стово*[10], 63. *Ру́синово*, 64. *Самоко́в*[11], 65. *Селище*, 66 *Селяново*, 67. *Средо́к*[12], 68. *Со́лище*, 69. *Стиниково*, 70. *Стояново*, 71. *Ту́рлево*[13], 72. *Търханово*[14], 73. *Усада*[15], 74. *Ходжово*, 75. *Черене*[16], 76 *Череша*, 77. *Чука́рка*, 78. *Шарево*, 79. *Шерево*, 80. *Янево*.

в Гьокче бунар

1. *Бару́шка*[17], 2. *Ба́бина ло́ка*, 3. *Бра́йковица*, 4. *Ьра́тско*, 5. *Волканя́цко*, 6. *Голя́ма ло́ка*, 7. *Градйна*, 8. *Грама́дево*, 9. *Гробие*, 10. *Долът*, 11. *Дима́ново*, 12. *Древенча́рево*, 13. *Дру́ма*, 14. *Дабо́т*, 15. *Дърбошйново*, 16. *Йо́вково*, 17. *Йо́вкова ба́ра*, 18. *Кру́ша*, 19 *Кирево*, 20. *Ленище*, 21. *Ло́зйето*, 22. *Ля́ска*, 23. *Лива́ди*, 24. *Мочурот*, 25. *Малко́чево*[18], 26. *Мишево*, 27. *Мано́лево*, 28. *Мъгъ́лово*[19], 29. *Оскрушата*, 30. *Прахо́во*, 31. *Пожари́ще*, 32. ***По́повица***[20], 33. *Гресла́п*, 34. *Прйсоя*, 35. *Равни́ще*, 36. *Ръжище*, 37. *Ръженйк*, 38. *Ря́ката*, 39. *Са́дина*[21], 40. *Свилово*, 41. *Чичилиево*[22], 42. ***Чо́рквата***[23], 43. *Чу́ката*, 44. ***Ямата***[24].

---

[1] Женското име Велика се произнася съкратено Лика, името Салих се произнася Лику. Вероятно Ликово е от Велико (Велика) или Салих, но не и от лико́, непознатата там дума.

[2] Вероятно от мак.

[3] Овесище

[4] От обло и ще означава обло място.

[5] Осика — трепетлика

[6] В Родопите — камениста засушена почва, на която растат само ниски храсти. У Т. Панчев, Доп р. Н. Г., с. 245, 246 — зелена морава.

[7] Не ще да е от поток, защото на това място няма поток. Може би иде от път. В Смолянско на кривокрак човек думат патóк

[8] Преслап или преслоп — превал, седловина.

[9] Същият топоним в с Козлуджа. Срв. с *Ресилово*, Ст. Димитровско.

[10] От храст. Гл. в това съчинение: 1. топ *Растава чукарка* в с. Широка поляна. Атмаджанска община, топ *Растовица* в с. Пашувък; 2. към края — българският превод на документ 7, бел. 3· 3. топ. *Ра́стово* в мах. Мурадя. Синиковска община.

[11] Обработвана е била желязна руда.

[12] Мах *Средок* има Ардинска община, Смолянско.

[13] Срв вр. *Турлата* (1450 *м*) в Родопи (Доспат — Девин), вр *Турла* (1816 *м*) при с. Селище, Девинско, вр *Турла*, Смолянско. На всички има следи от крепости.

[14] Гл. м. и. *Траханожийско* в с. Широка поляна.

[15] Усада — място, дето почвата се свлича, хлътва — усяда. Гл. Й Заимов, пос. съч., с. 275. Значи и прогаст Гл Н Хайтов, пос съч., с. 178. *Уседо* — местност над Черепишкия манастир Усед, усад — болест Гл. Л. Милетич, Източните български говори. Мсб., XXI, с. 21, Доп р. Н. Г., с. 315.

[16] Множествено число членувано от цер (дъб).

[17] Умалително от бара, баруга — локвичка

[18] Гл с. Козлуджа, Кжантийско

[19] От мъгла.

[20] Зад селото.

[21] Гл. мах Змис.

[22] Вероятно от тур. чифтчи — земеделец, с елизия на *ф*, а *т* в говора не се произнася Така ще да се е получило от *чифтчи* > *чифчи* > *чичи* + *гиево*.

[23] Има две местности с това име.

[24] Същинска яма, стръмнина.

в Басайково

1. *Берова*, 2. *Велика*[1], 3. *Дорслава*[2], 4 *Имамско дере*, 5. *Капиново*, 6. *Кореньот*, 7. *Лочка*, 8. *Мисигунь*[3], 9. *Нивище*, 10 *ПродаРа́лот*, 11. *Поспьово*, 12. *Папратиево*, 13 *Равнище*, 14. *Равнар*[4], 15. *Рамот*, 16. *Тудораново*[5], 17. *Оскрушата*, 18. *Филипово*, 19. ***Чо́рквата***, 20. *Я́балката*.

в Змис (Изми с)

1. ***Архангел***[6], 2. *Граничните*, 3. *Градо́т*, 4. *Гробје*, 5 *Горбина*, 6 *Долно Пейково*, 7. *Драчето*[8], 8 *Зеленок*, 9. *Извор*, 10. *Кошарево*, 11. *Крумата*, 12. *Ло́ка*, 13. *Локарево*[9], 14. *Лозя́ново*, 15 *Медево*, 16. *Ограда*, 17. *Одрица*[10], 18. *Пазла́ка*[11], 19. *Папратище*[12] 20. *Пейково*, 21. ***Но́пово***, 22. *Превал*, 23. *Пу́лево*, 24. *Ру́пата*[13], 25. *Рутацко дере*[16] или *дол*, 31 ***Чо́рквата***[17] 32. *Юрт*, 33. *Я́балката*, 34. *Я́балките*.

Велика, умалително от вежда.

[2] Дорослава — дор Слава - до Славо, като Дурмецко — до Метьовото

[3] У Ст. Н. Шишков (Животът на българите, с. 84; Из беломорската равнина, с. 2) е Мусаген — кале, манастир Той видял развалини на старо градище Имало четириъгълна каменна постройка с малки отвори в стените.

Населението сочи *Малък* и *Голи* « *Мисигунь*. И на двата има имоти и с. Исворен. Не е ясно как Ст. Н. Шишков е чул тоя топоним Мусаген, когато населението го произнася Мисигунь.

Вж. с *Месогур* в Гревенско, Македония. Гл. С. И. Верковић, Топографическо-этнографическій очерк Македоніи. СПб. 1899, с. 380.

[4] Гл. топ. *Равнира*, равен рът в с. Душанци, Пирдопско. И. Заимов, пос. съч., с. 240.

Тая честност е границна откъм с. Мустафчево.

[5] Имало е черква „Св. Архангел Михаил".

Доп. р. Н. Д., с. 70. Село *Гърбино*, Кюстендилско.

[8] От драка Има с. *Драчово* в Зъхненско, с. *Драчево*, Скопско. Гл. С. И. Верковић, гос. съч., с. 240, 306.

[9] Среща се и *Лукарево*, *Лукарско* (в с. Козлуджа), т. е. лукарник, лукова градилка.

[10] Одър — тераса. Гл. с. Синиково № 54, село *Одри* Тетовско.

[11] Тук растат само ниски храсти. Тоя топоним се среща често, напр. в с. Кетендик. *Пазлак* или *позлак* обикновено значи зелена морава. Гл. Доп. р. Н. Д. с. 245, 246.

[12] От папрат.

[13] Рупа, ропка, гл. с. Синиково.

[14] Вероятно топонимите *Ручево* (тук), *Уручково* (с. Шахин), *Фручково* (с. Козлуджа, идат от кръгли турли номади пастири, каквито е имало из българските планини. В Родопите са летували много юруци. Юруците са оставили името си на махалата *Оручла* в изчезналата Юрушка община, Панагюрско; на колибите *Урущите* в Балкана при Елена, на изчезналото турско село *Юруклер* при Ловеч, на м. *Юручки гробища* в Осоговската планина при Кюстендил и др. Гл. К. Иречек, Пътувания ..., с. 331, 405.

Все пак обаче това не е сигурно, тъй като в Родопите има чист топоним *Юруково* (гл. с. Алмала, Шахинска община).

Местно обяснение от рукам (ръкам, рюкане) викам, повиквам преносно място удобно за провикване или еховито. По-скоро *Ручево* би могло да е от *ручво*, т. е. дерето и вятърът ръмят (ехото).

[15] Гл. топонима *Садина*, с. Горче бунар.

[16] Дерето е така наречено, защото иде от *Читацкото*, както носят турското село Есидже, а тамошният планински дял *Читацки баиран*.

[17] Около 1 час югозападно от мах. Змис при м. Исиджа, дето е синорът на Змис с турското село Алиджа.

в Кора

1. Аланчево, 2. *Балу́гляво*, 3. Барчина, 4. *Дерово*, 5. Брястово, 6. *Велчево*, 7. Воденичката, 8. Градина, 9 *Говедарник*, 10. *Дрянова ло́ка*, 11. *Змейково*[2], 12. *Кошница*, 13 *Ло́бето*, 14 *Летница*, 15. *Машката*, 16. *Ниска ло́ка*, 17. *Равнище*, 18. *Ряката*, 19 *Садина*, 20. *Сербиново*[3], 21. *Средок*, 22. *Сечище*, 23. ***Чо́рквата***, 24. *Ябалката*[4].

в Гнила

1. *Ло́ка*, 2. *Бали́ ма́ндра*[5], 3. *Дол*, 4. *Колибите*, 5. *Кр ша*, 6. *Лилякот*, 7. ***Папаз тарла́***[6], 8 *Присойка*, 9. *Стара нива*, 10 *Фаргульово*[7], 11. *Червенйца*, 12. *Чу́ка*.

в Кочина[8]

1 *Арнаут махала́*[9], 2. *Асо́йка*, 3. *Бара́ново*, 4. *Барчина*, 5. *Брястово*, 6. *Белчево*, 7. *Бурбу́ньово*[10], 8. *Во́лково*, 9. *Гробие*, 10. *Дима́ново*, 11. *Ло́брево*, 12. *Йе́зерото*[12], 13. *Зюмбю́л махала*, 14. *Кочино*, 15. *Киселка*[13], 16. *Кукуряк*, 17. *Ло́ка*, 18. *Пажа́р*, 19. *Паляна*, 20 *Пазля́к*, 21. *Ряката*, 22. *Сюлме́ново*, 23. *Студе́на вода*, 24. *Средо́к*, 25. *Харбо́дол*[14].

[1] Базунка зеленикав бръмбар Но може би значи и стърчел. В Смолянско на стърчела казват що́ркел; той базика говедата които са що́ркнали по-щръкляли Гл. Базуняк - Н Геров, Речник, ч I. Пловдив, 1895, с. 2..

[2] Дали Змейково и Змис (Змиище) нямат един и същ произход -

[3] Майка на извор.

[4] Вероятно ло прякора на някой рударски работник от Сръбско или на местен човек, който е ходил из Сръбско през време на турските войни. Тоя топоним се среща и в с. Алмалъ, Ксантийско; също между гр Смолян (сб Родина, I, 1939, с 137) и с. Кремене, Смолянско (същия сб. III, 1941, с. 172).

[5] Намира се в източния край на махалата.

[6] Вероятно Била мандра или от тур. bali висок Но селяните не помнят да е имало мандра на това място.

[7] Попската нива.

[8] Варгулька е валчест (въргаляст) камък, който може лесно да се хвърли (Средни Родопи) Гл варгалям, вардалям Топоним еднакъв с *баргуливо*, гл с Алмала В с. Сивино (Лекир) при с. Смилян има фамилно име *Варгулеви*. Същото фамилно име се среща и в с Пазелско. Вергу́ло - колело. *Вергули* в с. Изгор, Пловдивско, сиви камъни, които не се цепят на плочи (Доп. р Н. Г. с. 65).

[9] Кучьните — у Ст Н. Шишков (Българо-мохамеданите, с. 52). Топонимът *Кочина* е чест в помашките селища. Понеже помаците не ядат свинско месо, те не отглеждат свине. Следователно тоя топоним би трябвало да е отпреди помохамеданчването Но дали съществуването на определен в едно село топоним *кочина* за означавало на мястото, дето са били пазени свине, не показва, че тоя топоним не е съвсем отпреди помохамеданчването, тъй като в едно християнско селище кочините вероятно са били, както и сега са, в дворовете на самото селище? Може би е станало нужда да се отдели особено място за свинете, когато вече населението на родопските села е било верски раздвоено - една част е била мохамеданска, и тя, като по-силна поради покровителството на властта, е наложила свинете да се изведат извън селото. В това преходно време ще да се е създал тоя топоним.

[10] Десетина къщи.

[11] От борбунь бръмбар.

[12] Пълноводен извор Гл. Слав гори, I, с. 28.

[13] Дива ябълка.

[14] На 1 км в ляво от шосето за Ксанти дерето се нарича *Харбодол*, а по-нагоре *Диманово*. Пред него е *Арнаут махала* В югоизточните склонове на Димаково югозападно шосето е *Зюмбюл махала*. А при мах. Кочина дерето се нарича *Лолът* или *Кочинския дол*.

в Айваджик

1. *Вакъф*[1], 2. *Вартольево*[2], 3. *Вóлчево*, 4. *Врúсево*[3], 5. *Габар*, 6 *Гóлю борце*[4], 7. *Градúна*, 8. *Гилибóка падина*[5], 9. *Голям дол* и *Малък дол*, 10. *Извóр*, 11. *Кáмен*, 12. *Косúново*, 13. *Кочúна*, 14. *Ливáда*, 15. *Лозúето*, 16. *Лóчката*, 17 *Мечúово*, 18. *Марúна*[6], 19. *Орехи*, 20. *Осúче*, 21. *Осúнова*, 22. *Остра чýка*, 23 *Пазлáк*, 24. *Поляна*, 25. *Пéево*, 26 *(П)Ченичúце*[7] 27. *Ръжúце*, 28. *Садъково*, 29. *Селечецка*, 30. *Сливúте*, 31. *Стáрата къщúла*, 32. *Сýлево*, 33 *Хаджúево*, 34. *Хъркомáчево*[8], 35. *Юмербашево*[9]

ИСЬОРЕНСКА ОБЩИНА[10]

Общината се състои от средищното село *Исьóрен*, с. *Сáдновица*, с. *Пáшувик* и махалите *Чай*, *Ковáчевица*, *Попóвица*, *Тиутóку* и *Стаматáско*.

Село Исьорен е на около 25 *км* от Ксанти. На 12[1] *км* от шосето Ксанти — Шахин се отделя пътят за селото, което се намира на около 2 *км* северозападно. То е хубаво, чисто родопско село с белосани къщи, накацали почти амфитеатрално, покрити с керемиди и плочи. Има водопровод (нещо изключително за селата в Ксантийския дял на Родопите) с добра вода, взета от м. *Ивáнчово*, на около 2 *км* северно от селото

Селото брои 340 къщи[11] с 434 домакинства. Населението сее и обработва главно тютюн; тук стават добри тютюни джебел. Земеделието и скотовъдството са слаби.

[1] Не е имот на джамията.

[2] Гл. *Вартоль* в с. Мустафчево, *Вартолят* в мах. Тиутоку, Исьоренско — място, дето се върти вятърът — вихрушка. Не е от Вартоломей; св. ап. Вартоломей 11 24 юни, бил е празнуван и от българо-мохамеданите гл. и *Вуртулулие* в с. Забърдо (сб. Родина, II, с. 147). На тоя ден не пипали нищо желязно, за да не вали град (Р. ст., II, с. 38).

[3] Врис — извор.

[4] Голо бърдо (умалително)

[5] Дълбока падина.

[6] Нива на една барчина, от което 3 дка са на Ахмед Мехмедов Моллов и 1 дка на Реджеб Юсуфов Солаков. Вероятно тук е имало черква или оброчище св. Марина.

[7] Пшеницата на много места и в Македония се нарича *ченица*, *ченичка* Гл. Д. П. Апостолов, гос. съч., с. 357, 358

[8] Хъркома — медни котли (менци) за вода; от гръцката дума το *χαλκωμα* мед. медна съдина.

[9] Топонимите 17, 28, 29, 32 и 35 по л. и

[10] Посетих селото на 28 юли и 10 октомври 1943 г. Кмет на селото беше Калчо Конов Калчев от Горно Павликени, Ловчанско. Сведения получих от мнозина исьоренци, особено от младия селски имам Рашф Хасанов Сапунджийски, 22 годишен, от същото село. Той ме посети в Ксанти на 28 октомври 1943 г. и на 26 април 1944 г. за да ми даде сведенията, които писмено му бях поискал. Полезен ми беше и бившият, в гръцко време исьоренски кмет Мехмед х. Хальлов, 37-годишен.

[11] През 80-те години на XIX в. селото е броело 300 къщи. Ст. Н. Шишков, Р. ст., III, 1890, с. 11.

Село Саднювица[1] е на около 1 час източно; брои 60 къщи. Село Пашувик е на около 2 часа източно; брои 120 къщи.[2] Махалите Чай, Ковачевица и Поповица са на около 1 час западно от Исьорен и броят 70 къщи. Повечето от тях са в Чаймахала Мах. Тиутоку, на около 1 час югозападно, брои 37 къщи; малко по на юг мах. Стаматаско с 41 къщи.

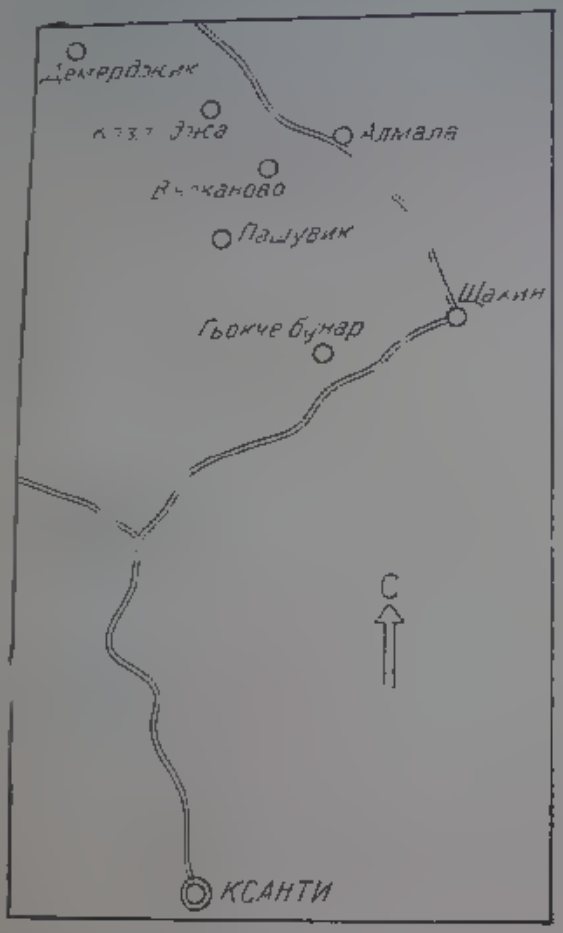

Селото Исьорен е старо. Българските власти, по подражание на гръцките, а и още по-преди на турските власти, официално го зовяха *Ясъ-йорен дере*. Това име е от по-ново време. Населението всякога го е зовяло *Исьорен* (а някои *Йесьорен*).

Обяснение на името

Според някои[3] то произлизало от ен-сора (тур., пише се en sonra), т. е. „най-сетне", което значело, че тукашното население най-сетне било обърнато в мохамеданство.

За произхода на името Исьорен и за това обяснение исьоренци не знаят нищо.

Имало ли е селото по-старо име?

Родопологът Ст. Шишков твърди, че старото име на селото било *Обряшене*. Така го знаели съседните български села Габрово и Еникьой, които са преселници от това село преди помохамеданчването му. Българо-мохамеданите пък го наричали *Брещене* и са били обясняват това име с обръщане в мохамеданство.[4]

Ст. Шишков е имал сведенията си от габровци и от исьоренци. В тяхната правдоподобност няма основание да се съмняваме. Че предишното име на Исьорен е било Обряшене, се вижда и от една народна песен от село Габрово, в която се споменава Панайот от Обряшене.[5]

Тия сведения Ст. Шишков е събрал през 80-те години на XIX в. Сега исьоренци не обичат да говорят за това; казват, че не знаят

[1] Садьосвам — ожулвам, одръгвам Гл. Н. Геров, Речник, ч. V, с. 108. Името си селото по-вероятно носи от родопската дума *съдноваица* новоселье, гл. В. Дечев, пос. съч., с. 103.

[2] Толкова са били и в края на XIX в. Гл. Ст. Н. Шишков, Из Беломорската равнина. . ., с. 15.

[3] Гл. Ст. Шишков, Р. ст. III, също Българо-мохамеданите, с. 47.

[4] Р. ст., III, с. 13.

[5] Пак там, с. 54.

селото им да се е наричало Обряпене или Брешене. Но и ако с приеме, че Исьорен се е наричало Обрешене или Брешене, не е оправдано да се смята, че това име отразява историческото събитие на помохамеданчването и следователно, че то иде от обрьщане (в мохамеданство). Не е вероятно селото в продължение на 150 години от помохамеданчването да е сменило две имена: Обрешене (Брешене) и Исьорен, а старото име преди помохамеданчването да е съвсем изчезнало. Старото име на селото ще да е било Обрешене и може би то иде от славянския глагол обрести (обретох обрещи — намерен, ще намериш), както имаме личното име Обретен.[1] В такъв случай това си име селото може би е дължало на обстоятелството, че отдалече се не вижда, а се намира едва като се доближи. Може би същото значи и Исьорен, ако това име произлиза от „ен-сора", т. е. най-сетне се достига и вижда. При такава хипотеза името Исьорен би било приблизителен превод на българското име на селото Обряпене.

Най-вероятно е обаче Обрешене (Обряпене) да иде от Обреп, което значи пътека въз стръмен път (Н. Геров, Речник, ч. III, с. 307) или въз стръмен бряг (Д. Маринов, Материали от Западна България, СбНУ XIII, с. 257; стб. ѡбрѣпь - височина, от ѡбрѣпъ[2]). Селото Исьорен е наистина на височина, до и по която върви стръмна пътека.

Топоними

в Исьорен

1. *Ахря́нското*[3], 2. *Балаби́но*, 3. *Баля ряка*, 4. *Валкуви ниви*, 5. *Голо́то ба́рце*, 6. *Га́рчкуву*[4], 7. *Градище*[5], 8. *Игльову*, 9. *Киракуву*, 10. *Капиница*, 11. *Ку́лата*, 12. *Калята*[6], 13. *Млечувица*, 14. *Мисигу́нь*[7], 15. *Мо́мин ка́мен*[8], 16. *Нивище*, 17. *Огурлии*, 18. *Пелтекюву*, 19. *Па́злюву*, 20. ***По́пската воденйца***[9], 21. *Пчиларе*,

[1] В Кюстурско има село Брешени (С. И. Веркович, нос. съч., с. 338). В Ихтиманско има село *Брешен*, а в Банат — с. *Бреще*. Всички тия имена се произлизат от глагола обръщам.

[2] Гл. Ив. Дуриданов, Местните названия от с. Ломско. БАН София, 1942, с. 113.

[3] Ниви и къщи.

[4] От собствено име Гарчо или значи гръцкото.

[5] Има остатъци от каменни зидове.

[6] Няма следи от кале, или както местните хора казват, „няма нищаш".

[7] Има исьоренски *Малък Мисигунь* и селишовски *Гулям Мисигунь*. Това са две барчини. На голямата има остатъци от сграда. *Плата* местните люде наричат поляната на Гулямия Мисигунь, насред която има извор.

[8] Между Папувик и Исьорен, към м. Ахрянското.

[9] *Попската воденица* и сега съществува на реката, която извира от *Лозаролук* на *Ченгене хисар*. Воденицата има каменен мост с релефен кръст на един камък на свода. Сега е наследствен имот на 5 6 души: Юсеинко Хасан „чува" я 6 дена, братовото му момче Хасан Халилов я чува 4 дена, други домашни чуват я „на небет" „на рид".

22. *Ра́ево*, 23. *Стама́тков мост*, 24. *Селище*, 25. ***Ста́йкова ча́рква***[1], 26. *Ту́рчиново*[2], 27. *Ча́рна падина*, 28. *Чу́ката*, 29. *Щербецку*.

Площадът на селото се нарича *хорището*[3].

в с. Саднювица

1. *Бу́кат*, 2. *Ва́льново*, 3. *Гро́бат*, 4. *Лива́дето*, 5. *Лозе́*[4], 6. *Ля́ската*, 7. *Осище*, 8. *Ръстовица*[5], 9. *Ра́внище*, 10. *Са́рнево*[6], 11. ***Ча́рквата***.

в Па́шувник

1. *Ахря́нски гроб*[7], 2. *Асойка*, 3. *Ба́ра*, 4. *Бря́за*, 5. *Бя́елково*, 6. *Бриханкуву*, 7. *Бру́сат*, 8. *Ва́лта*[8], 9. *Га́брито*, 10. *Гру́ово*, 11. *Дру́мат*, 12. *Зелену́ша*, 13. *Йо́ргово*, 14. *Керемидница*, 15. *Козарски вроз*[9], 16. ***Кили́ята***[10], 17. *Кра́ят*, 18. *Ка́лчища*, 19. *Клена*, 20. *Летница*, 21. *Ло́зето*, 22. *Ма́рин гроб*, 23. *Ма́чдрището*, 24. *Миндиково*[11], 25. *Му́ткова ла́ка*, 26. *Матеево*, 27. *Ни́вище*, 28. ***Но́вата ча́рква***[12], 29. *Оби́лук*[13], 30. *О́рляник*, 31. *О́рлешето*, 32. *Пещера*, 33. *Пото́кат*, 34. *Пади́ната*, 35. *Са́рхово*, 36. *Са́дина*, 37. *Сив ка́мен*, 38. *Смайлова поля́на*, 39. *Се́лище*, 40. *Тупа́вица*, 41. *Шебаново*, 42. *Яку́пски гроб*[14].

[1] *Стайкова ча́рква* — на 20 мин. източно от селото и на около ½ час западно от с. Саднювица, Саднювчани я наричат *Ча́рквата*. Вероятно е била църква на двете села. Сега е имот на имам Хасан и имам Юсеин (баща им бил имам).

[2] Турчиново — на някой турчин имота изрично е назован народностно, което издава различно народностно съзнание у местните жители българо-мохамедани.

[3] На *хорището* сега не се играе хоро, но наименованието и споменът са останали. Помаците по религиозни причини са изоставили обичая на селското хоро. На места има само т. нар. *байрямско хоро*. Гл. Хр. П. Константинов, Обществените забавления и празненства у помаците в Чепино. Слав. гори, III, 1894, с. 37).

[4] Било е някога лозе.

[5] От хрст. *Ра́стовица*, м. и. има на 2—3 *км* ю.-и. от с. Аврен, Ивайловградско. За същия топоним (но неточно: *Хрстовица* при с. Аврен, някога в Гюмюрджинско) гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 242, Ст. Младенов, Сп. БАН 43, стр. 108, 135.

[6] Сърнево.

[7] Ахрянски гроб — защо е така наречен, щом ахряни са всички тамошни българо-мохамедани? Не е ли това белег на изключителност, както например *Марин гроб*, *Йегупски гроб*? Същото трябва да се каже и за останалите местности с ахрянско име: *Ахрянското* в с. Исьорен и др. Може да се допусне, че това име е дадено на някои места, които са били собственост на първите жители, приели мохамеданство, и християнското население е могло да ги назове с това отличително име.

[8] Блато, мочурливо място или ливада, която се пои.

[9] Връх или стръмнина.

[10] М. същността *Килията* в Дабовецкото землище, гл. Иван п. Панайотов Асяичин, пос. съч., с. 7.

[11] Л. и. В с. Шахин фамилно име *Мендьов*.

[12] *Новата църква* — ще рече в селото е имало и стара църква; вероятно стара църква е била *Килията*. Това място не току-така пази много характерно име. Там ще да е имало църква, от която по-късно е била останала само килия и оязмо при нея. Оязмата са били на голяма почит между българо-мохамеданите. Гл. Ст. Н. Шишков, Българо-мохамеданите, с. 58.

[13] Вид кошара за овце от плет или клони.

[14] *Якупски гроб* или *Йегупска* — в първия случай от собствено име Якуб, във втория — циганин. Гл. топонима *йегупска барчина* в с. Козлуджа. Агупти и Родопите — циганин. Р. ст., I, с. 27.

в Чаи махала

1. *Бостанову*, 2. *Борицку ба́рце*, 3. *Дӱ́ргутьову*, 4 *Кова́чевица* (малка махала), 5. *Кушна*[1], 6 *Магарджиевица*, 7. ***По́пувица***[2] (малка махала), 8. *Ромата*, 9. *Тӱ́тӱву* (*Тисву шӱзица* още го казват,[3] 10. *Чуре-*

в Тиутоку[4] и Стаматаско (на 20-на минути една от друга)

1. *Ба́ище*, 2. *Валка́нову*[5], 3. *Вартолят*, 4. *Ди́чеву* 5. *Дреньову*, 6. *Кочинуву*, 7. *Кустенят*[6], 8. *Лилякат*, 9. *Лоза́та*, 10. ***Ма́вруву***,[7] 11 *Пожа́рат*, 12. *Перчилюву*, 13. *Ра́здолат*, 14. *Стайкуву*, 15. *Хра́нуву*, 16. *Чавайкуву*, 17. *Чинацката нива*, 18. *Чурешувица*, 19. *Чи́рквата*.

Бит, нрави и обичаи

Же́нско о́блекло. Както разказва и 95-годишната Рабие. Кираджиева, жените в Исьорен не носели фередже, а бели ризи без ръкави като горна дреха. Така на млади години ходила и тя. На въпроса, защо са така ходили, отговаря: „Ние сме бълга́ри". Много интересен факт е, че 95-годишната старица имаше българско народностно съзнание.

Стари жени и сега под яшмака си носят малка шапчица.

Родови имена

Ахрянове, Балюве, Бинове, Бурилове, Гарбове, Кунинове, Сандюви, Кучумове, Пощове, Фетьове[8], *Хаскове, Хитрове*.

Както уверява имамът Раиф Хасанов Сапунджийски, тия родови имена се крият от исьоренци пред официалните власти и пред чужди хора. Но в село ги зовят по тях.

Голям са род *Ахрянове*: Халил, Ахрян, Мехмед и др. Исьоренци не наричат себе си ахряни; така зовят онния, които идели от Смолянско (Ахъчелебийско[9]). „Кога́ту до́йдеа да рабо́тят, казвахме. дошли́ са ахря́ни да рабо́тят. Който йще работари, да пойде да си фа́ти."

Исьоренският род Ахряни вероятно са преселници от горните села. Така се догаждат и сами исьоренци.

[1] Копно, място на припек. Или от кушя, купа.

[2] Сега е пладнище на овце.

[3] Българомохамеданско с. Тисово в Неврокопско (С. П. Веркович, Гос. съч. с. 236).

[4] Между Тиутоку и Стаматаско едно място се нарича *Чи́рквата*, сега е нива. Вероятно черквата е носила името „Св. Богородица", поради което и махалата Тиутоку е била назована по името на черквата: Θεοτόκος — Богородица

[5] Споменава се за някой Бъл кан войвода. В местността *Олуене*, на около 2 часа от с. Палувик, на *Рибче река* в пл. Круша, при *Скакли* (над с. Катун) има воденица, наричана *Валка́нова воденица*.

[6] Костеи.

[7] Гл. топонима *Мавра* в с. Угурлии, Синьковско

[8] Сега се наричат Фетюви (турцизирано), но и до днес народът казва Фотьовата къща.

[9] Ахър-Челебийско с център Пашмакли (гр. Смолян), ахър = ахря

Това е не малоценно съображение за по-късното помохамеданчване на исьоренци. Понеже ахъчелебийци по рано са били приели мохамеданството, исьоренци са ги наричали ахряни, и това име им е останало като верски знак. След като и те преминали в мохамеданството, те не усвоили името ахрян, защото за тях то вече имало смисъл на горноселци. Но понеже и българо-мохамеданите от други южнородопски помашки селища се наричали вече ахряни, то за исьоренци това име ще да е означавало и другоселец. Това подсказва, че исьоренци са преминали в мохамеданство доста по-късно и наистина ще да са били между последните, ако не последни.

Същото указват и топонимите *Ахрянското*, *Ахрянски гроб*, които имат смисъл на отлика от местното население.

Обичаи

И тук новородените деца солят. На раменете им турят (клават) зелени баяници (обикновено нашиват на ръкава манистата), за да не ги урочасат. Държат тия баяници до една-две години.

Децата получават имена на близки — живи и покойни, „за да се не забрави името".

Годеж. Младите се оглеждат на байрям[1]. След това момъкът изпраща майка си и баща си да искат от родителите и избраната мома. Родителите я питат, дали е съгласна. Но ако те не харесват момъка, не дават съгласие, като казват: „Мáлка е, óще нямá да я главяваме". Ако ли пък момичето обича момъка, въпреки несъгласието на родителите то може да избяга при него. Това не се счита за много осъдително.

Когато годежът се уговори, дават си нишан, поради което и за станала годявка казват: нишанлъндисват се. Но обикновено казват: година се. Момъкът праща на момичето и други подаръци, освен пръстен, напр. обици, забрадки (кърпи), чорапи. И момичето праща подаръци на момъка. Понякога младите ходят годени три-четири години; най-малко една година.

Венчавка и сватба. В предварително уговорен ден в дома на момичето отиват трима-четирима души от страна на момъка, заедно с имама. Те пак питат родителите (обикновено само бащата), дали дават момичето. След това питат бащата на момъка, дали взима момичето за жена на сина си. После определят деня на венчавката, която става в дома на момичето. Имамът чете молитва.

Тъй е било по-преди, а и до сега често пъти така става. Но в повечето случаи сега венчавката се извършва в джамията. Някои исьоренци смятат, че тоя е по-стар обичай.

В джамията имамът запитва младите пред четири-пет свидетели, дали се искат. След това подписват договор. Пак ги пита дали се обичат, хващат се за ръце в знак на съединение, имамът чете молитвата.

[1] В Челинско на байрям е ставало моминско хоро, момите се откривали и бивала сгледата (К. Иречек, Пътни бележки . . ., с. 23). Така е и другаде сред помаците.

[illegible] [illegible] [illegible] [

Но за да укрият своето интимно отношение към кръста, а и към празника Богоявление, постепенно е влизала в употреба заменната скрита дума доската (или дáската), както за кръста, така и за Богоявление

Паскале или Червените йецá, т. е. Великден, е познат като голям християнски празник.

Гьоргьовден (Ѓдрелес) — празнуват го: варят царевица, правят люлки, играят. Казват: „Лáто заброява".

Димитровден (Касъм) — знаят, че е празник, но вече не го празнуват, а само главят овчари и си уреждат сметките с тях. Казват: „Зима заброява".

Употребяват думите говéене, говéлка, разговяване — във връзка с рамазана и байряма.

Легенда за помохамеданчването

На около 3 часа северно от Исьорен в м. *Кýлата* една висока и опасна скала се нарича *Момски кáмен*. Според легендата три моми се хвърлили от скалата с вързани една за друга коси, понеже не искали да се откажат от християнската си вяра. Селският имам Раиф заедно със съселяна си Хюсеин Халил Ибрямов по моя поръка бяха разпитали 95-годишната старица Рабие Кираджиева от Исьорен (почина през февруари 1944 г.) за това предание. Тя го разказва по-правдоподобно: три моми не рачили да променят вярата си и турците ги били хвърлили от тая скала.

Помохамеданчването се отнася към началото на XIX в. — 1800—1810 г.[1] Според местни предания, отбелязани преди повече от 50 години, помохамеданчването е станало доста късно — дори към средата на XIX в. още е имало стари хора, които тайно пазели християнската си вяра.[2]

Като причина за помохамеданчването българо-мохамеданите разказвали предание, че първом попът им станал мохамеданин, понеже бил наказан от ксантийския владика. Честолюбивият поп придумал неколцина селяни и заедно приели мохамеданството. Навили вероотстъпниците бели чалми и се върнали в село. Било празник и на хорището младите играели хоро. Като видели помохамеданчените с навити чалми на глава, хорото се разтурило и всички се разбягали. Една мома, на която годеникът е бил от помохамеданчените, от обич към него и за да не измени на вярата си, отишла вън от селото и се хвърлила от една скала. Тая скала се казва *Момски камен*.

вица (28 август), почитали християнски светии, на които християнски празници не работели.

Според същия автор (с. 67) и у мохамеданите албанци имало християнски остатъци в по-късно време — средата на XIX в.

[1] Ст. Н. Шишков, Р. ст., III, с. 15; също Българо-мохамеданите, с. 4.

[2] Същият, Р. ст., III, с. 15 — по бележките на Иванов С. Змейков и Д. В. Мавров, учители в ксантийските села Еникьой и Габрово.

Това събитие е било отнесено от Ст. Н. Шишков към 1800—1810 г., понеже Ксантийската епархия била открита и владика е бил поставен за пръв път по това време.[1]

Исьоренската легенда за *Момски камен* има и друг вариант: три моми се хвърлили от скалата, за да не изменят на християнската си вяра. Тая легенда се среща на повече места из Родопите.[2] Каквато и да е историческата й основа, тя отразява историческата истина за насилствено помохамеданчване и за мъченическия подвиг на някои християни, които са искали да останат докрай във вярата си. Романтичният вариант (годеница в сърдечно стълкновение между обич и вяра) ще да е по-късна преработка на старото предание. Следователно и първата част на преданието за изневярата на попа и неколцина селяни, поради владишкото наказание — трябва да се приеме с недоверие.

Според друго предание[3] исьоренци, начело с попа и първенците, се помохамеданчили, понеже ксантийският владика бил наложил на селото тежък данък и не искал да го отмени, въпреки молбите им. Потурчването станало на връх Великден. Ядрото на историческата истина в това предание ние сме наклонни да виждаме в спомена за тежката владичнина и за недоволството на българите от гръцката църковна власт. И в бележката от 1600 г. на поп Методий Драгинов от с. Корова това недоволство е намерило силен израз.[4] А за силното недоволство на българите от преголямата владичнина говорят и други документи от началото на XVII в.[5] Повече от това обаче в Исьоренското предание не бива да се дири. Помохамеданчването е било насилствено, както впрочем е било извършено и вредом из Родопите. Едно доброволно приемане на мохамеданството не би оставило спомена за патила (Ей саквозикана са пáтилу нáшеану сéлу — казвали стари исьоренски помаци) и за мъченичество.

Кога Исьорен е било помохамеданчено? Вероятно през втората половина на XVIII в. Преди 50—60 години спомените за това са били още много пресни. Пък и роднинските връзки на българите мохамедани исьоренци и българите християни, бежанци от Исьорен в с. Габрово и с. Еникьой (Ксантийско), са се пазили. Четири-пет габровски къщи, като Касап Петро, чорбаджи Павле, Фотю Чикев и други, до преди 50 години са имали роднини в Исьорен и получавали дял от овощията,[6] дарове при сватба, годеж и гол ми празници.[7] Такива роднински връзки са имали и еникьойци: от Исьорен са еникьойците Вулевци и други.

[1] Ст. Н. Шишков, Р. сс., III, с. 15; също. Българо-мохамеданите с. 47.
[2] *Прагански скали* в с. Лъджица, Неврокопско (сб. Родина, III, с. 171). *Момин камен*, с. Беден, Девинско (сб. Родина, II, с. 116). *Момин камък*, с. Злъбрдо, Асеновградско (пак там, с. 147).
[3] Р. ст., II, с. 16.
[4] Ст. Захариев, пос. съч., с. 67—68.
[5] Документи за българската история, III, 1940, док. 42 — 1605 г. док. 50—1624 г.
[6] Р. ст., III, с. 12.
[7] Пак там, с. 16.

Едно съображение за късното помохамеданчване на исьоренци

Махалата *Гиутоку*, на един час югозападно от село Исьорен, е била наречена така по името на черквата „Св. Богородица" (Θεοτόκος). Самото място, дето се е намирала черквата, се нарича *Чáрквата*, но махалата още преди помохамеданчването се е наричала *Геотокос*, затова си е запазила името и до днес. За да се нарече тая черква в чисто българско селище Θεοτόκος, трябва да се предположи, че е построена по-късно, когато гръцкото църковно влияние е било вече по силно. Вероятно и самата махала по-късно се е заселила или уголемила, заедно със съседната мах. *Сламатаско*, та е била почувствувана нужда от черква. Иначе махалата едва ли би се нарекла по името на черквата, а би носила старото си име. Гръцки имена на села, махали и местности в тая част на Родопите, пък и изобщо в цялата планина, не се срещат, освен като изключение, и то от много късно време. Това засилено гръцко църковно влияние може да се отнесе към XVIII в. А пък за да остане гръцкото име на махалата и след помохамеданчването, трябва да се приеме, че то се е било наложило в по-продължително време — може би няколко десетилетия са били потребни. Оттук с вероятност следва да предположим, че помохамеданчването е станало към края на XVIII в. Това предположение се подкрепя и от другите основания за късното помохамеданчване, като например преданието и роднинските връзки на исьоренски българи мохамедани с българи християни от с. Еникьой и с. Габрово (Ксантийско).

Думи, произношение

Кáща, (мн. ч. *-е*), *пать*, *пáатье* (мн. ч.) *чáрква*, *чáркви* (мн. ч.), *даб*, *дáбе* (мн. ч.), *скап* = скъпо, *дарвó — дарвá*, *прóоух* течение, *гóлап*, *гóлабе* (мн. ч.), *лáка*, *лáкове* (мн. ч.), *óгань*, *оганье* (мн. ч.), *мáлак*, *мáльки* (мн. ч.), *мост*, *на мóстат*, *пляна*, *плéни* (мн. ч.), *пелена*, *бор*, *бóрат*, *бóрветйе* (мн. ч.), *рáка*, *рéкитйе* (мн. ч.), *гулям*, *чуляк*, *чулéци* (мн. ч.), *жéна*, *жéните* (мн. ч.), *мáску* и *жéнску*, *маш*, *мажáт* - мъж. *Чулякат та рýка. Ам óти ма рýка? Заник* — залез: *когá заничé слáнцето; разлистнало йе дървото; вшевица*, *дуа ветйер*.

ШАХИНСКА ОБЩИНА

Шахúн е едно от най-големите села в тоя край. През 1943 г. то броеше 1975 местни жители и имаше 417 обитаеми сгради. По онова време Шахин бе средищно село на общината, в която влизаха с. *Алмала* — с 1200 ж. и 110 обит. сгради; с. *Козлуджа* — с 467 ж. и 116 обит. сгради; с. *Вълкáново* — със 192 ж. 49 обит.

сгради, с. *Демерджик* с 480 ж. и 121 обит. сгради; *Средни маали* — с 282 ж. и 54 обит. сгради.

Населението във всички тия селца говори само български.[1] За разлика обаче от селата и махалите, които лежат настрани от главното шосе за Ксанти или са скътани в планината, в Шахин турско-мохамеданското влияние е по-силно. Това проличава донейде и в говора чрез по-честа употреба на турски думи, но повече за прогонване от религиозно и традиционно-битовия живот на остатъци от българохристиянското минало на селото. По-засиленото турско-мохамеданско влияние може да се обясни с обстоятелството, че Шахин лежи на шосето за Ксанти и сношението му с града е по-улеснено и по-често. С това следва да се обясни и нарастването на селото, което в известна мярка е станало в икономическо отношение средищно за близките селца и махали. А оттук е следвала засилената роля на ходжите като проводници на турско-мохамеданското влияние

[1] В селото спирах няколко пъти едва през края на 1943 и началото на 1944 г., макар че и през 1942—1944 г. почти всеки месец минавах през него на път за Ксанти

Граници на Шахинско

Южна — до Кетенлицко землище; югоизточна до Коджаерийско — на около 10 минути от Синиковската община; източна — до *Перперово (по върха)*; северна до Алмалицко, към *Сивковото*, западна *до Логот* в Гюкчебунарско.

Кога е било помохамеданчено с. Шахин?[1] Трудно е да се каже нещо съвсем определено, поради липса на сведения. То обаче ще да е станало при общото проникване на мохамеданството в тоя край, и главно по долината на р. Чай, т. е. преди около 300 години. Въпреки насилието, което турците са употребили, за да принудят българското родопско население да премине в мохамеданство, процесът на помохамеданчването е продължил по-дълго време поради българската съпротива.

Негли би могло да послужи като известна, макар и несигурна, опора при определяне приблизителното време на помохамеданчването на шахинци известното в Смолянско народно предание, че родопското село Соколовци (Долно Дерекьой) било основано преди около 250 години от някой си шахински овчар Стоян, който бил избягал при помохамеданчването на с. Шахин. Поради това той имал прякора *Шахо́нат*. Фамилното име на Шахо́нови е останало до сега.[2]

Християнски реминисценции се съдържат и в една легенда, която с времето и под мохамеданско верско влияние е получила, поне външно, турскомохамедански вид. Това е легендата за светцъ́т, която се среща и в съседното село Демерджик.

От беломорско село дошли в Шахин брат и сестра свети хора. Казвали се Караджа Ахмед (Амет) и Караджа Айша. Пътьом се отбили в турското село Емирлер в Атмаджанско, на 8 *км* от шосето Ксанти — Шахин, но емирлерци не ги приели. Затова светецът ги прокълнал да не се уголемява селото им. Оттогава Емирлер си било останало все същото малко селце.

В Шахин ги приели добре. Караджа Ахмед и Айша престояли малко време в селото, братът в самото село, а сестрата срещу селото отвъд реката. Един ден те и двамата чудодейно станали невидими и завинаги напуснали селото, като оставили само дрехите си („дрипите") от благодарност за добрия прием. Оттогава до една от трите селски джамии има теке с празен гроб на светеца, а на отсрещната височинка има теке на светицата. На тия места те оставили дрехите си, когато по чудесен начин били станали невидими.

[1] Шахин тур. сокол Вероятно тукашните селяни били шахинджии — соколари, които дресирали соколи за лов, доставяни на султанския дворец в Цариград Известни са и доганджийски (соколски) села, които отглеждали соколи за дворцов лов (В. Мутафчиева, Турският феодализъм и положението на родопското население през първите векове на чуждото иго, в. сб. Из миналото на българите мохамедани в Родопите БАН. София, 1958, с 60).

Ст. Н. Шишков в своите пътни бележки от последното десетилетие на XIX в. (Из Беломорската равнина . . с. 20) съобщава, че с. Шахин било заможно, улиците му били калдъръмисани, имало хубави дву и тригатни къщи, общия брой на които произволно определя на 200. Сега не би могло да се говори за заможност у шахинци.

[2] Село Долно Дерекьой е преименувано на Соколовци през 1935 г. Новото име е превод от тур. прякор Шахо́новци: шахин — сокол. Гл. сб. Петдесет години Преглед, с. 14, 17, 20, 22.

Текето на височинката се нарича Светцъят. Тук правят молитва при болест, кога родилка се замъчи да ражда и при други случаи. Колят частни и общи курбани. Общите курбани не са при крепени към определен празник, месец или сезон. Уреждат се, когато селяните са по-свободни, или има някакъв повод. Обикновено се правят за плодородие.

Шахинската легенда за светеца, който е прокълнал негостоприемното село, е известна и в други съседни села, напр Демерджик За нея се е знаело и в златоградското с. Саръяр (сега в Гърция): светецът не бил мохамедански, а бил християнски владика, който бил прокълнал селото, задето не бил приет Тя е обща със слични народни и агиографски сказания сред християните в България.[1] Тъй че и шахинската легенда ще да е от християнското минало на селото. Християнски момент в нея е молитвената почит към светеца и сестра му. Към тях се отправят молитви при разни случаи. Тук се срещаме с християнската агиология, каквато у мохамеданите няма[2]

Друг българохристиянски момент в молитвената почит към светеца е принасянето на частни и общи курбани. Това безсъмнено е остатък от съществуващия и до сега религиозен обичай у православните българи да устройват празнични сборове с курбани.

Курбаните, като израз на молитвена почит към шахинския светец, не са свързани с определено годишно време. Но това откъсване от годишния православен църковно-празничен кръг е могло да стане под влияние на мохамеданските верски ръководители, които са се стремели да заличат християнските култови следи.

Може би на местата, гдето сега са текетата на светеца и светицата, да е имало някога християнски църкви.[3]

[1] Например скрипци (Скрино, Станке Димитровско), съселяни на св. Иван Рилски, са били наричани „светогонци" (Й. Иванов, Св. Иван Рилски и неговият манастир. София, 1917, с. 7; също. Житія на св. Ивана Рилски София, 1936, с. 42, 61).

[2] Veli араб. светец, в мохамеданското богословие няма християнски смисъл От veli се употребява мн. ч. evliya (със значение на ед. ч.) в смисъл на богоприятен човек. Напр. Евлия Челеби.

В мах. Пропаст, по-преди с. Ягмалъ, Кърджалийско, се разказва легенда за някой светец. В далечно време в селото се явил просяк и спрял пред портата на зъл човек. Потропал, явила се жената на стопанина. Просякът помолил за парче хляб Жената го изгонила, като казала, че няма хляб. Ала фурната им била пълна с хляб Просякът, който бил духовно лице и светец, проклел негостоприемния дом, като казал „Хлябът във фурната да се превърне на въглен", а на жената казал „В селото ви, ако има осем къщи, да не станат девет; ако има девет да не станат десет." Хлябът във фурната се превърнал на въглен, а селото и до ден днешен останало с осем къщи и нова не се била застроила.

Но освен тази легенда в Кърджалийско, има и друга в Златоградско, известна на жителите на с. Саръяр (сега в Гръцко) Според тази пък легенда не мохамедански светец, а християнски владика минал през селото и не бил приет от селяните, които тогава били християни. Тогава той ги проклел селото им да не се увеличава. За тази легенда разказват златоградчани, които в миналото са работили в с. Саръяр

[3] В Лясковец, Търновско, има м. *Святйцата*, наречена така по старинната черква „Св. Тройца" на това място. Самата черква се е наричала святица, която дума се е получила от стягане на Св. Тройца. Гл. Цани Гинчев, Повести Зиналата стена. Бълг. писател. София, 1955, с. 18.

Текето на височинката се нарича Светцът. Тук правят молитва при болест, кога родилка се замъчи да ражда и при други случаи. Колят частни и общи курбани. Общите курбани не са прикрепени към определен празник, месец или сезон. Уреждат се, когато селяните са по-свободни, или има някакъв повод. Обикновено се правят за плодородие.

Шахинската легенда за светеца, който е проклинал негостоприемното село, е известна и в други съседни села напр. Демерджик Заней се е знаело и в златоградското с. Сарьяр (сега в Гърция): светецът не бил мохамедански, а бил християнски владика, който бил проклинал селото, задето не бил приет. Тя е обща със сличии народни и агиографски сказания сред християните в България.[1] Тъй че и шахинската легенда ще да е от християнското минало на селото. Християнски момент в нея е молитвената почит към светеца и сестра му. Към тях се отправят молитви при разни случаи. Тук се срещаме с християнската агиология, каквато у мохамеданите няма.[2]

Друг българохристиянски момент в молитвената почит към светеца е принасянето на частни и общи курбани. Това безсъмнено е остатък от съществуващия и до сега религиозен обичай у православните българи да устройват празнични сборове с курбани.

Курбаните, като израз на молитвена почит към шахинския светец, не са свързани с определено годишно време. Но това откъсване от годишния православен църковно-празничен кръг е могло да стане под влияние на мохамеданските верски ръководители, които са се стремели да заличат християнските култови следи.

Може би на местата, гдето сега са текетата на светеца и светицата, да е имало някога християнски църкви.

[1] Например скрипци (Скрино, Станке Димитровско), съселяни на св Иван Рилски, са били наричани „светоговци" (Й. Иванов, Св Иван Рилски и неговият манастир. София, 1917. с. 7; също: Житія на св. Ивана Рилски. София, 36. с. 42, 61).

[2] Veli, араб. светец, в мохамеданското богословие няма християнски смисъл. От veli се употребява мн. ч. evliya (със значение на ед. ч., в смисъл на богоприятен човек. Напр. Евлия Челеби.

В мах. Пропаст, по-преди с Ягмалі, Кърджалийско, се разказва легенда за някой светец. В далечно време в селото се явил просяк и спрял пред портата на един човек. Потропал, явила се жената на стопанина. Просякът помолил за парче хляб. Жената го излаяла, като казала, че няма хляб. Ала фурната им била пълна с хляб. Просякът, който бил духовно лице и светец проклел негостоприемния дом, като казал „Хлябът във фурната да се превърне на въглен", а на жената казал „В селото ви ако има осем къщи, да не станат девет; ако има девет, да не станат десет." Хлябът във фурната се превърнал на въглен а селото и до ден днешен останало с осем къщи и нова не се била застроила.

Но освен тази легенда в Кърджалийско, има и друга в Златоградско, известна на жителите на с. Сарьяр (сега в Гръцко). Според тази пък легенда не мохамеданин бил светец, а християнски владика минал през селото и не бил приет от селяните, които тогава били християни. Тогава той ги проклел селото им да не се увеличава. За тази легенда разказват златоградчани, които в миналото са работили в с. Сарьяр.

[3] В Лясковец Търновско, има м. *Свлйцата*, наречена така по старинната черква „Св Троица" на това място. Самата черква се е наричала святица, която дума се е получила от стягане на Св. Троица. Гл. Цани Гинчев, Повести Зикалата стена. Бълг. писател. София, 1955, с. 18.

Обичаи

...се пъкари. Шахиши отричат да стават у тях бе...ващки игри, но някъ...а са ставали ...ачнат, че знаят за тия „адет", кой...о бил ...ърпен „в...полдиме" и по сега в долните села [illegible] ...ъжко, ...ъжак. Каралжалъ, Ч...рлий. Тогава и...ади ...да бити ...оделки и ...ешъвки т. е събирали подаръци. И Мустафчево и Петрелик... ...по-добрал глаголът бе...кам в смисъл на събирам. „...и ...и ...одил е...и деня. Одил сам...а бе...ка, и сам събрал ...апрат, трева (или друго, за зимога".

За тия обичаи се знаят и някои подробности. Момчета...ли се обли...али в различни смешни дрехи; едного обличали като жена, ...ру...ого на...мека, носели чанове, тъмбелеци (ка...дружки а...ъ...ела и играла по дворовете разни смешни игри, давали и ...ъ...ъ...ъ

Въпреки това (сега, когато стигне Димитровден, овчарите броят шест дни и ги наричат за пет месеца през годината.

Според някои (Сакари) на Атанасовден или Гергьовден (6 май) овчарите правят магия на овцете или кравите и за по-голяма сила магията им се прави на двама души, за да не се разберат. Вярва се, че магията ще помогне на овцете да дават повече мляко, за да се произведе от тях повече сирене и кашкавал, които овчарите отнемали млякото от околните (Сакарското) села. Имало години, когато овчарите отнемали млякото от околните села, за да се занимават с тайните магии, които играели по-голяма роля не само за мляко, а и за отнемане на плодородието и за предаването му на собствените ниви.

Месеците: Голям месец или големец (януари); малък месец (февруари); марта; лошка (април); майски (май); йенуа или авастос (август); никулица (декември).

За останалите месеци се употребяват турските имена.

Има поговорка: „Никулица — в рупа вица да имаш, ама брашна да не ти остане." Тази поговорка е малко променена, но тя се среща в българския фолклор и е от несъмнено българохристиянско произхождение. Варовица е зима на варвара, ден на св. Варвара (4/17 декември). Тая зимница е удължена поради загубване смисъла на варварица от последователното Николица, варварица, коледица — са християнски дечески и празници, когато зимата и студовете вървят (Ил. Вергилиев, Коледица, сива, сива гълъбица; отлетяла от планина и отнесла зъбавина. Или: Варварица, Николица, кола върви, коледа бързо; къде да си, дома да си. Пос. Ст. Младенов, Български тълковен речник, I, с. 260).

Топоними

1. Аврен, 2. Аргилашка, 3. Аспарухово, 4. Аврипчаир, 5. Абоглево, 6. Бакаджик, 7. Бара, 8. Бегликово, 9. Бузлето, на Бузлеците, 10. Бърдо, 11. Божо, 12. Баракло, 13. Бармундъово, 14. Бърлика, 15. Бяла, 16. Бяло, 17. Бъдъчико, 18. Бузеньово, 19. Бъзево, 20. Бъзлък, 21. Бъчево, 22. Бъкаджиците, 23. Вербата, 24. Вежата, 25. Вир, на Вирбот, 26. Геленче, 27. Гърмът, 28. Гръмящата, 29. Гуина, 30. Гарнигрива, 31. Дерманов, 32. Дъбово, 33. Дъбът, 34. Добровечерско, 35. Доминьово, 36. Дъмрата, 37. Бъстата, 38. Дъбът, 39. Златино, 40. Зимбилница, 41. Зимбилница (тор), 42. Ивица, 43. Ирбан, 44. Иглата, 45. Кълчище

[illegible] 47. Кичилово, 48. Кавлище, 49. Кармилата, 50. Кос[illegible], [illegible] 52. Кошарник, 53. Кошлиново, 54. Кенарьово, [illegible] 56. Кръстец (-тая) 57. Куселево, 58. Късъкът, 59. Курджи[illegible] 60. Кичкорлово, 61. [illegible] 62. Кузиково, 63. Кайнецко, [illegible] 65. Кюпюклии, 66. Лока (-тая), 67. Липово [illegible] 70. Лешище, 71. Метликово поляна, [illegible] 73. Маково, 74. Матрунци (с Матрагонъево [illegible] 76. Метинът, 78. Мечарък, 79. Морфиво, 80. Му[illegible] 82. Овчашки чаир, 83. Оборуша, 84. Осойка, [illegible] 86. Пряджик, 87. Пиратионица, 88. Пашово, [illegible] 90. Пашня, 91. Пиклево, 92. Пресгин, 93. Ропи, на [illegible] 95. Рахлиева гора, 96. Рачованково, 97. Рахлъово (и Рáлево), [illegible] 98. Светцъйт 99. Стрицово, 100. Сарогере, 101. Се[illegible] 102. Сенде (-тая), 103. Сливово, 104. Сивково, 105. Софина [illegible] 107. Стока, на Стоката, 108. Струена вода [illegible] 110. Спига 111. Син търън, 112. Солеймáново [illegible] 114. Топанарево, 115. Тилъшево, 116. Търкьево, [illegible] 118. Урдерере, 119. Хамбар, на Хамбáрот, 120 [illegible] 121. Чарот, на Чарот, 122. Чупаново, 123. Черпужек [illegible] 125. Чалика (-тая), 126. Чукгино, 127. Шелъга [illegible] 128. Шивенето, 129. Шар на Шáрот, 130. Шаноланово

АЛМАЛА

Селото *Алмала* лежи на самото шосе Пловдив — Кеанлъ. То [illegible] изпъстрено във всяко отношение. Поминъкът му е като [illegible] с. Шахин, обработва се главно тютюн. Бедността е голяма; [illegible] се виждат почти само одърпани хора. Прави впечатление, [illegible] и останалите помашки села и махали населението е по-добре [illegible], отколкото тук. Това се дължи на обстоятелството, че го[illegible] [illegible] Припечелват по нещо и като надничари в полето, и като [illegible] Наистина трудът им се заплаща зле, но все пак припе[illegible] [illegible] към основния си доход. Много тъжна картина пред[illegible] [illegible] групите помашки, натоварени като добитъка с дърва, да

[illegible] Камерен събирал топлина с Кодлъжа (№ [illegible] Бре[illegible])

[illegible] Алмала с Широко поляна № 9)

[illegible] Алмала)

[illegible] Алмала с Алмала (№ [illegible]

[illegible] Нова ка Немаил х Деси Хасанов

[illegible] Ретлъка Рафаил (с Ел Шаймон тос съч, с 213

Нова ка Мечет ка Ахмедов Топонимът е свързан с легенда за светец [illegible] [illegible] Той бил погребан на това място. За тая легенда ги и в с. Демерджии [illegible] Алмала с Синанов

[illegible] Ручей в мах. Бинс (с Мустафчево). Местните хора [illegible] [illegible] камилино, или ралс но идело било от тур. дума [illegible] Камилата [illegible] се горе, открива се гладка.

[illegible] се строят [illegible] към [illegible]

[illegible] имат [illegible] [illegible] [illegible]

КОЗЛУДЖА

Козлуджанско: Пчелника, Горлите, Крива крўша, Гъилево (върхът), *Орешецко дере, Селище* (*Горно*, което е малко, и *Долно*, под него е м. *Чóркната* над посоката реката), *Лжиемково*, под него *Куранково*, дерето *Бя на вода*, *Кукуренско*, *Елин дол* стига до *Гюлджже*, възлива към северозапад - до височина *Сарпиката* Гук балкана се вика *Чюкен(ско)*.

На запад граница цялата височина (върхът) *Кўлата* (с връх *Чуката*) от *Кулата* е Исъорен ско земите.

На юг граничат с Вълканов ско и Мустафа ско –местностите *Чукова*, *Пипрáтивица* (барчини), най-високата бърдина *Кабáта* и до нея *Бяше прéсоп*.

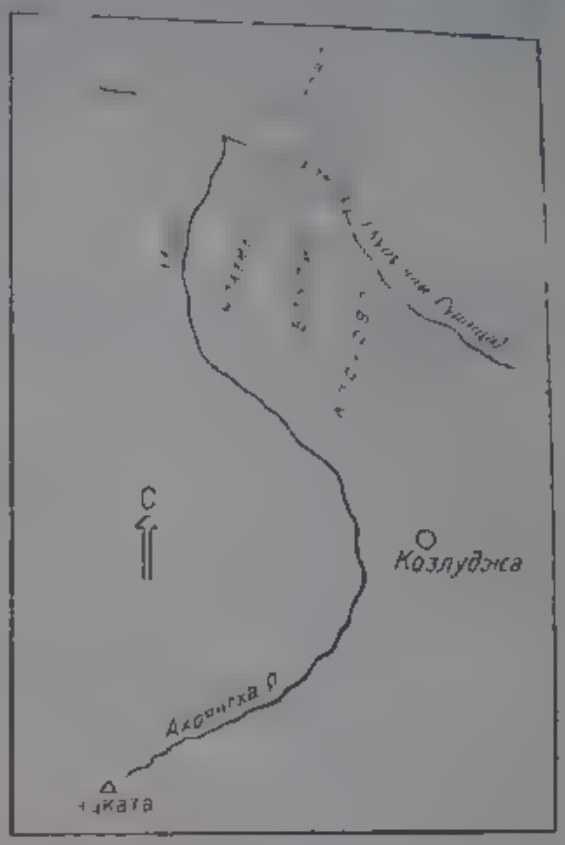

За българохристиянското минало на с Козлуджа свидетелствуват и топонимите *Чóркната*, *Пóпово*, *Кавúрско*.

Някои празници и обичаи

Само някои от месеците наричат по български (*големúль* - януари, *мúлькль* - февруари, марта, *лóйку* - април, *маис* май, *áгус* август), а останалите — по турски.

Бáбини денé наричат трите последни дни на март. Лоши дни били: ясно е, пък отведнъж залетú сняг.

Март докуз наричат първите девет дни на март. Както тук, така и другаде (с. Алмала, с. Вълканово) през тия дни събират сухи пръчки и сено, правят огньове и ги прескачат, за да не ги хапели бълхи.

Дали не е остатък от стар религиозно-народен обичай — огньове по покладí?

Бровúни денé се наричат първите шест дни от месец Касъм (Димитровски месец); вероятно имало се пред вид главяване на работници.[1]

Байрямски игри стават и до сега; правят люлки — въртележки.

При бездъждие се правят молитви за дъжд — на открито или в джамията.

[1] В Ахъчелебийско (Смолянско) *брученитѣ денне* са били неопределени дни в началото на март. За тях повече у Ст. Н. Шишков, Р. ст., II, с. 48–49. Там са били дни на наричане и не са били свързани с трудовите умения.

Обичаи при раждане

Както в с. Мустафчево, така и тук около раждането има много обичаи. Родилницата в с. Мустафчево — родениця лежи, до един месец никак не излиза, понеже е слаба. След раждането я посещават само жени и и носят марудник[1] — питка, локми — мекици. Върху марудника се турят пари за новороденото. На новороденото за да не „урочясава", турят на челото пара и бял лук.

Топоними

1. *Ахрянска ряка* — иде изпед върха *Чуката*, зап. от селото, приема главнишки поточета, тече на изток, над селото възвива северозападно, после северно и се спуща надолу, за да се влее на 1.42 км от шосето Пловдив — Ксанти в *Гулята ряка* (Куру чай — Сушица). Има и м. *Ахрянска ряка*, ливада на Фаик Хасан Рахманов.

2. *Бара* — изт., в Кулско.

3. *Бачеварево* — има два такива топонима: единият към *Чюкеч*, между Козлуджа и Демерджик, другият отвъд *Гулята ряка*, към *и Ушар* (припек). По местната етимология не било произлизало от бъчва (бачва), а от бачия.

4. *Бачищá* — южно. Бачище, бачило, бачия — гдето се прави овче и козе сирене и масло. Бач — главен овчар (пастир), вероятно дума от трако-илирийски произход (П. Скок, Гласник Скопског научног др., XII, 1933, стр. 213). Срв. село Бачево — Разложко.

5. *Байряново* — име, или байрямски игри, люлки.

6. *Бакáково.*

7. *Бахчúта.*

8. *Баруга* — лочка, малка локва. Тъй се нарича навред из Родопите, даже в с. Новосел — Пловдивско.

9. *Баравичево* — южно, към с. Вълканово. Може би от „бравие — овци и козе". В с. Долно Полисково (Синьовска община) топоним *Бáранчиво* или *Бранчиево*. А може да значи граница. В родопското село Проглед има м. *Бáрана*. Гл. сб. Петдесет години Проглед, с. 195.

Срв. *Бараньовиче* — градче в Белорусия, близо до Бялисток. *Браничево*, гр. в Сърбия.

10. *Бейликево* — бейлик, бейлицко тур. beylik държавен, но и десятък (държавен данък в натура или пари). Имотът ще да е бил държавен, сега е общоселски (нива). В среднородопското с. Славейно (Гарлъково) има м. *Бáлицко*, вероятно от Бейлицко.

11. *Бóково* — от бъз (Sambucus), боз, бозове другаде наричат каменисти ръпини, капрак, а бозалък — недобра трева (Доп. р. Н. Г. с. 29, 30).

12. *Брешнелй* — изт., край шосето (от брешнел — бръшлян) Бръшляна и в Търновско наричат брещнял (Доп. р. Н. Г. с. 94).

---

[1] В Ахъчелебийско (Смолянско) марудъ-пица са колачета от пшенично или царевично брашно, намазани с мед или захар, които на Харалампиевден (3 февр.) ги се раздават, за да бъде здрав Арапя-закрилник (Р. ст., II, с. 33—34).

13. *Брусе* — каменисто място под селото, с.-и., край пътя. Камъкът не е добър за брусове. Брусвам — събарям, в с. Извор, Пловдивско (Доп. р. Н. Г., с. 280). Топоними с основа брус са чести в Родопите и въобще в Българско.

14. *Брйег* — произнася се бриек, бриегот, на бриегон, с.-з., бреговите е мястото.

15. *Брйез* — чуто се брйес, на брйезон. На Пашувишко землище, но и козлуджанци имат там имоти.

16. *Бучие* — събир. от бук.

17. *Бухалйевото гоше* — от бухал; в гр. Смолян има мах. *Бухльовица*.

18. *Б ево*.

19. *Била вода* — дере, отвъд Куру чай.

20. *Вакъфа*; „ше подем нах вакъфот".

21. *Верйна(-та)*; „верйн работа", „верйн място", „верйн кукята муйе". Обясняват: чурук място. Тук е малка нива.

22. *Вединáцко* — ниви и повече ливади при *Пепелнúка* (отвъд Куру чай). Името вероятно произлиза от *в* + *единак* + оконч. *цко* (от сливане на крайното *к* на същ. име с оконч. *ско*). Единáк или самок сам човек или самó животно. Дива свиня мъжка се казва единак. Може би е било място (свърталище) на някой единак-свиня или вълк. *Вединацко* ще значи *в* мястото на *единака*. Тук, па и из цялата околия има много диви свине. И другаде из Българско за самотен звяр се казва единак; напр. във Врачанско: единак вълк — як и сам. За човек як казват: охранен като единак вълк. Но може също да се приеме, че някой самичък човек, или само един човек (от селото) е имал на това място нива (единак). Затова се е нарекло *в единацко* — *вединацко* (разбира се нивата, мястото).

Но възможно е и друго обяснение на топонима. Казва се: „Веднóш дойдохме сас ньéга". Тук веднóш значи заедно ведно. Може би *вединацко* ще да е означавало някога общо, задружно, *ведно* владение. Цялата местност се казва *Пепелника*. Тук е имало големи дъбови гори, които са били опепелени (пожар) и мястото ще да е било превърнато в общи ниви.

23. *Воденицó* — воденицата; в *Рякóнó* има воденица, която и сега работи. В същата Ахр'нска р'ка има м. *Стáра воденúцó*, но от воденица няма и помен.

24. *Вýлицá* — южно, досам селото, малка нива. Кога идат от южния край на селото, гдето е тая нива, казват: „Идем от Вýлицо". Някои козлуджанци предполагат, че селото е било по-надолу и *Вулицó* е била в село. Искат да го обяснят от улица или улей. Сега на улица казват сокак (тур.). За топонима *улица* гл. П. Заимов, пос. съч., с. 274.

25. *Вýрошново* — два топонима: единият зап., — към *Кýлата*, другият с.-и. — към *Пепелнúка*. И двете места са стръмни. На кулското *Бýрдиново* пръстта се свлича.

Произлиза от предл. *в* + *урдиново*. Успоредица — *Урдина река* (Рила).

26. *Гáброт*.

27. *Градóт*.

28. *Голо бо́рце.*

29. *Го́рнове(-не)* -ниска дъбова гора (меше—тур.), в Пепелишко Гл. с. Кетенлик и др.

30. *Гьоля.*

31 *Гробо́т, нах Гробо́н* — ливади и ниви, но няма сега гроб на това място.

32. *Горние косила́* югоизточно.

33. *Гюхово.*

34. *Гу́мно,* т. е. гумно (среща се и другаде; гл. Доп р. Н. Г., с. 82) — разгледно място. Метафорично. Някога ще да е значило място за вършитба, но сега не. За такова място се употребява тур. харман.

35. *Грама́дйево.*

36. *Джянков го́рйех* (орех) — „сдо́ржа се сас *Дурмйе́цкото*" — отвъд *Гуля́ма ряка.*

37. *Дже́нково.*

38. *Дгьо́гата нива* между м. *Попа́цко* и м. *По́пово.*

39. *До́лот.*

40. *До́шчище,* край Куру чай, до шосето — нива. Дъ́ска = дъска; дъ́шча = валявица, прави се от дъски. Сега там няма валявица. У В. Дечев (пос. съч., с. 52) дорща — воденица.

41. *Долчи́нско лозие* — в селото, под чешмата. И самата чешма се зове *Долчинка,* понеже потокът тече по стръмна долчинка. Долчинка = поток.

42. *Дрено́т, на Дрено́н* — сега няма дрян.

43. *До́лня гра́йна* — под селото.

44. *До́гня маха́ла* — от джамията надолу.

45. *Долние косила* — югоизточно.

46. *Деми́рева ту́ва́да* зап., към *Кулата.*

47. *Друмко́т* — в долния край на селото, стръмна нива, която „подпйра се́лосо".

48. *Дуга́ново* от дуган, тур. доган — сокол.

49 *Дгрйе́цко* — ниви към м. *Бя́ла во́да,* отвъд *Гулямата ряка.* Може би произлиза от името Мйетко (умал. от Мехмед) с представка дур до, и би значило „до Мйетковото". „Дур не дойде до́ш, не́ма работа".

В Смилянска община има селце *Дурмет*

50. *Елезиене, нах Елезиене* или *нах Елези́о́н* — ливада на северния край на селото.

51. *Е́лив дол,* още го зоват *Е́лин* (или *Йелин*) *дол* — отвъд Куру чай, „нах упаршноно́ стра́но́" (т. е. на припека — у́пар) - 5 6 *ки* по-долу от Елидже. Тъй се казва цялата местност от реката до върха. „Йма́ло йе е́лине", т. е. елени. Да е имало елени е вероятно, но и сега има ели - елши. Името на височината (вододела) *Елидже* може би иде от тур. йелли — ветровит и наставка *дже.*

52. *За́прегине* — ливада около 10 мин. под селото, изт. За́прига е подпора. От запрягам — подпирам, затварям. „Да запрегном плетос (или врата́на) хубаво, да не флйезе нящо".

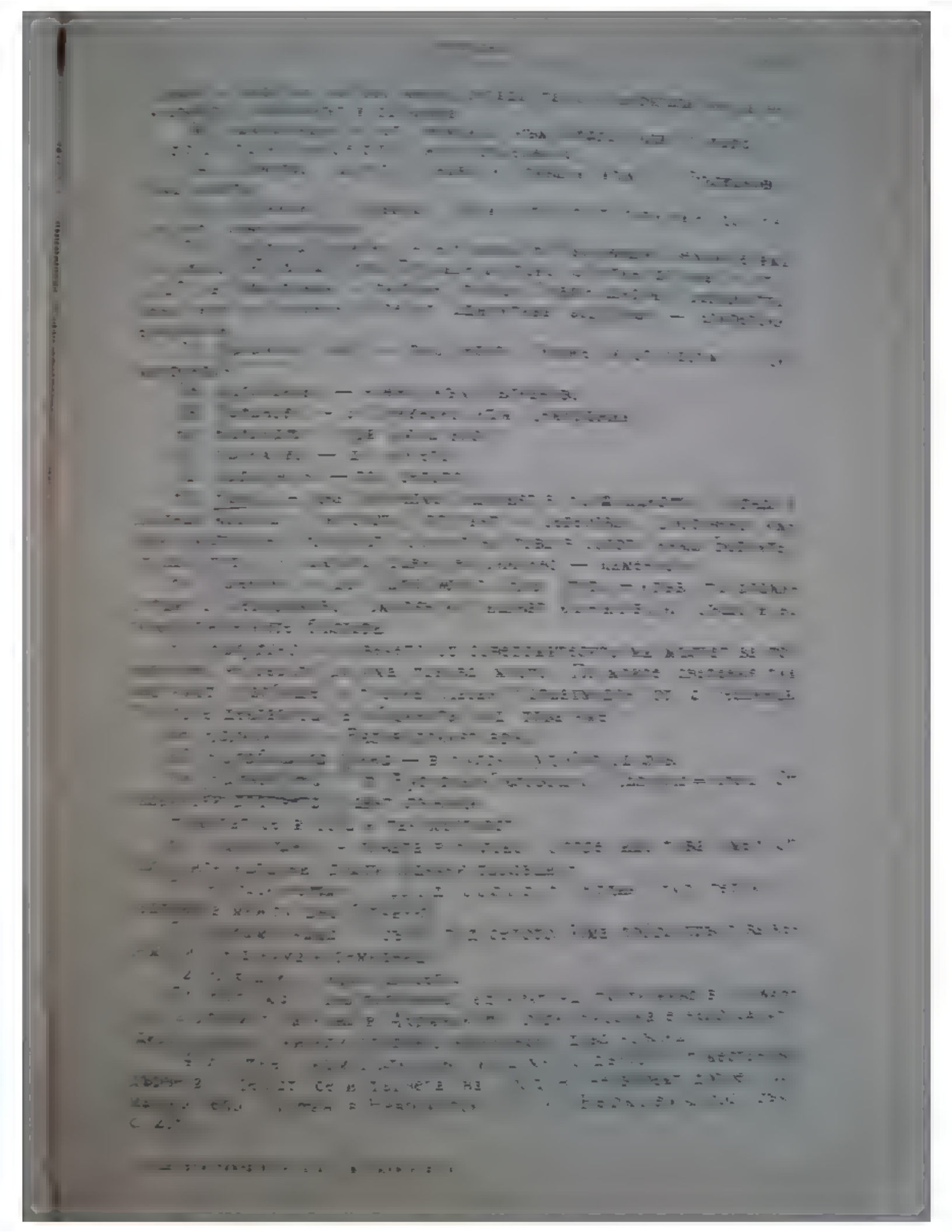

Имало е, вижда се, на това място ограда, та са я вкопчали, за да не
я събори човешка ръка или добитък.

53. *Ламовишко* — от помощ., към *Упара* (или *Хупара*) „където водата се стича“ (съседно е).

54. *Извори*, *извор* — ниви и ливади към с. Вълканово. Има извори.

55. *Ливаково* — ливади, „ръб бряг от оградите до селото“, северозападно.

56. *Лесната страна* — в Кулско. В Вишувишко землище има *Лъшки* (*Хъшки*) *дол*. Другаде *хъшко*, *хъшлин*, *хъшка* (Р ст., с. 201); в Македония — *хошли*, *хоши*. Това е широко разпространено име с различни. Иде от адјектива *хедурлис* — египетски, египтян.

57. *Хаджиево* (име) — под селото. Може би от Хасъм — Ибрахим.

58. *Харманчево* — южно, към Вълканово.

59. *Капичево* — в *Чокенско*, към Демерджик.

60. *Кашлата* — при *Бяла вода*.

61. *Кафеново* — до посето.

62. *Караджово* — под селото.

63. *Кафо* — два топонима: единият в *Косилйцкото* (*Горнце* и *Долне косила* — когонт.), другият — северозап. Собствено име (и умалително) Като или слично на това в селото няма. Вероятно от *кая* (тур.) — *камък*, равно на тиклево — *каменисто*.

64. *Канково* — до *Караджово*. Кан (тур) — *кръв*. На аламинери (с. Серафимово, Смолянско) казват *канковци*. Също и на чемодурджийските българи.

65. *Кавурско* — повечето от осведомителите ми мълчат за този топоним; не знаели да има такова място. По моите сведения тук има имот (пасбище) и Юсеин Хасан Караахмедов от с. Чепинци. Той го е декларирал в общината под това име.

66. *Калйково* — Бяловодският връх.

67. *Карабашова гўвна* — в Кулско, удобно за лов.

68. *Калниката* — в Кузурско-Бяловоцко. Калника - клен. От *калникови* дръвчета правят лъжици.

Намират се и сега в тая местност.

69. *Калдъдино* — ливада в Кулско. Отгде иде това име? От *калъ* или *калъуви* (дълги шапчни тарлъци)?

70. *Кодчаковетле* — „под сёлосо“. Кядик (тур. *кедик*) — *пътека между две барчинки*.

71. *Керамидница* — също под селото. Има добра пръст за керемиди. Сега няма керемидница.

72. *Кехайово* — край посето.

73. *Киселка* — два топонима: единият на пуста нива в *Чокенско*, а другият — на нива в *Ахрянското дере*. Киселка е нерисадено (диво) дърво с кисели плодове, обикновено диви ябълка.

74. *Костен* — към Вълканово. Има много дъпери от кестенови дървета. Срещат се и дърчета на плод, но не виреят добре. Помашко село *Костен* в Неврокопско (С. Н. Верковић, пос. съч., с. 28).

75. *Кочища* — два топонима: единият в Кулско, другият в Бяловощко. На тия места садили някога кочан, гулия и търбун. Яде се и суров, но обикновено го готвят с фасул или с месо. За *кочан* гл. „Петдесет години Преглед", с. 200. Помашки села *Кочан* в Неврокопско и в Правишко (С. И. Веркович, пос. съч., с. 238, 258).

76. *Конопища* — стръмно и безводно място отвъд Куру чай. Може би е било някога конопище.

77. *Костово* — зап. край на селото.

78. *Крива круша* — в Пепелищко.

79. *Крайще* — в Кузурско (на балкана) — край на търлите.

80. *Кузуренски връх* — „сас Нелин дол се сдържа". Под него е местността *Кузу́рят*; кузу́ (тур.) — агне, мястото е удобно за ягнило. Такова е народното етимологизуване.

Дали не е от куз (тур.) — усойка? Гл. Слав. гори, кн. II, с. 54. Или от козурица — акация? Гл. Н. Геров, Речник, ч. II. Пловдив. 1897, с. 383. В общината Голяма Желязна, Троянско, има мах. *Кузуря*. Гл. П. Делирадев, Принос към историческата география на Тракия, ч. I. БАН. София, 1953, с. 318 — чирпанското село *Куза*, разположено на сенчесто място; от куз — усойка.

81. *Кушла́р* — но населението си го зове *Равнища́*. Турцизирането на топонима не е сполучило. Това са равни ниви и ливади към Вълканово. Куш (тур.) — пиле.

82. *Кучурковците* — барчина с тарла (нива), ра́згледно място към *Чюкенско*. Ко́чюре са малки кошарки за отлъчване на агнетата или телетата от майките им. Мястото е удобно за кочюре, но сега няма. В Чокманово и Славеино и др. из Родопите кочур наричат огради за агнета или телета. В с. Новосел, Пловдивско, кочур — кочина.

83. *Ку́зница* — в Пепелищко. Ку́знйе е мястото, гдето се кове желязо. Железни руди има на много места из Родопите. Тук наблизо се сочат към *Бя́ла во́да*. Населението мисли, че една нишка от Маданските рудници стига до тук. Във връзка с това трябва да се вземе под внимание тур. име на с. Демерджик, близко до с. Козлуджа, а също и честият топоним *Само́ков* в тоя край (с. Кетенлик, с. Синиково и др.). Докато на железарната казват кузнйе, самия железар (ковач) наричат демерджия (тур.). Ковачницата се нарича кузние или кузня и другаде в Средни Родопи. Сб. Родина, кн. II. 1940, с. 115. Но кузнец - ковач е позната дума. ПСп. 56, 329, Доп. р. II. Г. с. 181.

84. *Ку́лата* — западните планински възвишения и нивите под върха: *нах Ку́лана*.

85. *Ла́пов ка́мен* — в Кулско, пусто място, било е тарла. Лаповица — „ага́лстй гуля́ма градушка става лаповица", т. е. лапавица. Така е според народната етимология. Но по-вероятно е да произлиза от лоп (лопен) — Verbascum. Ср. *Лопово* у Н. Заимов, пос. съч., с. 205.

86. *Ленище* — на сев., близо до реката *Бя́ла во́да*. Лъон е конопено семе.

87. *Ливйоще* — чаирлик под селото.

88. *Ливадица* — към с. Демерджик.
89. *Голата* — в Куру чай, при посето: *„нах Чюкенско"*.
90. *Лозята* — под селото, някога имало лози.
91. *Ливадица* — от лева, та сев. край на селото. Сега е лозе.
92. *Лукарско* — пусти ливади и каменлок в Пепелищко. Пазлак е, та има само малки градинки, в които може да расте лук. Другаде *Лукарево* (мах. Змис, Мустафческо).
93. *Младото* — „се сдържа със Брусйе" и е срещу м. *Малка рака*, на десния бряг на Ахрянска ряка. Ниви.
Покрай млада гора в сечище се казва младйе.
94. *Малкочево* — ниви и ливади в писката и близка до долината на Куру чай част на Бяловощко.
В Козлуджа се разказва легендата за някой си овчар Малкоч. Веднаж при султански лов из тия места Малкоч бил се провикнал към кучетата: Какво се зъбите като султански чиновници. Султанът бил дочул за тия думи и го повикал в Цариград да го разпита, какво те значат.
Малкоч е соб. име, но в Козлуджа сега няма „такава подкарня" (прякор). Това име се среща твърде често из Родопите в топонимни основи, напр. *Малкочиново* в с. Кетенлик, селцето *Малкоч* в община Стойките. Срв. с. *Малкочево*, Севлиевско, с. *Сазлъ Малкоч*, Узункюприйско.
Като фамилно име се среща из Родопите у християни, помаци (напр. Отманери) и турци (Малкочоолу).
95. *Малка ряка* — са тарлички (нивички) на десния бряг на Ахрянска ряка, 10-тина минути под селото. Дали Ахрянска ряка не се е някога наричала Малка ряка, пък подире да е променила името си, отразявайки една верско-историческа съдба? Името Малка ряка би подхождало на Ахрянската ряка, защото е малка по дължина и по водите, които влече. Малка би изразявало и сравнение с Куру чай, в която се влива и която е сравнително голяма. А може би Малка ряка се е наричала само частта, край която лежат споменатите тарлички? Ала през целия си не тъй дълъг път тя тук е най-пълноводна, защото е близо устието ѝ.
96. *Менджково* — на 5 мин. от джамията в посока към с. Демерджик. Име Мендю в селото няма, но в близкото село Шахин има фамилно име Мендьов — Сали Мендьов.
В с. Братанково м. *Мендйкот*. Може би от цветето мандук, което служи и за подправка на туршии и др.
97. *Мочурот* — под селото до м. *Брусйе*. В община Рудозем, Смоленско, има мах. *Мочуре*; в община Караш, Врачанско, има колиби *Мочора*.
98. *Мутево* — и *Хупара (Упара)*, име Мутьо.
99. *Мусово* — до м. *Младото*, име Муса.
100. *Обилъците* са ливади към с. Вълканово. Обилък (се чува и) е „място затраднено отвсйд страни", което служи за градина. Гл. в с. Неворет — с. Пашуник: кошара за овце.
101. *Ограда* се нарича едно голямо (за Козлуджа) място — ниви и ливади, под селото, срещу м. *Брусйе* над дерето.
Ограда в тоя случай не значи ограда.

Но казват: „Затрадих адно конца". Оградих си дворан сас стобор"

102. *Орешево дере* до Пепелника. Има полно орехи.

103. *Скрушка* скорупа (Н. Геров, Речник, ч. V, с. 176), до м. *Брусе*.

104. *Оошката* г. е усойна

105. *Оснавацко* торичка към с. Въликаново.

106. *Пояо* водопад. Сега ловс, нивя в ливали на изхвиток. Името си носи от дерето. Когато падне т у л я м л а д о с (дъжд), дерето привиква и водите му падат като малък водопад на това място. Успор с *Гьола га* (Рила).

107. *Пълвицка рика* тече низ Паспавйцко към Мустафчевската рака. И козлуджавци имат там имоти.

108. *Пънчрие, на Пънчурисно* — нивичка край шосето; р. Бяла вода през нея тече и се влива в Куру чай. Панджюри наричат повадени трупи, довлечени от реката. Коренът на думата е пон (пъи) „От панджи́ра може пои да се отсече". Населението сече панджурите на пънове, за да може да си ги откара с добитък. В с. Чокманово има м. *Пънча́рска чу́ка*; сега е изсечена гора. В народна песен от с. Еникьой — Ксантийско, се разказва, как една баба изпратила дядото на баира да донесе дърва, та дано го мечка изяде. „Ам' го мечка п'изе́де; на чи́ука сухи панжи́урки, натовар'си куцину мага́рчеа" (Слан. гори, IV, с. 42.)

В Центр. Родопи (Чокманово и Славеино) панчуга. Гл. Н. Геров, Речник, ч. IV. Пловдив, 1902, с. 406: панчюга, пънчюга голям пън.

109. *Пепелника* често споменаван досега, е голямо място, по ниските склонове на южно изложените височини отвъд р. Куру чай. Голе у п а р и н о м я с т о припек. Отделните нивички и ливади на това място си имат наименования, но като ги означават, за по-голяма определеност посочват и по-общата местност — *Пепелищко*.

Името си носи от пепел. Или е било пожарище, или пък прясната с пепеляна става прахуляк.

110. *Пещера* в Кулско. „Ахр'ийска ря́ка ви́и ньега ми́ува" провира се през пещерата.

111. *Пирящко* нива зад селското гробище (зап.) до Ахр'ийска р. Името Пир, пири в селото не е познато.

Гоя топоним се среща често, напр. в селата Демерджик, Алмала, Мустафчево. Гл. обяснението на същия топоним в Мустафчево № 72. Дали иде от пир, рист. [в Пилатка, Куманово и др.] Авторитет терен, гл. Н. Н. Апостолов, пос. съч., с. 303.

112. *Попящко* нива, нах нивик от селото, на първата височина (хубаво плато) над шосето. Името иде от по п о т а т ъ й, с обяснимат.

113. *Попово* нива на Абдул Хасан Софтов, Ахмед х. Юсеинов, Махмуд М. Хасанов, Нури Мехмедов Софтов, Гюр Хасан Рахманов и др. Това е едно от най-добрите места и ко́лушка — най-равно и най-просторно. Намира се на същото плато, дето е *Попящко* — до него (в южна посока) *Дълбата нива*, до нея (в същата посока) *Попово*.

114. *Преслоп* — т. е. седловина, зап., при гробището. Бърдце, хваща го северният вятър.

115. *Ряката* — разбира се Куру чай. Местността е отвъд реката.

116. *Равнище* — югозападно, над селото.

117. *Равница* — два еднакви топонима: единият е споменатият *Кушлар*, другият — ниви в *Чокенско*.

118. *Расилево* — ливади в Бяловоцко. Същият топоним в с. Кетенлик.

119. *Ресиеливо* — малко място под селото. Било е лозе. Бреговетe му се свличат. Кога някое сухо дере придойде, повлича пръст, камъни и др. и натрупва нанос. Наносът наричат сел (тур. лорой). Ресиеливо ще да значи наносно.

120. *Ровот* — ниви, северозападно, зад селото.

121. *Салхана* — ливади към с. Вълканово. Салхана е оградена ливада, в която пускат добитъка свободно да си пасе, без да го връзват. Чужд добитък не може да влезе.

Успор.: във Врачанско казват „Пусни добитъка салма да пасе", т. е. свободно.

Мястото, гдето се коли добитък, козлуджанци го казват канара. Кан (тур.) — кръв.

122. *Санджа́к* — над селото, до гробището.

123. *Сарама́ново* — върхът над Пепелника. Такова соб. име в селото няма.

124. *Селище Го́рно* и *До́лно* — ниви отвъд Куру чай, между *Пепелника* и *Ора́ешево дере́*.

125. *Скокот* — ниви отвъд Куру чай. При това място реката прави малък скоко́т — водопад.

126. *Скендерово* — западно, на десния бряг на Ахрянска ряка.

127. *Скендеря́цко* — отвъд Куру чай. В селото няма собствено и фамилно име Скендер.

128. *Семетьова барчина* — до *Калча́ково*. Такова собствено име сега няма.

129. *Семетьова ла́ка* — отвъд и до Куру чай.

130. *Сефе́рово* — малко лозе в селото.

131. *Смаилов у́ре́х* (орех) — в Пепелнцко.

132. *Смаилово* — в Кулско.

133. *Солищи́* — край шосето.

134. *Стара поля́на* — под селото, до м. *Брусе́*.

135. *Субахцко* — ливада, изт., под селото. От тур. субаш.

136. *Су́лево* — в Бяловоцко. От Сульо, умал. от Сюлейман.

137. *Су́пато* — в Бяловоцко, сдържа се сас Фру́чково. Супа — женски катър (Реч. Н. Г. V, с. 286).

138. *Тикла* — ливада към с. Вълканово.

139. *Тикличка* — пуста ливада, пак там.

140. *Точило* — към „*Ма́лкаса ряка.*" Камено точило, има такъв брусов камък.

141. *То́рниво* — чаирче трънливо, в Бяловоцко.

142. *Тра́пот* — западно от селото.

143. *Тъ̀лъйево* (*то*) — ливада в Пепелищко. То е Гилево (име), но тук така се произнася Напр. Тъ ли си? вм. Ти ли си?

144. *Ўпар* (*Хўпар*) припек, присойка, срещу праπар, осойка.

145. *Ходжов ўорйех* (орех) северозап от селото

146. *Ходжово* — барчина до Кулския връх *Чюка* (или *Остра чўка*).

147. *Хайтово* — от хайта, укорно име.

148. *Хо̀доров преслоп* — в *Чюкенско*.

149. *Хадорово* слаби ниви в *Кулско*. И в двата топонима *х* се чува слабо или се изпуща. Иде от одор: големичък трем на горния етаж (къщите са двукатни, долу е добитъкът), както и чардакът за сушене на тютюн.

Метафорично: високо място. Гл. *Одрица* в мах. Змис (Мустафчевско), *Одро* — топоним в с. Маково (Прилепско), според П. Скок значи — рид (Гласник Скопског научног друштва, XII, 1933, стр. 204). Гл. с. *Одаровци*, Ломско, с. *Одърне*, Плевенско.

150. *Хўседот* — в *Кулско*. Иде от соб. име Хусе, умал. от Хюсеин.

151. *Хо̀чков вриз* на шосето. Някой си Хочко искал да построи хан, но агите не му позволили. Стигнал да направи чешмата (вриз) и спрял. Тая чешма и до сега стои. Това било отдавна. В селото имало корен *Хочковци*, но от тях никой не останал вече.

152. *Фрўчково* нива, „сас Калча́ково се сдо́ржат", Бяловоцко. Ф = *в* — предлог: в ручково, т. е. юрушко. Гл. м. *Ручево* в мах. Змис (с. Мустафчево). Не ще да е от сфрўчено набръчкано (употребява се в Средни Родопи, напр. с. Чокманово), макар да подхожда за планински терен. Тая дума сега е непозната в Козлуджа, но може би по-преди е била позната. В селата Габрово и Еникьой, Ксантийско: фручка - бръчка, сфручквам набръчквам.

153. *Чакъ̀рова ку́ла* пусти ниви в Кулско.

154. *Чакъ̀рово лозйе́* — към *Брусйе́*.

155. *Чо̀рквата* сега ливада, отвъл и до Куру чай, под м. *Се́лището*.

156. *Чўка* — върхът на *Кула*, нарича се и *Остра́ чўка*.

157. *Шафарцко* — ливади в Кузурско, шафар — трева, която овчарите избягват.

158. *Ява́тово* зап., в Ахрянско.

159. *Янесйево* търли към *Кулско*.

160. *Ърама́зово* — ливади в *Ўпарско* до м. *Се́лището*. На турски значи „не струва".

ВЪЛКАНОВО

2. Бялка, 3. Варлина, 4. Брестово, 5. Гайтово, 6. Гецково, 7. [illegible], 8. Гърбино, 9. Дъбница, 10. Дъбчец, 11. Дъбница, 12. Дъбово, 13. Изгора, 14. Изгорци, 15. Калапот, 16. [illegible], 17. Калугерово, 18. Капина, 19. Кирия, 20. Кесяка, 21. [illegible], 22. Лютица, 23. Лявола, 24. Малкото, 25. Мъглето, 26. Мъчково, 27. Моклна, 28. Николчец, 29. Никола Орлец, 30. Орлица, 31. Печево, 32. Рила, 33. Ръженик [illegible], 34. Средно бърдо, 35. Тикна, 36. Упора, 37. Усойка, 38. Чрква, 39. [illegible], 40. Юмеклице

СМАИЛ МАХАЛА

2. Бялата вода, 3. Бълтаде, 4. Брушето, 5. Върбово, 6. [illegible], 7. Грит, 8. Гюлево, 9. [illegible]мово, 10. Дрена, 11. [illegible]ово, 12. [illegible], 13. [illegible]т, 14. Кобата, 15. Конаково, 16. [illegible], 17. [illegible]ица, 18. [illegible]ово, 19. Лисево, 20. Лъжка, 21. Ма

[illegible]

ДЕМЕРДЖИ?

[illegible] „Никулица въвъ[illegible]
ница" [illegible][1]

[illegible] затворено в селото си и по под[illegible]
[illegible] с околните помени села. Самото може[illegible]
[illegible] села и отделните села имат свой затворен живот
[illegible] Затворено общество се дели на помънъците условия
[illegible] от смесен затворен труд на собствено селско земище
[illegible] и на можествено общение. Из това се дължи разли-
[illegible] в селото Характерно за демократичния е,
[illegible] че всеки член от общ[illegible]ж, или произвежда, напр. ралет,
[illegible] [illegible], [illegible] и др. Само така се казва черква, а
[illegible] (с Петровден или черкля (с Коледжа) мастрда а
[illegible] от Петровден и Сирни от Коледжа В тази втора молят
[illegible] и други ритуали

Фактът на селското [illegible] затвореност има консервативно
[illegible] значение за [illegible] бит и за спомени и обичаи
[illegible] и условие за [illegible] селско съзнание свой [illegible]
[illegible] ка пър [illegible] се смята за свет и по на ало нерядко
[illegible] с [illegible] Сключване на брака става с молитва, която
[illegible] произнася в дома на невестата или на младоженеца. Тая
[illegible] се казва венчило. Преди това младите са само запо-
[illegible] [illegible] При това главно се дава имам, обаче молата се
[illegible] с момъка до тога си венчят „Турсе не венчаят, не се
[illegible]" Разбира се, от църковния християнски обред тук няма ни
[illegible] [illegible] Но и от молитвеното благославяне на брака продължава
[illegible] [illegible] и се нарича венчило Така се нарича във в и ъ
[illegible] [illegible]

Както и в други помашки села, и тук [illegible] солит новороде-
[illegible] [illegible]

[illegible] Сме [illegible] вече, че [illegible] сега научено от християнски се-
[illegible] [illegible] [illegible] отдалечени и напълно откъснати, а като отк
[illegible] [illegible] [illegible] [

[illegible] както и другаде по българските села. Водачи на [illegible] [illegible] [illegible]

...ана с оста с една определена местност още докле е бил познат на местното население неговият смисъл. Това свързване ще да е било извършено от събитие, което е минало в преданието. Кое е това събитие? Анатема е била изречена от селото или на селяни, които са се покрили (приели мохамеданството). Дали тая анатема е била изречена на цялото село, защото в такъв случай топонимът не би се съхранил. За да се създаде и мисли, изглежда да предположим, че голямата част от селото е останала християнска и в по-късно време и тя е била историческият посредник на топонима. Следователно изключението е било изречено срещу някои от селото, които минали в мохамеданската вяра, а то той начин е трябвало да действува като заплаха за всички други.

Тук се срещаме с един момент от драматичната борба на две вери. И двете използват заплахата: християнската — за защита, мохамеданската — за настъпление. Кога точно е било това време и колко е продължила тая борба? Безспорно и точно времето не може да се установи, понеже няма безспорни и точни сведения, но това не изключва възможността за известна приблизителност в определяне на времето. Помохамеданчването не е ставало с грубо насилие и масово. Затова християнската вяра е могла да издигне срещу мохамеданската една анатема, та да възпре помохамеданчването. По същия начин се извършило помохамеданчването и на други българи в тая южна, родопски край, напр. на вранските. А за вранските имаме писмени данни, че през половината на XVI в. са били в процес на помохамеданчване. Към това време най-късно следва да се отнесе и изчезването на демерджикските българи.

Колко време е продължила борбата срещу настъплението на мохамеданството? И тук точен отговор не може да се даде, ала няма основание да я считаме за много кратка. Напротив, с известна вероятност може да се предположи, че тя не е била тъй кратка. Но съобразим факта, че добре са запазени и до днес някои спомени от християнското минало на демерджикци, трябва да приемем и обикновеното помохамеданчване на Демерджик не е тъй отдавнашно. В никакъв случай то не би могло да е по-старо от XVII в.

В полза на това предположение иде и резултатът от топонимичните изследвания, които направих в Демерджик. С незначителни изключения, почти всички топоними са от български (славянски) произход. Новината, която следва да се направи от този резултат, е моментът, че това езиково явление не е тъй отколешно, поради което и турците са могли да го овладеят с слабо.

Във всеки Демерджик е запазено и планинската селце, до което, както и всички подобни, са проникнали, но това е било разрешено от помохамеданската религиозна власт отколе, та тя е открила пряко мюсюлманство до джамията в Демерджик, което все не съще съществува. Полуразборените зидове на мечтесто свидетелствуват за не-говите големи размери и за една определена религиозно-политическа роля в тоя затънтен край.

[illegible] мохамеданчването [illegible]

зана е била с една определена местност още докле е бил познат на местното население вейният смисъл. Това свързване ще да е било извършено от събитие, което е минало в преданието. Кое е това събитие? Анатема е била изречена на селото или на селяни, които са се изверили (приели мохамеданството). Едва ли тая анатема е била изречена на цялото село, защото в такъв случай топонимът не би се създал. За да се създаде и запази, налага се да предположим, че голямата част от селото е останала християнска още за дълго време и тя е била историческият посредник на топонима. Следователно проклятието е било изречено срещу някои от селото, преминали в мохамеданската вяра, а по тоя начин то е трябвало да действува като заплаха за всички други.

Тук се срещаме с един момент от драматичната борба на две вери. И двете издигат заплахата: християнската — за защита, мохамеданската — за настъпление. Кога точно е било това време и колко е продължила тая борба? Безспорно и точно времето не може да се установи, понеже няма безспорни и точни сведения, но това не изключва възможността за известна приблизителност в определяне на времето. Помохамеданчването не е станало с грубо насилие и масово. Затова християнската вяра е могла да издигне срещу опасността една анатема, та да възпре помохамеданчването. По същия начин се извършило помохамеданчването и на други българи в тоя южнородопски край, напр. на вранските. А за вранските имаме безспорни данни, че през половината на XVII в. са били в процес на изверяване. Към това време най-късно следва да се отнесе и изверяването на демерджикските българи.

Колко време е продължила борбата срещу настъпленнето на мохамеданството? И тук точен отговор не може да се даде, ала няма основание да я счетем за много кратка. Напротив, с известна вероятност може да се предположи, че тя не е била тъй кратка. Ако съобразим факта, че добре са запазени и до днес някои спомени от християнското минало на демерджикци, трябва да приемем, че окончателното помохамеданчване на Демерджик не е тъй отдавнашно. В никакъв случай то не би могло да е по-старо от 200 години.

В подкрепа на това предположение иде и резултатът от топонимните изследвания, които направих в Демерджик. С незначителни изключения, почти всички топоними са от български (езиков) произход. Изводът, който следва да се направи от тоя резултат, е: мохамеданското влияние не е тъй отколешно, поради което и турцизирането на топонимията е слабо.

Наистина, Демерджик е затулено в планината селце, до което външни влияния по-трудно са прониквали, но това е било разбрано от турскомохамеданската религиозна власт отколе, та тя е открила голямо медресе[1] до джамията в Демерджик, което вече не съществува. Полусъборените зидове на медресето свидетелствуват за неговите големи размери и за една определена религиозно политическа цел в тоя затънтен край.

[1] Медресе — мохамеданско духовно училище.

Топоними

1. ***Анатемите***[1] (ниви). 2. *Балджов трап* (ниви и ливади). 3. *Ба[illegible]* (ниви). 4. *Бо[illegible]*[2] (ниви и ливади; мястото с манастира *Бялото* (ниви). 6. *Бърдашево*[3] (ниви), 7. *Бърчина* (ниви), 8. *Бу[illegible]* (ниви). 9. *Бурката* (ниви). 10. *Буци* (ниви). 11. *Бял[illegible]* (ниви). 12. *Бяла земя* (ниви). 13. *Великично* (ниви). 14. *Голям [illegible]* (ниви и ливади). 15. *Дъбак* (ниви). 16. *Гробището* (ниви). 17. *Гър[illegible]* (ниви и ливади). 18. *[illegible]ково*[4] (ливади). 19. *Дамирово* (ниви и ливади). 20. *Дрянак* (ливади). 21. *Дюлиново* (ниви). 22. *Дуково* (ниви). 23. *[illegible]*[5] (ниви и ливади, над селото). 24. *Кайчово*[6] (ниви и ливади). 25. *Кермишко*[7] (ливади). 26. *Кисьово* (ниви). 27. *Кир[illegible]* (ниви). 28. *Ко[illegible]* (ливади). 29. *Коза*[8] (ниви и ливади). 30. *[illegible]* (ниви и ливади). 31. *Кладе*[9] (ниви и гора). 32. *Кра[illegible]*. 33. *Крушково* (ниви и ливади). 34. *Кушулко* (ниви). 35. *[illegible]* (ливади). 36. *Лешникаре* (ниви и ливади). 37. *Ле[illegible]* (ниви). 38. *Личево* (ниви). 39. *Лозяна* (ниви). 40. *Лящe*[10] (ниви). 41. *[illegible]* (ливади). 42. *Малкочово* (ниви). 43. *Маслево* (ниви). 44. *Манолево*[11]. 45. *Мамък лък* (ниви). 46. *Менкова* (ниви). 47. *[illegible]*[12] (ливади). 48. *Мишахово* (ниви и ливади). 49. *Ми[illegible]* (ниви, лъка, ливади). 50. *Мостьн* (ниви и ливади). 51. *Не[illegible]*. 52. *Никольчево* (ливади). 53. *Осиче* (ливади). 54. *Па[illegible]* (ниви). 55. ***Петка***[13] (ниви). 56. *Пелен[illegible]*[14] (ниви и ливади). 57. *[illegible]* (ниви и ливади). 58. *Подчука*[15] (ниви). 59. ***Попово***

[illegible] [illegible] Добростан нат манастира „Св Петка" [illegible] Асеновградско. От Бяло кам Кюлюла по билото на Балабаница [illegible] [illegible] *Анатемите*. Д. Ярашов, Разлог Областно-географ[illegible] [illegible] „Македонски преглед", г. VIII, 1933, кн. 2, 3 и 4, с. 122 [illegible] Ив. Дуриданов гос. съч., с. 135.

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] *Бялото*, Бетенлък *Бялата круша*

[illegible] (Рупово) [illegible], сварена царевица и фасул. Мъже от [illegible]

[illegible] От кор.

[illegible]

[illegible] Сп. кн. 38, 253. Доп. Р. Н. Г., с. 158.

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [

[illegible] 60. *Нечева орлова* (нива и ливади), 61. *Орлов рид* (нива), 62. *Нечво* (нива), 63. *Нечя кюшк* (нива), 64. *Равнолъ̀ния* (нива), 65. *Рекала* (нива), 66. *Ряката*, 67. *Сарпиката* (ограда), 68. *Сечища* (нива), 69. *Соколово* (произнася се *Сакълово*, нива и ливади), 70. *Средок* (ливада), 71. ***Света Кйля***[1] (нива), 72. ***Света*** (от по ***Търнен***[2] (нива и ливади), 73. *Селеминово* (нива и ливади), 74. *Старо гюне* (нива), 75. *Стълови врът* (ливади), 76. *Тесъка*[3] (ливади), 77. *Тлъта* (нива и ливади), 78. ***Топливица***[4] [illegible] *ходата* (нива), 80. *Хурково* (ливади), 81. *Харово* (ли[illegible] 82. *Хъдово гюне*[5] (нива), 83. ***Чёрквата***[6] 84. ***Чёрквата***[7], 85. ***Чркваша***, 86. *Чукало* (ливади), 87. *Янчево* (нива)

[illegible] *Чрквата* [illegible] Янкето (т. 84) нами и [illegible]

[illegible] *Чрквата* (т. 84. Собствеността на Хаджи Ко[illegible]

[illegible]

[illegible] от Кюпи, вляво Ко[illegible]

[illegible] село.

ДОКУМЕНТИ[1]

За [illegible] на селата Широка поляна, Бойка, Брестаково и Мустафово, пък и изобщо на целия южнородопски бял, представляват голям интерес няколко тури турски [illegible] за покупко-продажба на имоти).

I

На първо място по ценност поставяме следващия документ от 1645 Иг г. Той е пергамент от най-старото известно до сега владело на с. Богутево (Асеновградско), което е от 1703 г., и представлява важен документ от времето на помохамеданчването.

ТОЙ (БОГ)

[illegible] за написване на настоящото е следното:
[illegible] земите на селата на Пъкенската мукатаа, в селото, именуем *Гюрлю Варине*[2], подведомствени на каазата Пенидже Кара-су, [illegible] са от свещените вакъфи на покойния и блаженопочивши султан [illegible] Вели Хан [illegible] лека и бла оухания да бъде пръстта му, [illegible] вакъфи се намират в Одрин и през настоящата хилядата и [illegible] десет и пета година[3] са под наше покровителство и отговорност [illegible] тарета виви, които са в негово притежание (владение) [illegible] съседното на Секиз пейнир[4] с балталъка им. *Тузлй тарлась* из-

[illegible] 1, 4, 5 и 7 са преведени от Димитър Янчев Шалев, а 2 [illegible] от Смолян [illegible] бележките под линия към преведените от А. Я. Ш[illegible] [illegible] са направени от [illegible] — от мене.

[illegible] ми услуги покойният в [illegible] време преди 1961 г. мухтар [illegible] Хюсеин Ахмедов. След като направих фотокопия от тях [illegible] [illegible] на края).

[illegible] и официални спорът от гръцките власти, [illegible] [illegible] [illegible]

Помощният войвода Хасан Хъвви

2

Документи от втората половина на XVII и потвърждения с документи от първата и края на XVIII в.

Хаджи Осман,

3

Документи от края на XVIII в. (1791—1792 г.)

на жители от същото село Мехмед Ахмед Бешов, за тридесет и пет гроша, които суми е предадени и приета, вследствие на което се съставиха това владело (документ за собственост) и предава на купувача, за да владее с стопанисва имота, без някой да има право да му пречи за това.

(дата липсва)

Следи саморъчният подпис на съставителя:
Сюлейман - управител Ахчелебийски,
и на гърба на оригинала собственият му печат

4

Това владело е от по-късно време (1802 1803 г.). То осветлява донейде някои земельни промени в този южнородопски край, който разглеждаме

(Без година, по който бяха написани тия слова:

Нивите Екеченската - Ксантинската) мукатаа[1], която е подвластна на казата Неидже Кара-су, от вакъфите[2] на свещената джамия и императорските имарети[3], които Негово Величество султан Селим Вели Хан - да бъде лека и благоуханна пръстта му, е построил и възобновил в Одрин, преа настоящата хиляда двеста и осемдесет и шестата година е под наше управление, отговорност и надзор

(Името) Мустафа и домашната прислужница Айше, жители на село Екете (Екече), което се числи в числото на поменатата по-горе мукатаа, по взаимно съгласие между тях, приживе и с напълно свободен ръкъдък, от нивите, които притежават (владеят), нивата под [illegible], известна с това, че се нарича *Пехова тарлась* (в оригинала Пехо-ова) с балталъците[4] и, и както това подобава с овошките и лозовите дървета, със следните граници:

една страна *Карапжа*[6] *къре дереси*, една страна *Гузла дереси*, една страна *Ики дере кавушласъ*' и една страна *Кешиш иерлери*, продадоха и изложиха тая нива и балталък, определени и ограничени с тия граници, на Молла Мехмедоглу Хасан, живущ също в Екете, за словом тридесет гроша, и той (Молла Мехмедоглу Хасан) [illegible] и прие.

Вие му се данька с условие докато я обработва, всяка година да да[illegible] и десятък на господаря на земята, а за владението и притежанието и даде му се настоящият документ за вла[illegible]

От [illegible] страна и от страна на друг, никой да не пречи.

Година [illegible]

---

[1] Мукатаа - земи, за които се плаща определен данък месечно или годишно [illegible]

[2] [illegible] - земи и доходи на благотворителни цели, [illegible] [illegible] за оказване помощ на бедни и на пътници.

[3] [illegible] - [illegible] сечище.

[4] [illegible] страна

[5] [illegible] - [illegible], където се сливат две реки

[6] [illegible] - [illegible] имотите на манастири. Вер[illegible] място

[7] [illegible] 1802 1803 до нашето летоброене

[illegible]

5

Документът е от началото на XIX в. (1802—1803 г.)

[illegible]

6

Документът е от началото на XIX в. (1805—1806 г.) и потвърждава
[illegible]

ките имарети, които Негово Величество султан Баязид Вели Хан – ека и благоуханна да е пръстта му, е построил и възобновил в Одрин, които са под негово управление, отговорност и надзор през хиляда двеста и двадесета година.[1]

Именуемата Аише хатун, дъщеря на Осман Бейе, жителка на селото с име Мустафчево, която е притежателка (владетелка) на чеми в *Джеба*[2], понастоящем жива и с напълно здрав разсъдък, прехвърли (отстъпи) и вложи на всеки начин и напълно правото си на притежание (върху описания по-долу имот) на зетя си лицето именуемо Хасан, също живеещ в споменатото с. Мустафчево, в замяна на стойността (на земята) за петнадесет гроша нивата[3], ливадата[4], малката горичка[5], гората[6], сечището[7], градината[8] и всичко, на което е притежателка, с малко-многото овощни и неплодни дървета, находящи се във *Враńе*[9], с околовръстна граница: една страна *Гоорско*[10] *дереси*, една страна *Враńе чешмеси*[11], една страна *Белчово тарласи* и една страна *Джелин*[12] *дереси*.

И той (Хасан) прие възлагането (прехвърлянето), а ние, поради това, че съм натоварен с администрирането на правосъдието, издадохме тоя темесюк[13] за владение и притежание на Хасан, на негово име. Докогато той всяка година дава на вакъфа законния десятък, от наша страна и от друга страна да не му се пречи.

Година 1220[14]

Покорен Божи слуга, от учените:
Али Абдулах, Хасан ага заде
воивода на Искете (Ксанти).

Споменатите в тоя документ топоними се намират в с. Широка поляна. Местността *Враńе* е на 20 мин. отдясно на *Марúна*, около един час от Братанково. Владее се от с. Люлка, братанковци имат една нива.

Съседните местности, посочени в това владало, се наричат от населението: *Дóброво, Дóбровската падúна, Враньският вриз, Бе ьчова нива (или Бельчово), Чилинско дере.*

[1] 1220 год — арабско лунно летоброене, което от оваря на 1805 1806 год нашата ера
[2] *Джеба* — множествено число от *Джебел* — планина, съответно — планини
[3] В оригинала — тарла.
[4] В оригинала — чаир
[5] В оригинала — кории
[6] В оригинала — орман
[7] В оригинала — баятальк
[8] В оригинала — бачче.
[9] Новата местност
[10] В оригинала Гоорсно, т. е. *Добрево.*
[11] Тук има превод на топонима *Враньският вриз.*
[12] Вероятно неясни
[13] Темесюк — документ
[14] Т. е. 1805 1806 наше летоброене

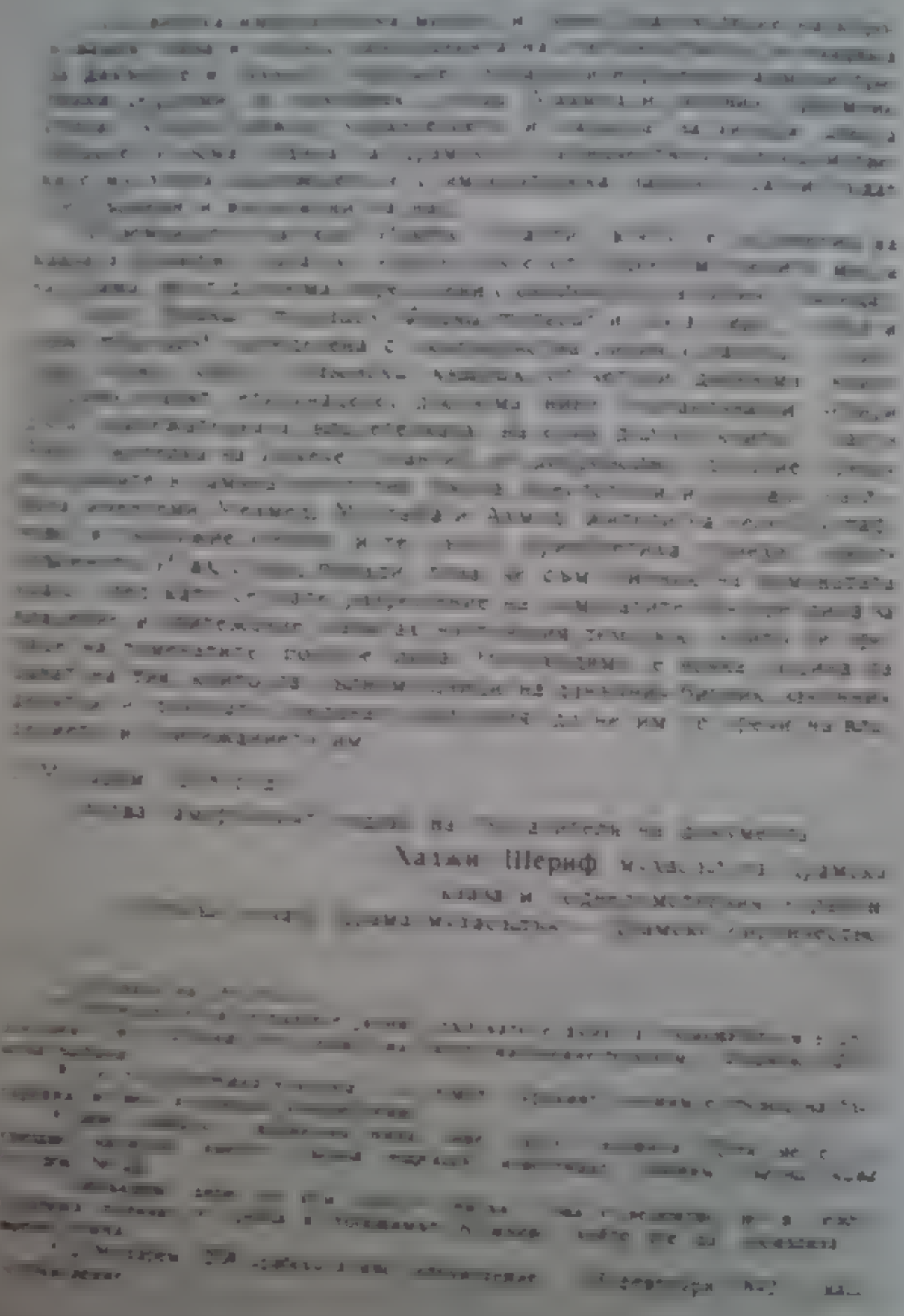

[illegible]

[illegible] Врш

[illegible], Зрењанин, Нови Сад

[illegible]

М

[illegible]

[illegible]

Агуш Салих

[illegible]

НЯКОЛКО БЪЛГАРОМОХАМЕДАНСКИ СЕЛА В ГЮМЮРДЖИНСКО

ГЮМЮРДЖИНСКА ОКОЛИЯ

Потурчването на българомохамеданите и на говорещите [illegible] е почти пълно, освен в някои части на Южни Родопи. Така например в гюмюрджинските села *Нишан*, *Арпалък* (*Арпа*) и *Сивриево* местните говорят още турски, а старите още говорят български, макар и на доста по-малко места. Така също потурчването се отразява и в постепенната смяна на българските имена с турски.

В самия град Гюмюрджина живеят много българомохамедани, които обаче се крият и се представят като турци. Гюмюрджинските турци не само в града, но и в околномохамеданските села имат за въпросни голяма пропаганда, като са изгонвали предимно от училищата на мохамеданството. В много села имало медресета, които [illegible] за потурчването на българомохамеданите.

ХЕМЕТЛИЙСКА ОБЩИНА

Селото *Хеметли* е напълно потурчено, но имената на местните [illegible] са български. Населението говори смесен турско-български [illegible].

Към Хеметлий като община принадлежи с. *Горенье*. Селото се [illegible] две махали: *Долна* и *Горна*, на 15 минути една от друга. И двете махали са еднакво големи. Долната махала е на по-добро място, тъй като се събират три реки: *Чаталджа*, *Горна махала* и *Чаталджа*. Тук е и средището на селото. Цялото село брои [illegible] къщи.

В това село по-преди имало медресе, което упражнявало голямо [illegible] влияние, сега обаче няма, но в околните села има, а в [illegible] Горенье има и училище за моли.

Местните хора за себе си казват, че са помаци. „Ние сме помаци“. Но помежду си се наричат ахрени и езика си наричат ахренски. „Ние си думаме ахренски“. Голкова е доколко уместно това име, та и турците ги наричат ахренлер. Но когато турците ги наричат ахрени, осъзнават се

[illegible]

Облекло

Обичаи

Брак

Комплекс

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

21 *Кал* — *на Калан*

22 *Кърчмата* — там се сеят картофи.

23 *Калем* — нива

24 *Картино*

25 *Кърлова нива*

26 *Кючуки гробии* — на 10 минути изт. от м *Ново*

27 *Кутията*

28 *Кутия, на Кутиеи* - дървен дъбов съд, приготвен от дъбова кора, събира до 200 - 300 кг. В него държат брашно, сол и др. Богатите, които нямат хамбари, си служат с кутели.

29 *Локите, на Локите.*

30 *Локъл, на Локъла.*

31 *Мала*

32 *Мурчево.*

33 *Мъглица.*

34 *С манкова чука.*

35 *Ломъл* — нива — няма известния в български език смисъл).

36 *Пъленице.*

37 *Пъстрица*

38 *Пъстъл, на Пръстен*

39 *на Пръстоки, с тока.*

40 *Пъстъ връз*, или накратко *Попа*, в Горната махала. Казват: с вода ли ия вода на Попа.

41 *Пръчки, на Пръчките.*

42 *Ръжлице*

43 *Рътни нави*

44 *Сак вир*

45 *Сакрова чука.*

46 *Сойка, на Сойкача* - от птицата сойка.

47 *Сълище.*

48 *Търлице*

49 *Чакърова нива* — накрай нивата има два големи камъка с издълбани дупки и дупки.

50 *Черните*

51 *Черъчище* — на около 20 минути на изток от Долната махала, равна ни е нива, било е нини; сега не е, понеже земята е слаба. Наследниците разказват, че там имало някога черква. Има кълбина камъни за които мислят, че са останали от черквата.

52 *Честен кладъ.*

53 *Чорбаджи тепе* — там живеят ялъ̀ците, както наричат турците, които живеят между Кошукавак и Кърджали.

ЯЯИМА[1]

Това е старото му име. Така то нарича населеното селище на около 4 км северно от гр. Смолян, в подножието на Родопите с помощта на Кралов. Красивите планински пустоши са били обитавани от хора още в дълбока древност. Намират се много и разнообразни следи от живота на населението през различните исторически епохи. Селото брои 85 къщи; населението, което е изчезващо.

На северния планински склон, в подножието на *Яйменското дере*, което тръгва от върха Снежа, има един извор, който през летните горещини не пресъхва. На десния бряг на дерето, само 300 м нагоре по течението, има пещера. Тя е дълга и на входа има широк отвор. Няколко стъпки от пещерата във вътрешността ѝ мракът и студът, въпреки старателните ми опити, не ми позволиха да проникна.

Не далеч от устието, само десет стъпки, има пълноводен извор, който образува малко езеро и поема в подземен водопровод. Този извор е Гюмюш (Сребърен), затова той е дал името на селото и на потока, който се влива малко по-надолу в Чепинска река. Преди няколко години на това място е имало малка воденица. На нивата на тази къща посетителите оставят своите дарове и редят пирамидата. Другите бивши прибързани от местни жители.

Вероятно тук се срещаме с останки, останали от далечно минало, които имат връзка с името на извора или поне са свързани по-късно с него. Интересът е бил някога особено голям, защото тогава хората са се стремили селището да се е помещавало.

Населението на с. Хиша говори турски и сегашната турска [illegible] има около [illegible] или малко [illegible] много [illegible] Имаше и такива, които твърдяха, че [illegible] от [illegible] и [illegible] и [illegible] и [illegible] Хиша [illegible] и [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] премия с оня хазяин и от привилегированото положение на господствуващата турска народност.

Горе от моето да се допусне (и това ще бъде най-правото добавка предположение), че в много от полянинските села на тая околия, помор южното Беглик, па и в планинските села на тая околия, турско-говорещите сега лица тогава от нас. Можеби единични турски семейства са се заселили по населението по на да е било българомохамедански, което постепенно се потурчило. Към него постоянно са допълвали сегашните от горните села и колиби българомохамедани, които сърно още престояват.

Отрасъла от средновековните българо-мохамедани, помор[illegible] не се отличават външно с турци. Турците от долните села [illegible] жени от българомохамедани от горните планински села, но [illegible] жени от българомохамедани се женят, макар и не тъй [illegible] от турци от долните села, но остават приведени в новите [illegible] родните си села. Турчините не обичат да [illegible] своите и тая чужда по език и обичаи среда, па не им [illegible] позволяват относително по-добрите жизнени условия в [illegible].

[illegible] е допринесло за потурчването на много българо-мохамедани [illegible] горните села.

Така например в с. Аямка, което брои само 80 къщи, и сега има [illegible] българомохамедани, отчасти и дяменски турци, а има [illegible] мал български мохамедани от с. Адорен, приведен в с. Аямка [illegible] сега говорят български, ала дедата им не знаят българския [illegible] с малко сами с турски.

Такива примери в продължение на векове не са се[illegible] както [illegible] и в други села. *Бъдинкон*, *Сатякон* и др. Ала и без [illegible] примери е явно потурчването тук е било един сравнително по-[illegible]. Има цели села, в които тои и сега се извършва и може [illegible] да става без всякакви затруднения. Така например селата Ями [illegible] Горни и Долни Горни в Гюмюрджинско, са български [illegible], но младежта вече по-слабо говори български и [illegible] старите вече знаят турски език. В няколко поколения тоя [illegible] е загубил не само езика си, но и спомена за своето [illegible] население.

[illegible] малкото селце *Кипло* (в Аяменската община) в тех[illegible] [illegible] е чисто български. В продължение само на около [illegible] българомохамеданското население на това село, в което [illegible] е потурчило. Преди 1878 г. [illegible] се е [illegible] в [illegible] почнало от лицевото си място. До тогава [illegible] [illegible] е било от по-българомохамеданско, но, [illegible] [illegible] [illegible] турски език.

Такива [illegible] и вече да са се потурчили и по-преди и мнозина [illegible] ще бъде преждевременно да предположим, че [illegible] по-преди не ги е [illegible]. И тъй и предполагаме на няколко века едно голямо [illegible] [illegible] българомохамеданските селища и са се [illegible], вади в [illegible].

Същото [illegible] е станало и със селището Аямка. Ние нямаме други [illegible] освен сравнителните, взети от близката околност, а само така

КОЗЛУКЬОЙСКА ОЬЩИНА[1]

Централното с. *Козлукьой* е на около 1 км северно от гр. I и има смесено българомохамедански села в общината са:

1	*Янаклар (Янаково)*, около 10 км с.в. от	с. Козлукьой	109	домак.	412 ж.
2	*Гратак борун*, около 15 км сев от	„	35	„	137 „
3	*... ту борун*, около 20 км сев от	„	30		162 „
4	*... ча чере*, около 18 км сев изт от	„	29	„	101 „
5	*Гемчелар*, около 21 км сев-изт от	„	14	„	60 „
6	*Сарножини*, около 35 км сев изт. от	„	78	„	407 „
		Всичко	294	„	1.79 „

В цялата община през 1943 г. имаше общо 1350 българо-мохамедани

[1] Част на Ш[illegible] окръг, [illegible] Шумен, на запад, реки [illegible], [illegible] от [illegible] на равно [illegible] Умара

[illegible]

[illegible]

[illegible]

останали родопски българо-мохамедани. Тогава казват, че не са турци, а ахряни.

А преди по-малко от половин век в с. Яново и в други българо-мохамедански села на север от Гюмюрджина все още играели българско хоро, раздавали хляб за душа, палили свещи, даже преливали с вино гробове в старите гробища.

Облеклото на мъжете е повлияно от градското облекло на гюмюрджинците. Женското облекло донейде се различава от облеклото на българо-мохамеданките във вътрешните родопски села. Жените носят къса риза — гюмлек, над нея антерии, надолу шалвари и като връхна дреха — фередже.

Топоними

Силното езиково и народностно турско влияние се е отразило и в топонимията. Повечето от местностите носят турски имена. Местности с български имена са останали сравнително малко, обаче по-старите яникевци назовават (и в междуселски разговори) българските имена на местностите, макар да знаят и турските. По-младите тък предпочитат турските имена, макар да знаят и българските. Ще посочим някои български имена на местности, още запазени, а също и такива, които имат турски двойник. Безспорно е обаче, че турската топонимия в недалечно минало е изтикала българската. Едно по-продължително изследване би открило българските имена на много още местности в това село.

Заслужава да се отбележи, че турският топонимен двойник не е оригинален. Той е само превод на съответното старо българско наименование.

По-интересни топоними

1. *Бу́кова ря́ка (Каин чаи)*, 2. *Бу́чин ка́мен* — отвъд Гюмюрджинското шосе, към запад, 3. *Ва́рница* има варовици, 4. *Ва́лчова нива* — намира се в селото, 5. *Валковица*, 6. *Воденица (Дермен)*, 7. *Вриз*, 8. *Га́бер*, 9. *Га́рцко* (гарк — грък, както карв — кръв, раш — ръж), 10. *Граби́ще*, 11. *Для́га нива (Узун тарла)*, 12. *Друм*, 13. *Ели дере*, 14. *Корито*, 15. *Кру́ша, на Кру́шана*, 16. *Лозя́*, 17. *Мо́мин ка́мен*[2] *(Къз таш)* - намира се наблизо срещу *Казан тепе*. Там има местност **Ча́рквата**, 18. *Принка махала́*[3] *Го́рна махала́* на селото, 19. *Равна ни́ва (Дюз тарла)*, 20. *Ра́вен пат*, 20. *Славя́ кузу́*, било „*Осби́ка*"[4], 22 *Сливите (Еликлерде)*, 23. *Се́лище*, 24. *Средино*, 25. *Ста́ро гро́бие (Ески́ мезарлък)*, 26. *Ста́ри лозя́*, 27. *Орѣеха*

---

[1] Хр. П. Константинов, Чепино, СбНУ, XV, 1898, с. 231

[2] Няма ли тук отглас на познатата легенда за момите, които не искали да си промецят вирата?

[3] Топ. *Принки* в с. Гердеме, Гюмюрджинско.

[4] Славейево дере, в шубраците ще да е имало славеи. От XV в. насам Родопите са се наричали *Славееви гори*. Kuzu, тур. – агне

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ГРОБОВЕ

Разположени в източната половина. Ориентировка болшерски то
север и юг.

Гроб № 2. Разкрит в слоя

САРАНДИНЦА

[illegible] на седмото поле дълго на 1914 г. [illegible]
[illegible] с [illegible] и ширина [illegible] гроба, който [illegible]
[illegible] не можем [illegible] и дълбочина [illegible] Всички от тях бяха измерени в бронзови и в стоманен
[illegible] и [illegible] брониев пръстен. Скелетите, добре запазени, а
[illegible] и [illegible] [illegible] костяк, когато е христиански. Местата с бял-
[illegible] археологическо изследване не [illegible] от тях място за [illegible]
[illegible] работите.

[illegible] при [illegible] и [illegible] камъни крът

Топоними

[illegible] с: бъз, вина, 2 бора, 3 брега, 3 Вълчи, 3 [illegible]
[illegible] 2 рек, 2 [illegible], 3 [illegible], 3 [illegible], 3 [illegible]
[illegible] 1 [illegible] 12 [illegible] 3 [illegible], 13 [illegible]
[illegible] 1 [illegible], 17 [illegible] 18 [illegible], 19 [illegible]
[illegible] 2 Мина, 22 [illegible], 24 Марчево, 24 [illegible]
[illegible] 26 Орлец, 27 [illegible], 28 Пъруша, 29 Пъпка
[illegible] 3 [illegible], 32 Ръпка, 33 Ръпка, 34 Село,
[illegible] 3 Тъпка, 3 Тъпка, 38 [illegible] и [illegible]

[illegible] Ада дере [illegible] [illegible] [illegible]

RESUME

Cette étude, intitulée **„Les localités bulgaro-mahométanes dans les Rhodopes du Sud (régions de Xanthi et de Gumourdjina) — étude toponymique, ethnographique et historique"**, représente une recherche de toponymie des villages bulgaro-mahométans (pomaks) dans les Rhodopes du Sud – région de Xanthi et en partie de Gumourdjina. L'auteur s'intéresse surtout au côté historique de la question et se pose le dessein de faciliter l'étude scientifique du passé chrétien de cette contrée et, si possible, d'établir l'époque de l'islamisation des divers villages sur la base de données toponymiques et ethnico-folkloriques.

L'auteur a recueilli les matériaux toponymiques et folkloriques en 1942–1944 sur place, dans les localités elles-mêmes, en s'adressant auprès des habitants du pays et sur la base des données fournies par les autorités administratives locales. Les documents turcs d'achat-vente (tapias), annexés à l'étude, dont le plus ancien date de l'année 1645–1646, ont une valeur toute particulière. En fait ce document est le plus ancien de ce genre de toutes les Rhodopes et doit être considéré à juste titre comme une rare trouvaille rhodopologique.

Les données toponymiques nous fournissent également la possibilité de tirer de très intéressantes conclusions linguistiques, en raison du fait qu'un grand nombre contiennent de vieux éléments linguistiques slaves.

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.

Уводни бележки 3

Българомохамеданските села в Кичтинско

Османци 9
Карлиево 21
Алмалийска община (Братавково, Широка поляна и Люлка) 24
Сниковска община 29
Мустафчевска община 32
Петрешка община 43
Дъбнишка община 52
Алмала 58
Поляница 60
Въглабеш 71
Смила махала 71
Семержие 72
Документи 80

Няколко българомохамедански села в Гюмюрджинско

Гюмюрджинска околия 91
Кемерийска община 91
Дъмз 95
Гюмюрджинска община 97
Сникево (Сникьой) 97
Арапък борун 100
Дюз борун 100
Ада дере 100
Синкошар 101
Саранджина 101
Карлиево 102
Факсимилета . . . . . 1 XII

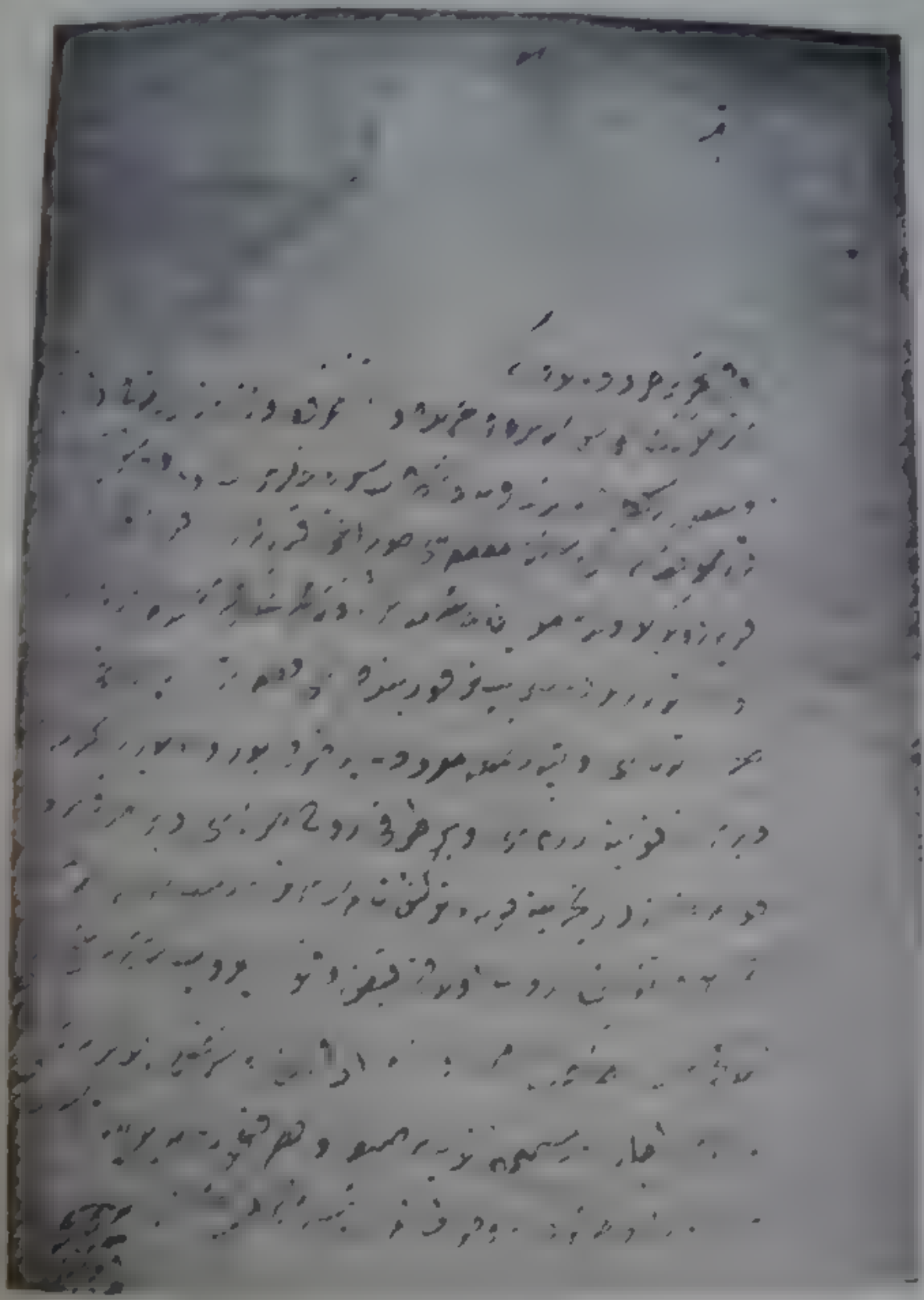

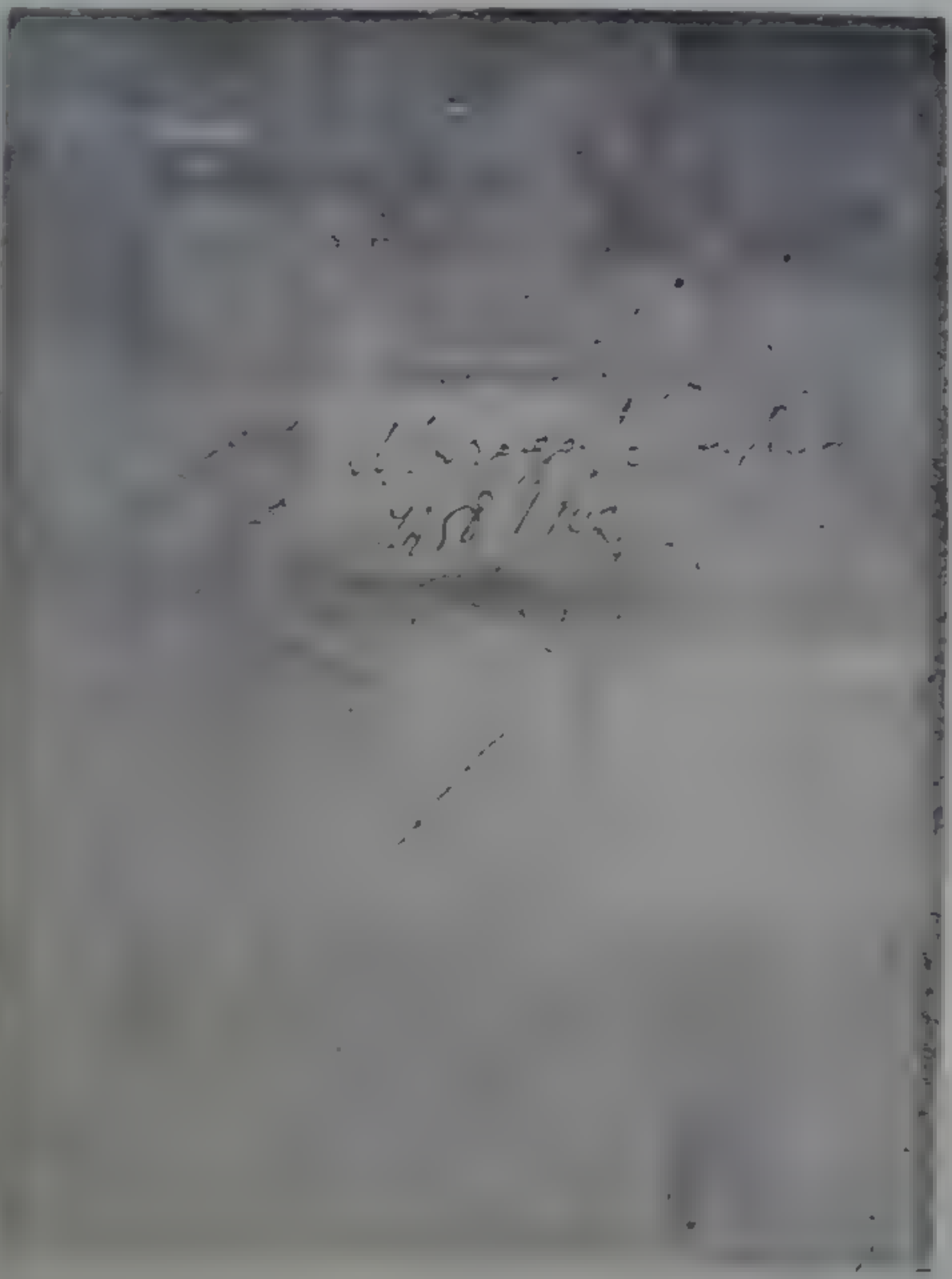

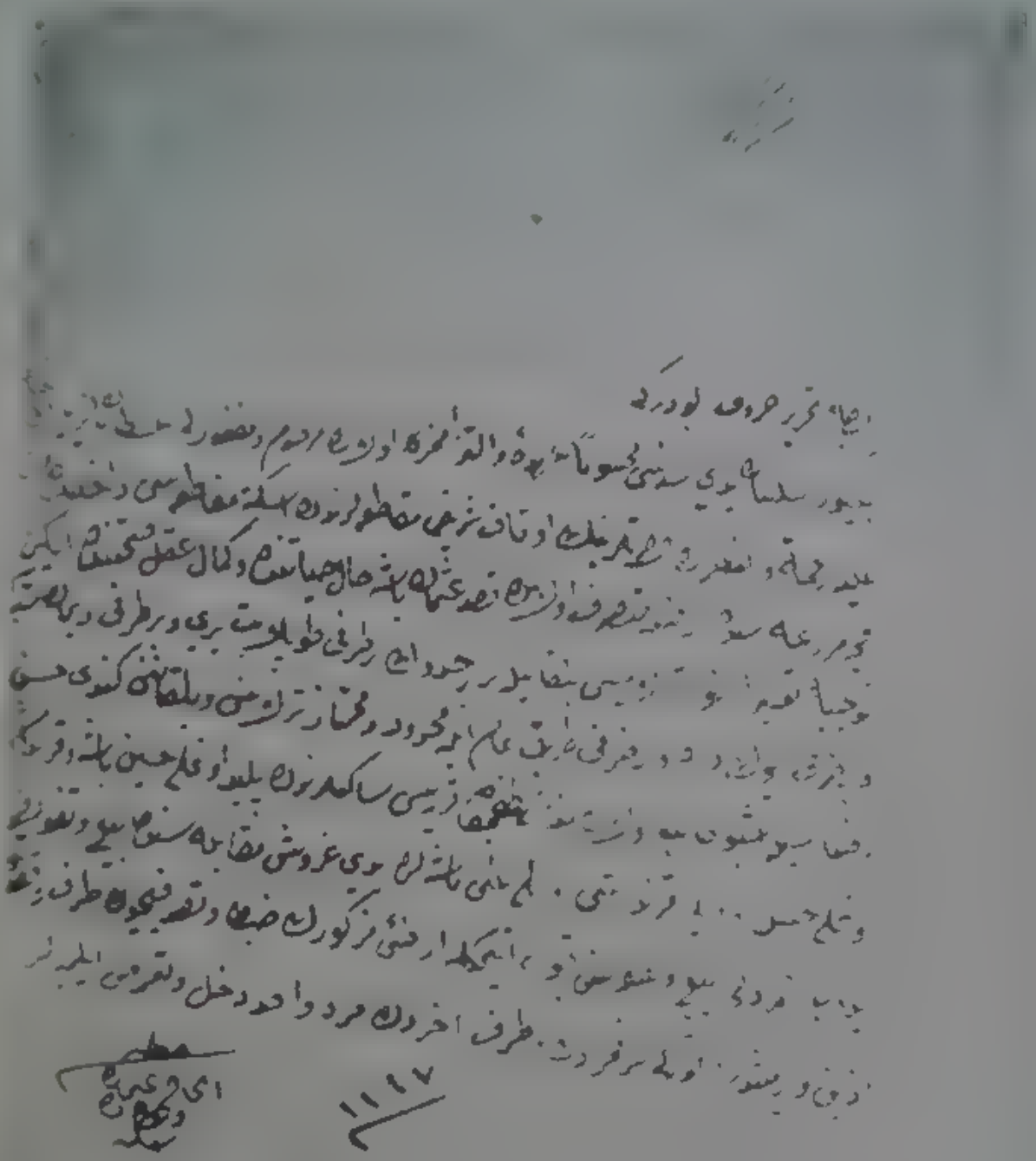

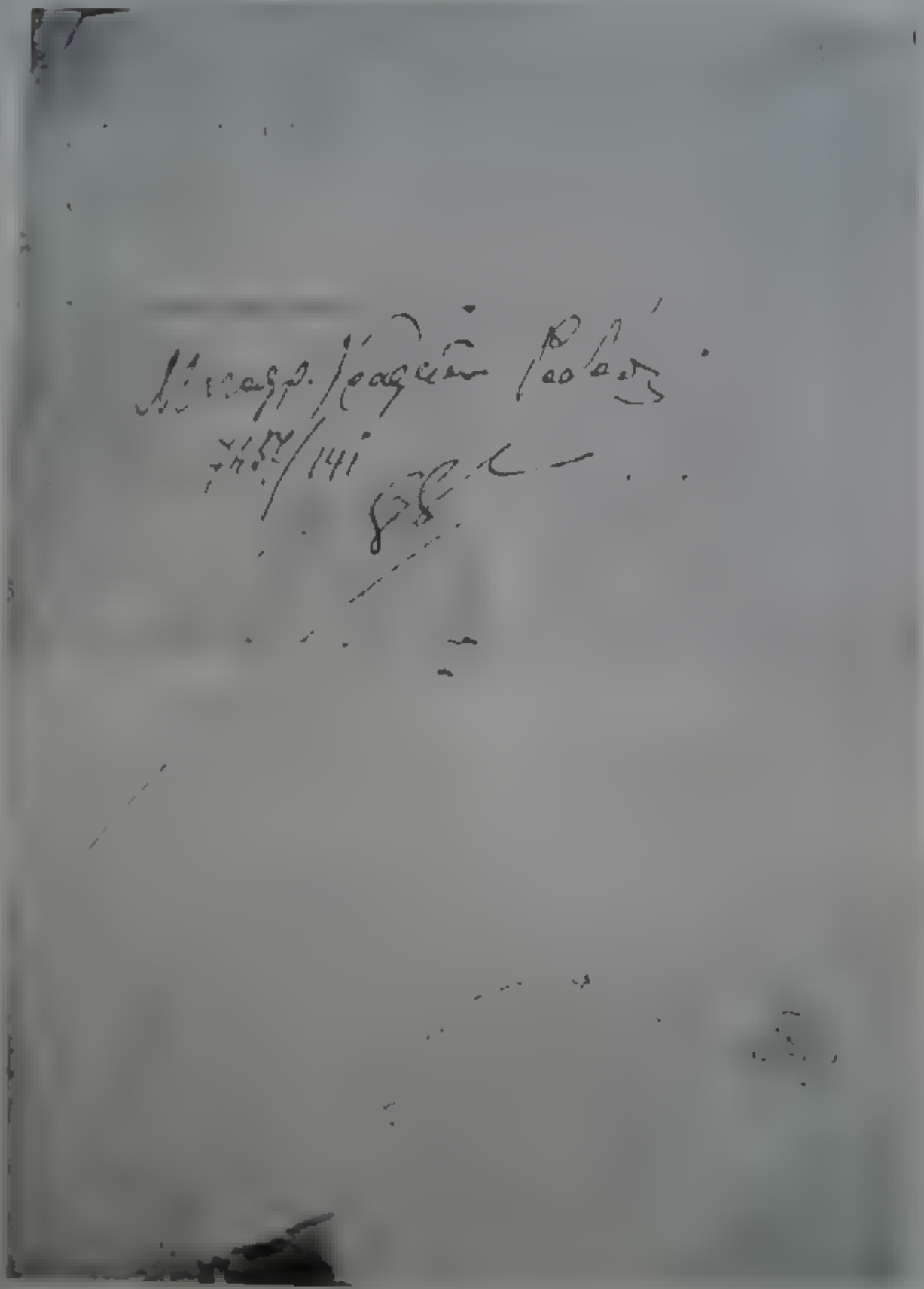

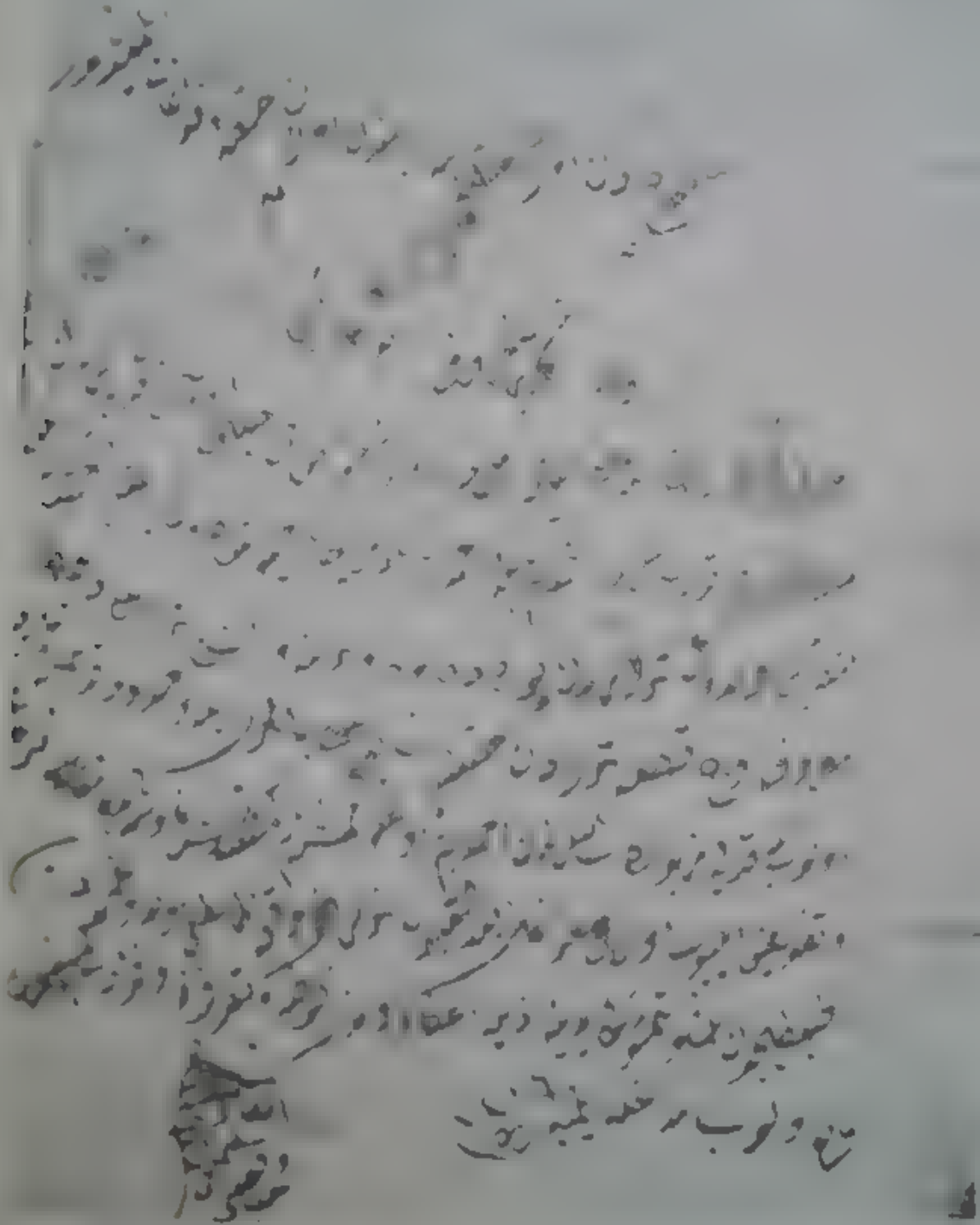

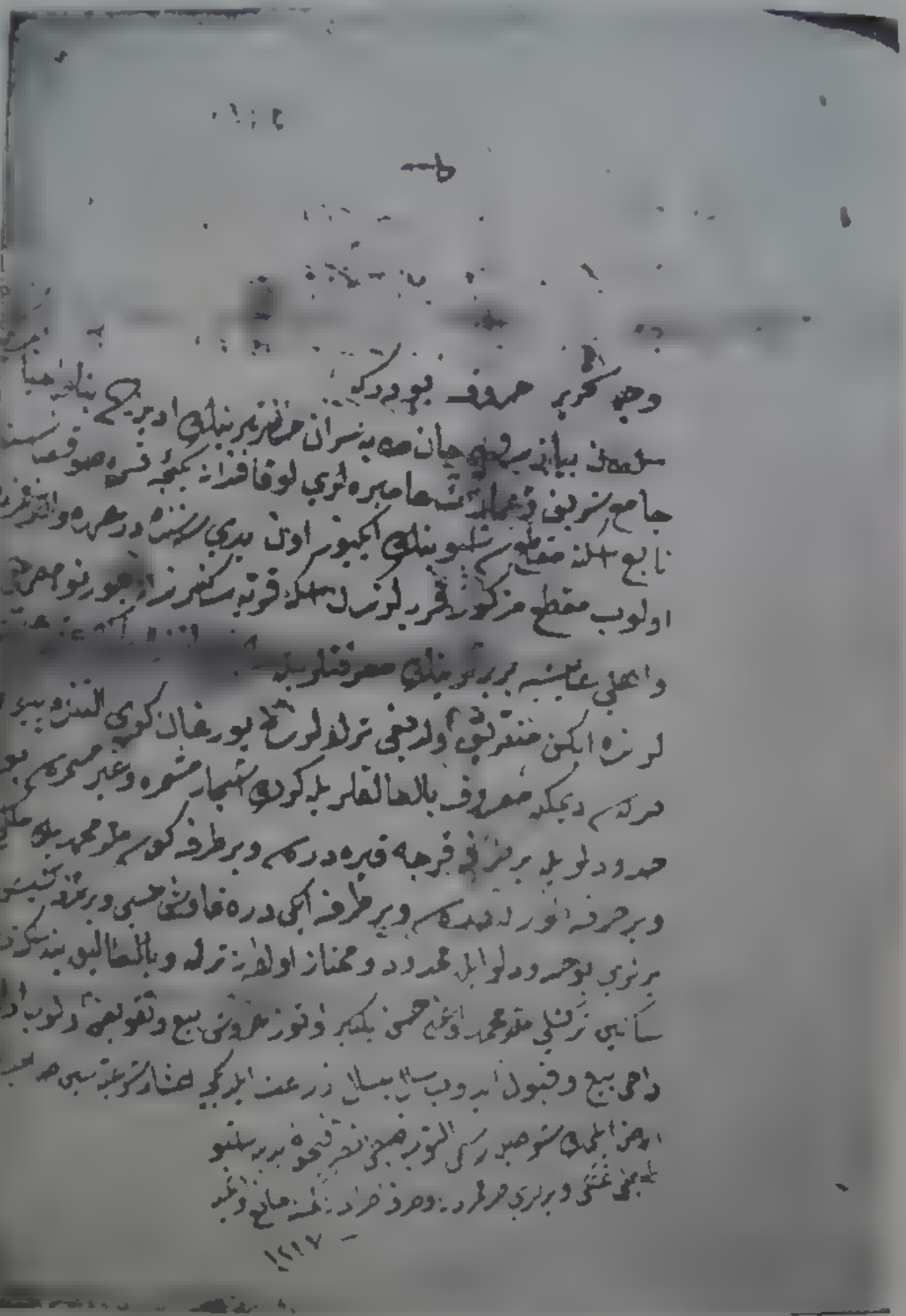

(вижте стр. 83)

Документ № 4, издаден през 1802-1803 г. (1217 г. по арабското лунно летоброене)

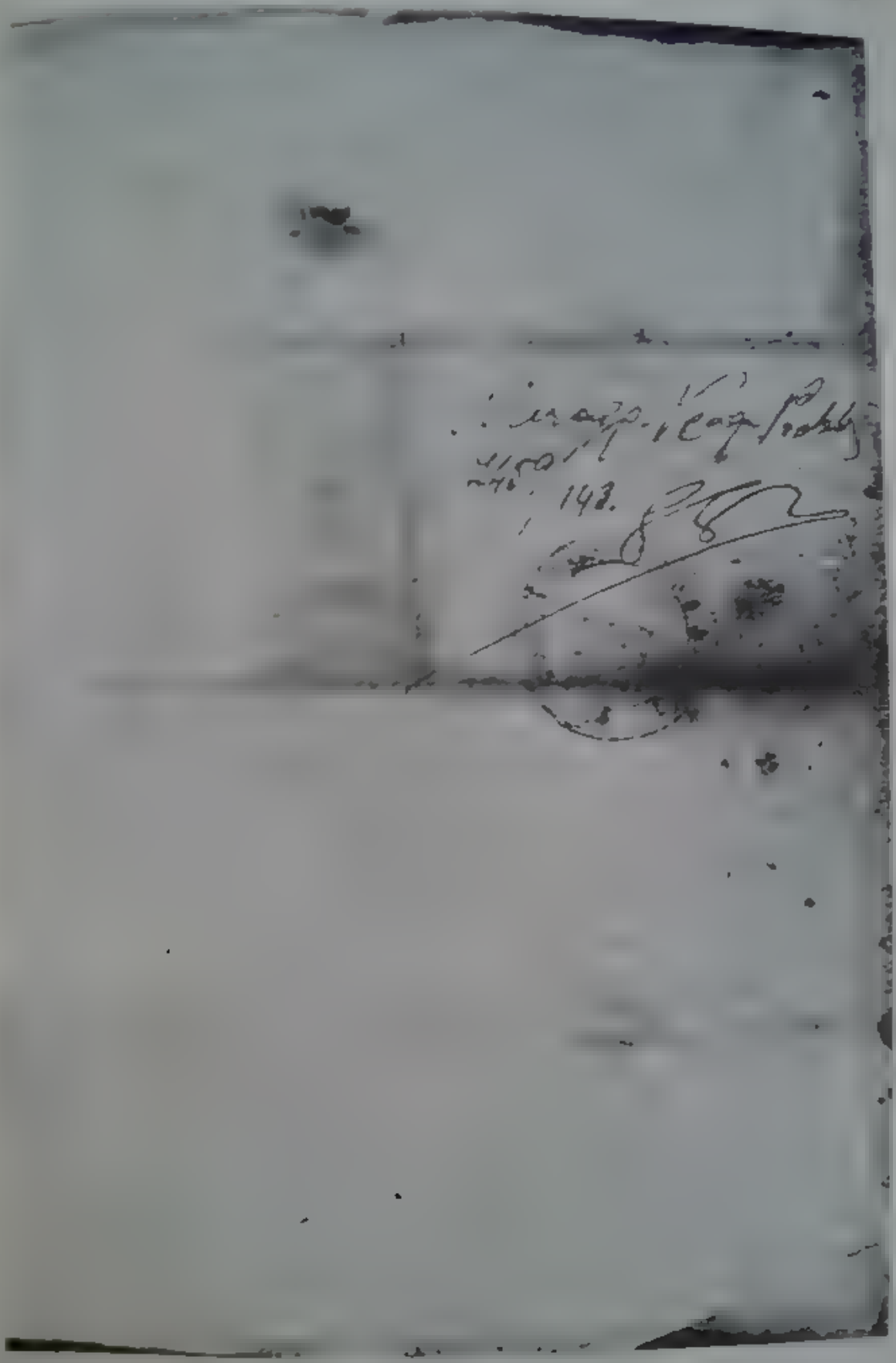

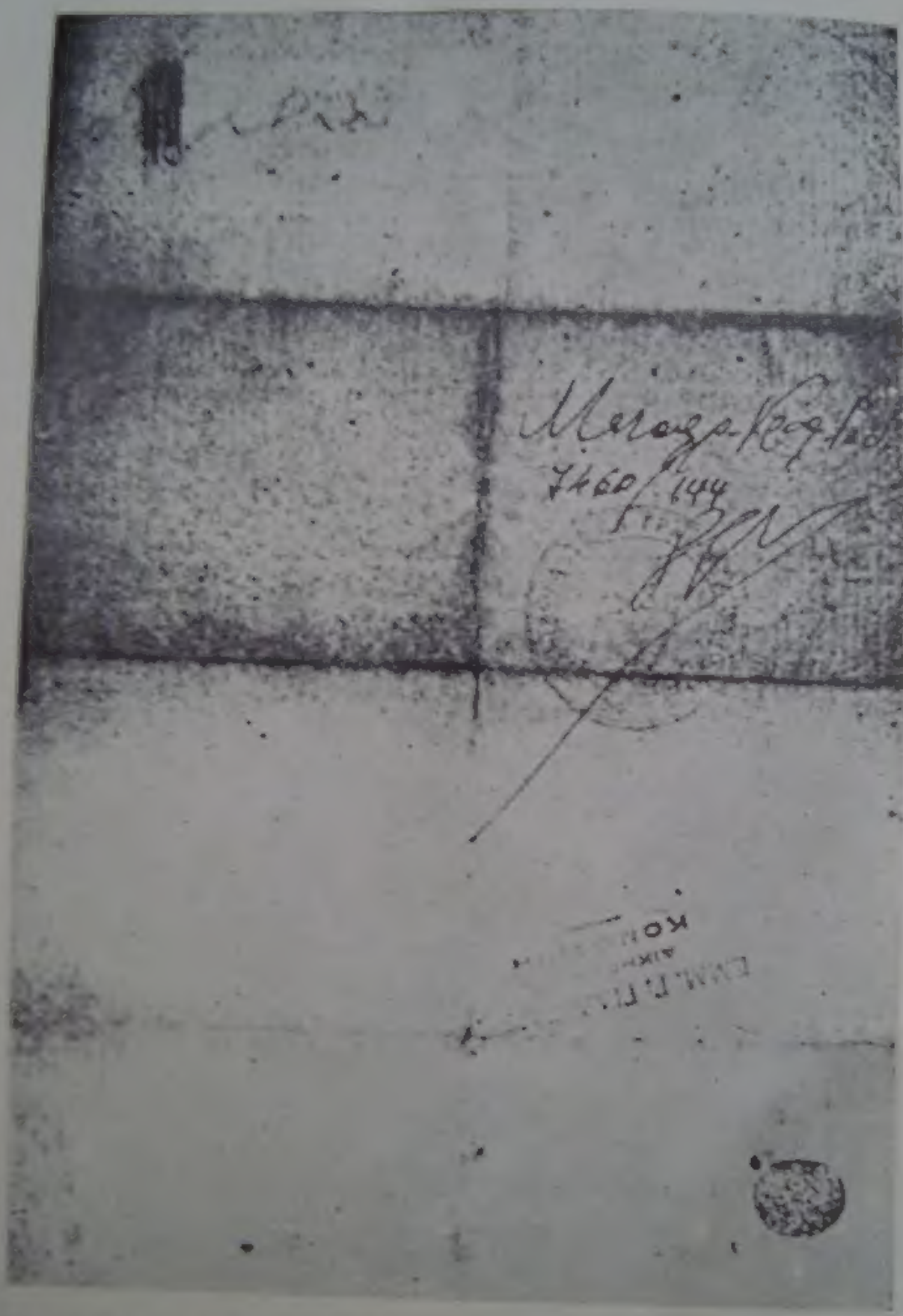

Декрета на гърба на документ № 6 от гръцката власт, с която признава документа за автентичен и валиден

(Към стр. 80)

Документ № 7, издаден на 13 февруари 1842 г. (2 Мухарем 1258 г. по арабското лунно летоброене)

Завръзка на гърба на документ № 6 от гръцката власт, с които признава документа за автентичен и валиден

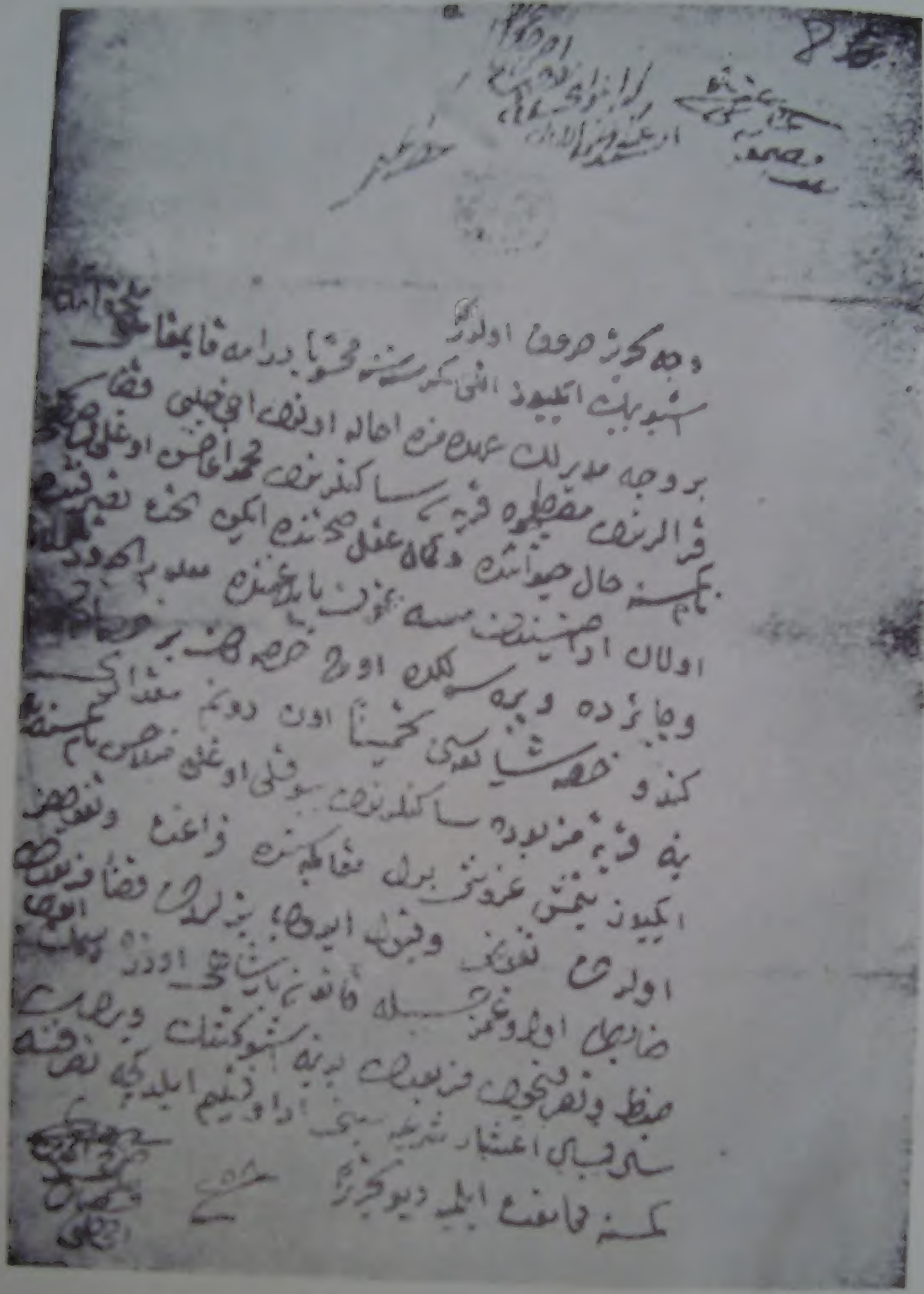

(Към стр. 87)

Документ № 8, взет от летописа в Родопите Салих ага през 1842/1843 г.
(1258 г. по арабското лунно летоизчисление)